





İKTİSADİ VE İDARİ BİLİMLER FAKÜLTESİ DERGİSİ

*IĞDIR UNIVERSITY
JOURNAL OF FACULTY OF ECONOMICS
AND ADMINISTRATIVE SCIENCES*

Kısaltma / Abbreviation: Iğdır İİBF Dergisi

Aralık / December 2023

Sayı / Issue 10

ISSN: 2459-0584

e-ISSN: 2717-6290

İĞDIR ÜNİVERSİTESİ
İKTİSADİ VE İDARİ BİLİMLER FAKÜLTESİ DERGİSİ
İĞDIR UNIVERSITY
JOURNAL OF FACULTY OF ECONOMICS AND ADMINISTRATIVE SCIENCES

Sahibi / Owner

Üniversite Adına/ *On Behalf of the Faculty*
Prof. Dr. **Mahmut Kartal**
Dekan / *Dean*

Baş Editör / Editor-in-Chief

Doç. Dr. (Assoc. Prof.) **Emrah Konuralp** (İğdır Üniversitesi / *Iğdır University*)

Editörler / Editors

Doç. Dr. (Assoc. Prof.) **Özlem Sökmen Gürçam** (İğdır Üniversitesi / *Iğdır University*)
Doç. Dr. (Assoc. Prof.) **Onur Alp Yılmaz** (Işık Üniversitesi / *Işık University*)

Yayın Kurulu / Editorial Board

Prof. Dr. **Nilüfer Narlı** (Bahçeşehir Üniversitesi / *Bahçeşehir University*)
Prof. Dr. **Pınar Köksal** (Orta Doğu Teknik Üniversitesi / *Middle East Technical University*)
Prof. Dr. **Ersin Erkan** (Bingöl Üniversitesi / *Bingöl University*)
Doç. Dr. (Assoc. Prof.) **Burcu Ilgaz** (Akdeniz Üniversitesi / *Akdeniz University*)

Uluslararası Danışma Kurulu / International Advisory Board

Prof. Dr. **Zijad Dzafic Džafić** (University of Tuzla)
Prof. Dr. **Mehdi Bağirov** (Nakhchivan State University)
Doç. Dr. (Assoc. Prof. Dr.) **Turgan Babayev** (Baku Biznez University)
Doç. Dr. (Assoc. Prof. Dr.) **Gülner Samedova** (Azerbaijan National Academy of Sciences)
Doç. Dr. (Assoc. Prof. Dr.) **Kamran Nurəddinoğlu Abdullayev** (Azerbaijan National Academy of Sciences)
Dr. **Imam Mukhlis** (Universitas Negeri Malang, Indonesia)

İğdır Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Suveren Yerleşkesi
76002 İğdır / TÜRKİYE
Tel/Phone: +90-476-223-0010
Faks/Fax: +90-476-223-0017

Web Sayfası/*Web Page*: iibfdergi.igdir.edu.tr

E-mail: iibfdergi@igdir.edu.tr

T.C. İğdır Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi yılda iki kez haziran ve aralık aylarında, Türkçe ve İngilizce yayınlanan hakemli ve süreli bir dergidir. Dergide açık hakemlik prosedürü işletilmektedir. Dergide yer alan yazılar kaynak gösterilmeksizin alıntılanamaz. Dergide yer alan yazıların sorumluluğu yazarlarına aittir

ISSN: 2459-0584
e-ISSN: 2717-6290

Sayı Hakemleri / Reviewers of the Issue

Makale Article	Hakem Reviewer	Hakemin Kurumu Reviewer's Institution
Yerli Malı Yurdun Malı Mı? Tüketicilerin Yerel Ürünlere Ödeme Yapma İstekliliği Üzerine Bir Araştırma	Doç. Dr. Özer ÖZÇELİK	Kütahya Dumlupınar Üniversitesi
	Doç. Dr. Turan MOÇ	Iğdır Üniversitesi
Digital Transformation In Accounting And Auditing: Insights From The ChatGPT Example	Doç. Dr. Seyhan ÖZTÜRK	Kafkas Üniversitesi
	Dr. Öğr. Üyesi Metehan KÜÇÜKER	Malatya Turgut Özal Üniversitesi
	Doç. Dr. Dursun KELEŞ	Iğdır Üniversitesi
0-6 Yaş Grubu Çocuk Sahibi Olmanın Kadınların İş-Yaşam Dengesine Etkisi: Ardahan Örneği	Doç. Dr. Seda TOPGÜL	Akdeniz Üniversitesi
	Doç. Dr. İsmail BARIŞ	Üsküdar Üniversitesi
Türkiye'de Melek Yatırımcılara Sağlanan Vergi Teşviklerine İlişkin Düşünce ve Değerlendirmeler	Doç. Dr. Pelin MASTAR ÖZCAN	Manisa Celâl Bayar Üniversitesi
	Doç. Dr. Muhammet Fatih CANBAZ	Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi
	Doç. Dr. Ersin Nail SAGDIÇ	Kütahya Dumlupınar Üniversitesi
Evaluating Occupational Health and Safety Risks in the Textile Sector: A Textile Workshop Case Study in Iğdır	Doç. Dr. Pınar BAYKAN	Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi
	Prof. Dr. Köksal ERENTÜRK	Atatürk Üniversitesi

İÇİNDEKİLER

TABLE OF CONTENTS

Sayfa / Page

Araştırma Makaleleri / *Research Articles*

YERLİ MALI YURDUN MALI MI? TÜKETİCİLERİN YEREL ÜRÜNLERE ÖDEME YAPMA İSTEKLİLİĞİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA <i>Dilşad GÜZEL, Tayfun ERGEN, Gülşah KORKMAZ</i>	1-10
DIGITAL TRANSFORMATION IN ACCOUNTING AND AUDITING: INSIGHTS FROM THE CHATGPT EXAMPLE <i>Yusuf KURT</i>	11-22
0-6 YAŞ GRUBU ÇOCUK SAHİBİ OLMANIN KADINLARIN İŞ-YAŞAM DENGESİNE ETKİSİ: ARDAHAN ÖRNEĞİ <i>Özge BİLGİN KILIÇ</i>	23-34
TÜRKİYE'DE MELEK YATIRIMCILARA SAĞLANAN VERGİ TEŞVİKLERİNE İLİŞKİN DÜŞÜNCE VE DEĞERLENDİRMELER <i>Yasemin TAŞKIN</i>	35-46
EVALUATING OCCUPATIONAL HEALTH AND SAFETY RISKS IN THE TEXTILE SECTOR: A TEXTILE WORKSHOP CASE STUDY IN İĞDIR <i>Okan ÖZBAKIR</i>	47-58

YERLİ MALI YURDUN MALI MI? TÜKETİCİLERİN YEREL ÜRÜNLERE ÖDEME YAPMA İSTEKLİLİĞİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Dilşad GÜZELⁱ 

Tayfun ERGENⁱⁱ 

Gülşah KORKMAZⁱⁱⁱ 

Öz

Bu araştırma, yerel gıda ürünlerine yönelik tüketicilerin ödeme yapma istekliliğini etkileyen faktörleri kapsamlı bir şekilde incelemektedir. Çalışma, özellikle fiyat bilinci, ürün ilgilenimi ve fiyat/kalite çıkarımı gibi kritik değişkenleri ele almakta ve bu faktörlerin yerel gıdalara olan talep üzerindeki etkilerini değerlendirmektedir. Erzurum ilinde gerçekleştirilen anket çalışması, 410 katılımcı ile yürütülmüş olup, katılımcılara yerel gıdaların seçiminde bu değişkenlerin etkilerini sorgulayan detaylı sorular yöneltilmiştir. Araştırma sonuçları, fiyat bilinci ve fiyat/kalite çıkarımının yanı sıra ürün ilgileniminin de tüketicilerin yerel gıdalara yönelik ödeme istekliliğinde önemli bir rol oynadığını göstermektedir. Bu bulgular, yerel gıda pazarlamasının stratejilerini belirlerken ve tüketicilere yönelik bilgilendirme kampanyalarını tasarlarırken dikkate alınmalıdır. Ayrıca, çalışma, yerel ürünlerin çevreye olan etkilerinin ve çevre dostu üretim pratiklerinin tüketici tercihlerine etkisini de göz önünde bulundurmıştır. Sonuç olarak, tüketicilere yerel ürünler hakkında yeterli bilgi sağlanması ve çevreye zarar vermeyen ürünlerin üretiminin artırılması yoluyla tüketicilerin yerel ürünlere yönelik ödeme istekliliğinin artırılması önerilmektedir. Bu yaklaşım, yerel ekonomilere destek olmanın yanı sıra sürdürülebilir tüketim pratiklerini teşvik etmektedir.

Anahtar Sözcükler fiyat bilinci, ürün ilgilenimi, fiyat kalite çıkarımı, ödeme istekliliği

NATIONAL GOODS AS NATIONAL PROPERTY? EXPLORING CONSUMER WILLINGNESS TO PAY FOR LOCAL PRODUCTS

Abstract

This research comprehensively investigates the factors influencing consumers' willingness to pay for local food products. The study particularly addresses critical variables such as price consciousness, product involvement, and price/quality inference, assessing their impact on the demand for local foods. A survey conducted in the province of Erzurum involved 410 participants, posing detailed questions about the effects of these variables on the selection of local foods. The results reveal that not only price consciousness and price/quality inference but also product involvement play a significant role in consumers' willingness to pay for local foods. These findings should be considered in devising strategies for local food marketing and in designing informational campaigns for consumers. Moreover, the research considers the impact of local products' environmental effects and eco-friendly production practices on consumer preferences. Consequently, the study recommends enhancing consumers' willingness to pay for local products by providing sufficient information about these products and increasing the production of environmentally friendly goods. This approach not only supports local economies but also encourages sustainable consumption practices, highlighting the significance of consumer education and awareness in promoting local and sustainable food choices.

Keywords price consciousness, product involvement, price quality inference, willingness to pay

JEL Codes M30, M31, M39

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı Atatürk Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu Başkanlığı'nın 04.07.2023 tarih ve E.88656144-000-2300204490 sayılı yazısı ile onaylanmıştır.

Yazarların Makaleye Katkıları Makaleye Doç. Dr. Dilşad Güzel yüzde 40, Tayfun ERGEN yüzde 40, Gülşah Korkmaz yüzde 20 oranında katkıda bulunmuştur.

Finansal Destek ve Çıkar Beyanı Makalenin yazarları, herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını beyan eder. Çalışmada herhangi bir kurum ya da kuruluştan destek alınmamıştır.

ⁱ Doç. Dr. Dilşad Güzel. Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Erzurum-TÜRKİYE. ORCID: 0000-0003-1421-7692. E-posta: dguzel@atauni.edu.tr

ⁱⁱ Sorumlu yazar (*Corresponding author*). Tayfun Ergen. Yüksek lisans öğrencisi. Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Erzurum-TÜRKİYE. ORCID: 0000-0002-2147-7196. E-posta: 1tayfunergen@gmail.com

ⁱⁱⁱ Gülşah Korkmaz. Doktora öğrencisi. Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Erzurum-TÜRKİYE. ORCID: 0000-0002-3909-2745. E-posta: gls_h_krk_mz@hotmail.com

Gönderim (*Submission*): 12.04.2023

Kabul (*Acceptance*): 09.07.2023

GİRİŞ

Son yıllarda, tüketiciler giderek daha fazla bilinçli tercihler yapmaktadır; bu tercihler özellikle organik, hayvan dostu ve çevre dostu yerel gıda ürünlerine (Crane, 2001) yönelmektedir. Tüketicilerin gıda ürünleri tüketiminde tat, sağlık, sosyal statü ve maliyet gibi faktörlerden (Lewin, 1951) önemli ölçüde etkilendiği gözlemlenmektedir. Bu kararlar, kişisel ve sosyal faktörler (Worsley ve diğerleri, 1983), sağlık sorunları (Lindeman ve diğerleri, 1999; Wandel, 1994), alışkanlıklar ve gıda tüketim şekilleri (Sanjur, 1982), psikolojik durumlar (Gibson, 2006; Connors ve diğerleri, 2001), çevresel faktörler ve şartlar (Connors ve diğerleri, 2001) ve kavramsal ve motivasyon faktörleri (Rappoport ve diğerleri, 1993) gibi bir dizi faktöre dayanmaktadır.

Yerel ürün kavramı, zamanla giderek daha karmaşık bir hal almıştır. Yerel ürünlerin tanımı; coğrafi mesafe (10 milden 100 mile kadar; Zepeda ve diğerleri, 2004; Hu ve diğerleri, 2013; Wägeli ve diğerleri, 2013), orijinal bölgeyle duygusal veya sosyal bir bağlantı (Zepeda ve diğerleri, 2004; Wägeli ve diğerleri, 2013), politik sınırlar (Zepeda ve Leviten, 2004; Wägeli ve diğerleri, 2013) ve bölgenin yerel markası (Wawrzyniak ve Humm, 2005; Wilkins ve diğerleri, 2000) gibi çeşitli ölçütlerle belirlenmektedir. Yerel gıda ürünlerinin üretiminde, organik ve bölge orijinli hammaddelerin kullanımı, gelişmiş güvenlik sistemleri, duysal kaliteyi koruyan paketleme sistemleri ve sürekliliği garanti etme (Vanhonacker ve diğerleri, 2010) gibi unsurlar ön plana çıkmaktadır.

Bu çalışma, Erzurum ilindeki tüketicilerin, fiyat bilinci, ürün ilgilenimi, fiyat/kalite çıkarımı ve yerel ürünlere ve yiyeceklere yönelik ödeme istekliliği gibi faktörler açısından yaklaşımlarını tespit etmeyi amaçlamaktadır. Araştırma, yerel ürünlerin tüketim tercihlerine etki eden bu önemli değişkenleri derinlemesine inceleyerek, yerel gıda pazarlamasına yönelik stratejilerin geliştirilmesine katkıda bulunmayı hedeflemektedir.

LİTERATÜR İNCELEMESİ

Ödeme İstekliliği

Ödeme istekliliği kavramı, literatürde çeşitli şekillerde tanımlanmaktadır. Cameron ve James (1987) ile Krishna (1991) tarafından bu kavram, tüketicinin bir ürün ya da hizmet için ödemeye istekli olduğu en yüksek para miktarı olarak ifade edilirken, Homburg, Koschate ve Hoyer (2005) tarafından bir kişinin tüketim veya kullanım deneyimine parasal birimlerde atadığı değer ölçüsü olarak tanımlanmaktadır. Yerel ürünlerin fiyatları konusunda henüz yeterli kanıt bulunmadığına dair Campbell ve diğerleri (2014) tarafından yapılan çalışmalar, yerel ürünlerin fiyatlandırılmasının hava koşulları, depolama şartları ve ürün mevcudiyeti gibi durumsal faktörlerden etkilenebileceğini göstermektedir. Darby ve diğerleri (2008) ile Carpio ve Isengildina-Masa (2009) tarafından yapılan çalışmalar, tüketicilerin yerel ürünlere yönelik güçlü talebi ve bu ürünler için ödeme istekliliğini göstermektedir.

Fiyat/Kalite Çıkarımı

Tüketiciler genellikle bir ürünün kalitesini fiyatına göre değerlendirirler (Lichtenstein, Ridgway ve Netemeyer, 1993). Yüksek fiyatlı ürünlerin daha yüksek kaliteye sahip olduğuna dair bir algı bulunmaktadır (Shirai, 2015). Lichtenstein ve diğerleri (1993) ile Yaraş (2008) tarafından yapılan çalışmalar, fiyat-kalite bilincinin, yüksek fiyatın yüksek kaliteyi, düşük fiyatın ise düşük kaliteyi işaret ettiği algısını desteklemektedir. Lichtenstein, Bloch ve Black (1988) tarafından yapılan araştırmalar, fiyat/kalite çıkarımı ile ödeme istekliliği arasında doğrudan bir ilişki olduğunu göstermektedir.

Fiyat Bilinci

Fiyat, tüketici davranışlarının önemli bir itici gücüdür (Gabor ve Granger, 1979; Lichtenstein ve diğerleri, 1988, 1993). Hansen (2013) tarafından yapılan çalışmalar, tüketicilerin fiyat bilgilerini nasıl değerlendirdiklerini ve bu bilgilere nasıl tepki verdiklerini ortaya koymaktadır. Fiyat bilinci, tüketicinin düşük fiyat ödemeye ne kadar odaklandığını ifade eder (Lichtenstein ve diğerleri, 1993). Dickson ve Sawyer (1990) tarafından yapılan çalışmalar, tüketicilerin fiyatlarına ilişkin bilgi ve duyarlılıklarının önemli ölçüde farklılık gösterdiğini göstermektedir. Campbell ve diğerleri (2014) tarafından yapılan araştırmalar, fiyat bilincinin yüksek olduğu durumlarda ödeme istekliliğinin azalabileceğini ortaya koymaktadır.

YÖNTEM

Bu araştırma, Erzurum ilinde yaşayan tüketicilerin yerel ürünlere ve yiyeceklere karşı tutumlarını, özellikle fiyat bilinci, fiyat/kalite çıkarımı, ürün ilgilenimi ve ödeme istekliliği açısından incelemeyi amaçlamaktadır. Bu değişkenler, araştırmanın temel odak noktalarını oluşturmaktadır. Araştırma, Atatürk Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu Başkanlığı'nın 4 Temmuz 2023 tarih ve E.88656144-000-2300204490 sayılı yazısı ile onaylanmıştır.

Örneklem ve Veri Toplama

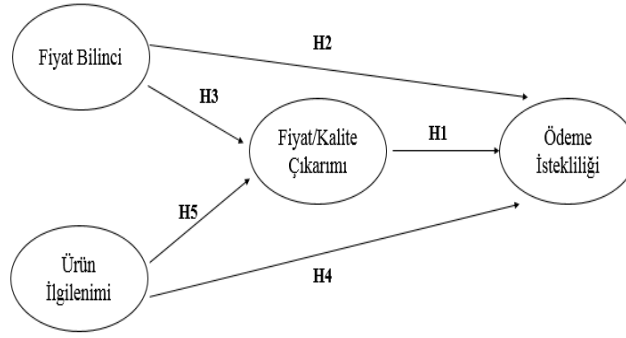
Bu çalışmada, literatür taramasının ardından, araştırmanın amacına uygun olarak Campbell, Di Pietro ve Remar'ın (2014) "Local Foods in a University Setting: Price Consciousness, Product Involvement, Price/Quality Inference and Consumer's Willingness-to-Pay" çalışmasında geliştirilen 5'li Likert tipi ölçek kullanılmıştır. Bu ölçek, araştırmanın ana değişkenleri olan fiyat bilinci, fiyat/kalite çıkarımı, ürün ilgilenimi ve ödeme istekliliğini ölçmek için tasarlanmıştır.

Anket yöntemi, veri toplama için seçilmiş olup, bu yöntem 16 Aralık – 30 Aralık 2021 tarihleri arasında Google Formlar aracılığıyla uygulanmıştır. Toplam 20 sorudan oluşan anket, fiyat bilinci (3 soru), fiyat/kalite çıkarımı (4 soru), ürün ilgilenimi (5 soru), ödeme istekliliği (4 soru) ve demografik özellikler (4 soru) ile ilgili soruları içermektedir. Verilerin analizi için SPSS 20 istatistik paket programı kullanılmış ve frekans analizi, ortalama, standart sapma, korelasyon ve regresyon analizleri gibi yöntemlerden yararlanılmıştır.

Erzurum ilinde yaşayan tüketiciler, araştırmanın ana kütesini oluşturmuştur. Örneklem yöntemi olarak basit tesadüfi örneklem seçilmiş ve örneklem büyüklüğü %95 güven aralığı ve %5 hata seviyesi gözetilerek 410 kişi olarak belirlenmiştir.

Araştırma Modeli ve Hipotezler

Araştırma modeli, Campbell, Di Pietro ve Remar'ın 2014 yılındaki "Local Foods in University Setting: Price Consciousness, Product Involvement, Price/Quality Inference and Consumer's Willingness-to-Pay" çalışmasındaki modele dayanmaktadır. Şekil 1, araştırma modelini görsel olarak sunmaktadır.



Şekil 1. Araştırma Modeli

Araştırmanın hipotezleri şunlardır:

- H₁: Fiyat/kalite çıkarımı, ödeme istekliliği üzerinde etkiye sahiptir.
- H₂: Fiyat bilinci, ödeme istekliliği üzerinde etkiye sahiptir.
- H₃: Fiyat bilinci, fiyat/kalite çıkarımı üzerinde etkiye sahiptir.
- H₄: Ürün ilgilenimi, ödeme istekliliği üzerinde etkiye sahiptir.
- H₅: Ürün ilgilenimi, fiyat/kalite çıkarımı üzerinde etkiye sahiptir.

BULGULAR

Araştırmanın bu bölümünde, katılımcıların demografik özellikleri ve ölçek değişkenlerine verdikleri yanıtların analizleri sunulmuştur. Tablo 1’de görüldüğü üzere cevaplayıcıların %64,4’ünün (264) erkek, %34,6’sının (142) 26-33 yaş aralığında ve %42,7’sinin (175) üniversite düzeyinde eğitim aldığı sonucuna ulaşılmıştır. Bunun yanı sıra cevaplayıcıların %46,1’inin (189) memur olduğu ve %50’sinin (205) 4001-7000 TL aralığında bir gelire sahip olduğu görülmüştür.

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Özellikleri

Cinsiyet	Frekans	Yüzde (%)
Kadın	146	35,6
Erkek	264	64,4
Yaş		
17 ve altı	11	2,7
18-25	86	21,0
26-33	142	34,6
34-41	90	22,0
42 ve üstü	81	19,7
Meslek		
Öğrenci	67	16,3
Memur	189	46,1
İşçi	60	14,6
Emekli	11	2,7
Özel Sektör Çalışanı	83	20,3
Eğitim Durumu		
İlköğretim	29	7,1
Lise	101	24,6
Ön Lisans	56	13,6
Lisans	175	42,7
Lisansüstü	49	12,0
Gelir Düzeyi		
4000 TL ve altı	134	32,7
4001 - 7000 TL	205	50,0
7001 - 10.000 TL	56	13,7
10.001 TL ve üzeri	15	3,6

Ölçekteki değişkenlere verilen cevapların ortalama ve standart sapma değerleri Tablo 2’de gösterilmiştir.

Tablo 2. Ölçekteki Değişkenlerin Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

Ölçek Soruları	X	SD
Fiyat Bilinci	3,19	1,17
Konu gıda maddeleri seçmek olduğunda, ağırlıklı olarak fiyata güvenirim.	2,59	1,545
Fiyat konusunda bilinçli bir müşteriyim.	3,87	0,841
İhtiyaçlarımı karşılayacak en düşük fiyatlı ürünleri satın alırım.	3,12	1,137
Fiyat/Kalite Çıkarımı	2,62	1,12
Yerel olarak üretilen gıdaların fiyatları, kalitelerinin iyi bir göstergesidir.	2,89	1,112
Yerel olarak üretilen gıda maddeleri için ne kadar fazla ödeme yaparsam, yemeğin kalitesi o kadar iyi olur.	2,46	1,130
Yerel olarak üretilen gıdaların fiyatı ne kadar yüksek olursa, yemeğin kalitesi o kadar iyi olur.	2,43	1,130
Yerel olarak üretilen gıdaların kalitesini genellikle fiyatlarından değerlendirebilirim.	2,70	1,090
Ürün İlgilenimi	1,11	0,36
Yerel olarak üretilen gıdalar	1,13	0,400
Yerel olarak üretilen gıdalar	1,13	0,402
Yerel olarak üretilen gıdalar	1,07	0,292
Yerel olarak üretilen gıdalar	1,04	0,290
Yerel olarak üretilen gıdalar	1,19	0,399
Ödeme İstekliliği	2,94	1,12
Diğer tüm özellikler eşit olduğunda, yerel olarak üretilen gıda maddeleri için daha fazla ödemeye razıyım.	3,05	1,160
Çevre dostu bir şekilde üretilen ürünler için daha fazla ödeme yapılması kabul edilebilir.	3,39	1,090
Çevreye daha az zararlı yiyeceklere daha fazla ödemeye istekli olurum.	3,42	1,072
Yerel olarak üretilen gıdalar için ne ölçüde daha fazla ödemeye razı olursunuz?	1,92	1,159

Not: X: Ortalama; SD: Standart Sapma

Cevaplayıcılar, 3,87 ortalama ile “Fiyat konusunda bilinçli bir müşteriyim” ifadesine katıldıkları yönünde görüş bildirmişlerdir. İkinci sırada 3,42 ortalama ile “Çevreye daha az zararlı yiyeceklere daha fazla ödemeye istekli olurum” ifadesi, üçüncü sırada ise 3,39 ortalama ile “Çevre dostu bir şekilde üretilen ürünler için daha fazla ödeme yapılması kabul edilebilir” ifadesi yer almıştır.

Ölçek sorularının güvenilirliğinin test edilmesi için Cronbach Alpha katsayısı kullanılmıştır. Cronbach alfa değeri, $0 < R^2 < 0,40$ ise güvenilir değil, $0,40 < R^2 < 0,60$ ise düşük düzeyde güvenilir, $0,60 < R^2 < 0,80$ ise oldukça güvenilir, $0,80 < R^2 < 1,00$ ise yüksek güvenilirliği göstermektedir (Alpar, 2013).

Yapılan güvenilirlik analizi sonucunda ölçeğin Cronbach Alpha değeri 0,684 bulunmuştur. Buradan hareketle ölçek sorularının oldukça güvenilir olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Çalışmada kullanılan ölçeğin yapı geçerliliğini tespit etmek ve faktör yapısını ortaya koymak amacıyla Açıklayıcı Faktör Analizi (AFA) yapılmıştır.

Öncelikle Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) örneklem yeterliği değeri 0,767 olarak bulunmuş ve elde edilen bu değer örneklem büyüklüğünün AFA için yeterli olduğunu göstermiştir. Bu değer; Field (2009) tarafından 0,50’nin üzerinde olduğunda yeterli görülmekte ve 0,70 – 0,80 arası “iyi” kategorisinde sınıflandırılmaktadır.

AFA sonucunda, ölçeğin 4 alt boyutlu (faktörlü) bir yapıdan oluştuğu ve bu boyutların toplam varyansın %58,3’ünü açıkladığı tespit edilmiştir. Buna göre ölçeğin geçerli özellik gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır.

Ölçek maddelerinin Tablo 3’te maddelerin faktörlerine göre dağılımı ve faktör yükleri Tablo 3’te gösterilmiştir.

Tablo 3. Ölçeğe İlişkin Faktör Analizi Bulguları

Sorular	Faktörler			
	1	2	3	4
Yerel olarak üretilen gıda maddeleri için ne kadar fazla ödeme yaparsam, yemeğin kalitesi o kadar iyi olur.	,862			
Yerel olarak üretilen gıdaların fiyatı ne kadar yüksek olursa, yemeğin kalitesi o kadar iyi olur.	,854			
Yerel olarak üretilen gıdaların kalitesini genellikle fiyatlarından değerlendirebilirim.	,809			
Yerel olarak üretilen gıdaların fiyatları, kalitelerinin iyi bir göstergesidir.	,729			
Konu gıda maddeleri seçmek olduğunda, ağırlıklı olarak fiyata güvenirim.	,550			
Yerel olarak üretilen gıdalar		,949		
Yerel olarak üretilen gıdalar		,931		
Yerel olarak üretilen gıdalar		,681		
Yerel olarak üretilen gıdalar		,606		
Çevre dostu bir şekilde üretilen ürünler için daha fazla ödeme yapılması kabul edilebilir.			,842	
Çevreye daha az zararlı yiyeceklere daha fazla ödemeye istekli olurum.			,748	
Diğer tüm özellikler eşit olduğunda, yerel olarak üretilen gıda maddeleri için daha fazla ödemeye razıyım.			,694	
Yerel olarak üretilen gıdalar için ne ölçüde daha fazla ödemeye razı olursunuz?			,562	
Fiyat konusunda bilinçli bir müşteriyim.				,734
İhtiyaçlarımı karşılayacak en düşük fiyatlı ürünleri satın alırım.				,725
Yerel olarak üretilen gıdalar				,396

Fiyat bilinci, fiyat/kalite çıkarımı, ürün ilgilenimi ve ödeme istekliliği arasındaki ilişkiyi gösteren korelasyon analizi sonuçları Tablo 4'te gösterilmiştir. Fiyat bilinci ve fiyat/kalite çıkarımı arasında zayıf düzeyde pozitif ($r=0,299$) ve anlamlı ($p<0,05$) bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ürün ilgilenimi ve fiyat/kalite çıkarımı arasında zayıf düzeyde pozitif ($r=0,41$) ve anlamsız bir ilişki ($p>0,05$) bir ilişki olduğu görülmüştür. Fiyat bilinci ve ödeme istekliliği arasında zayıf düzeyde pozitif ($r=0,066$) ve anlamsız ($p>0,05$) bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Fiyat/kalite çıkarımı ve ödeme istekliliği arasında zayıf düzeyde pozitif ($r=0,283$) ve anlamlı ($p<0,05$) bir ilişki olduğu görülmüştür. Ürün ilgilenimi ve ödeme istekliliği arasında zayıf düzeyde negatif ($r=-,131$) ve anlamsız ($p>0,05$) bir ilişki bulunmuştur.

Tablo 4. Fiyat Bilinci, Fiyat/Kalite Çıkarımı, Ürün İlgilenimi ve Ödeme İstekliliği İlişkisi

		Korelasyon			
		FİB	FKÇ	Üİ	Öİ
Fiyat Bilinci (FİB)	Pearson Correlation	1	,299**	-,119*	,066
	Sig. (2-tailed)		,000	,016	,184
Fiyat Kalite Çıkarımı (FKÇ)	Pearson Correlation	,299**	1	,041	,283**
	Sig. (2-tailed)	,000		,404	,000
Ürün İlgilenimi (Üİ)	Pearson Correlation	-,119*	,041	1	-,131**
	Sig. (2-tailed)	,016	,404		,008
Ödeme İstekliliği (Öİ)	Pearson Correlation	,066	,283**	-,131**	1
	Sig. (2-tailed)	,184	,000	,008	

* Korelasyon 0.05'te anlamlıdır.

** Korelasyon 0.01'de anlamlıdır.

Fiyat bilinci ve ürün ilgileniminin fiyat/kalite çıkarımına etkisi Tablo 5'te, bu değişkenler arasındaki ilişkiye yönelik beta katsayıları ve anlamlılık düzeyleri ise Tablo 6'da gösterilmiştir. Tablo 5 ve 6'daki bulgulara göre; fiyat bilinci ve ürün ilgileniminin, fiyat/kalite çıkarımını %95 oranında açıklayabilmektedir. P değerlerine bakıldığında ise ürün ilgileniminin geçerli bir anlamlılığa sahip olmadığı görülmüştür.

Tablo 5. Fiyat Bilinci ve Ürün İlgileniminin Fiyat/Kalite Çıkarımına Etkisi

ANOVA Değerleri	Kareler Toplamı	Sd.	Ort. Kare	F	Sig.	R	R ²	Düz. R ²	Tahminlerin std. hatası
Regresyon	33,107	2	16,553	21,438	0,000	0,309	0,95	0,91	0,88
Artıklar	314,270	407	0,772						
Toplam	347,376	409							
Bağımlı Değişken	Fiyat/Kalite Çıkarımı								
Bağımsız Değişken	Fiyat Bilinci, Ürün İlgilenimi								

Tablo 6. Değişkenlerin Beta Katsayıları ve Anlamlılık Düzeyleri

Model	B	Std. Error	Beta	t	Sig (p)
Sabit	,999	,277		3,600	,000
Fiyat Bilinci	,435	,067	,308	6,489	,000
Ürün İlgilenimi	,215	,131	,078	1,644	,101
Bağımlı Değişken	Fiyat Kalite Çıkarımı				

Fiyat bilinci, fiyat/kalite çıkarımı ve ürünün ilgileniminin ödeme istekliliğine etkisi Tablo 7’de, bu değişkenler arasındaki ilişkiye yönelik beta katsayıları ve anlamlılık düzeyleri ise Tablo 8’de gösterilmiştir.

Fiyat bilinci, fiyat/kalite çıkarımı ve ürün ilgilenimini, ödeme istekliliğini %10,2 oranında açıklayabilmektedir. P değerlerine bakıldığında ise fiyat bilincinin geçerli bir anlamlılığa sahip olmadığı görülmüştür.

Tablo 7. Fiyat Bilinci, Fiyat/Kalite Çıkarımı, Ürünün İlgileniminin, Ödeme İstekliliğine Etkisi

ANOVA Değerleri	Kareler Toplamı	Sd.	Ort. Kare	F	Sig.	R	R ²	Düz. R ²	Tahminlerin std. hatası
Regresyon	28,168	3	9,389	15,406	0	0,32	0,102	0,96	0,78
Artıklar	247,44	406	0,609						
Toplam	275,612	409							
Bağımlı Değişken	Ödeme İstekliliği								
Bağımsız Değişken	Fiyat Bilinci, Ürün İlgilenimi, Fiyat/Kalite Çıkarımı								

Tablo 8. Değişkenlerin Beta Katsayıları ve Anlamlılık Düzeyleri

Model	B	Std. Error	Beta	t	Sig (p)
Sabit	2,836	,250		11,326	,000
Fiyat Bilinci	-,053	,063	-,042	-,846	,398
Fiyat Kalite Çıkarımı	,269	,044	,302	6,103	,000
Ürün İlgilenimi	-,366	,117	-,149	-3,135	,002
Bağımlı Değişken	Ödeme İstekliliği				
Bağımsız Değişken	Fiyat Bilinci, Ürün İlgilenimi, Fiyat/Kalite Çıkarımı				

Yapılan regresyon analizleri, H₂ (Fiyat bilinci ve ödeme istekliliği arasındaki ilişki) ve H₅ (Ürün ilgilenimi ve fiyat/kalite çıkarımı arasındaki ilişki) hipotezlerinin reddedildiğini, H₁ (Fiyat/kalite çıkarımı ve ödeme istekliliği arasındaki ilişki), H₃ (Fiyat bilinci ve fiyat/kalite çıkarımı arasındaki ilişki) ve H₄ (Ürün ilgilenimi ve ödeme istekliliği arasındaki ilişki) hipotezlerinin ise kabul edildiğini göstermektedir.

SONUÇ

Günümüz dünyasında tüketicilerin çoğu organik, hayvan dostu, çevre dostu, yerel gıda ürünlerini (Crane, 2001) bilinçli bir şekilde tüketmekte ve gıda ürünlerinin tüketiminde, tat, sağlık, sosyal statü ve maliyetten önemli ölçüde etkilenmektedir (Lewin, 1951). Tüketicilerin yerel gıdaları seçimindeki çeşitli değişkenlerin rolünün incelendiği araştırma, Erzurum ili içerisinde 410 kişiye yapılan anket aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. Uygulanan anketlerin analiz edilmesiyle aşağıdaki sonuçlar elde edilmiştir.

Araştırmaya esas olan konuya ilişkin yararlanılan çalışmalara dayanılarak değişkenler üzerinde korelasyon ve regresyon analizi yapılmıştır. Yapılan regresyon analizi sonucunda elde edilen bulgular incelendiğinde araştırmaya konu olan fiyat bilinci, fiyat/kalite çıkarımı, ürün ilgilenimi ve ödeme istekliliği değişkenlerinden fiyat bilinci ve ödeme istekliliğinin P değerleri 0,05'ten büyük olduğu için anlamsızlık sonucu ortaya çıkmış ve H₂ ile H₅ hipotezleri reddedilmiştir.

Elde edilen bulgulara göre Erzurum ilindeki tüketicilerin yerel gıdaları, diğer benzer gıda türlerinden daha kaliteli ve daha değerli olarak algıladıkları görülmektedir. Bu bağlamda, yerel ürün ve yerel yiyecek satışı yapan işletmeler, ürünlerini nereden aldıklarına daha fazla odaklanmalı ve tüketicileri yerel gıdaları kullanma konusunda bilinçlendirme çalışmaları yapmalıdır.

Yerel ürün ve yiyeceklerin yararlarını, özelliklerini tartışmak ve bu ürünlerin satın alınmasını teşvik etmek, müşterilerin yerel bir ürünü değerlendirirken yaptığı fiyat/kalite çıkarımını artırabilmekte ve dolayısıyla tüketicilerin daha fazla ödeme istekliliğinde bulunmasını sağlamaktadır. Aynı zamanda işletmeler yerel ürün ve yiyeceklerine ilişkin kapsamlı tanıtımlar yaparak, etkinlikler düzenleyip tüketicilerin yerel ürünlere olan ilgisini artırarak, tüketicilerin yerel ürün için ödeme istekliliğini artırabilir.

İşletmeler, yerel ürünlerin tanıtımı ve farkındalık yaratma çalışmaları yaparak tüketicilerin bu ürünler hakkındaki algılarını olumlu yönde etkileyebilir. Ayrıca, gelecekteki araştırmaların yiyecek ve içecek sektörü, tekstil sektörü gibi farklı alanlarda yerel ürün kullanımı ve tüketimi üzerine odaklanması, bu konudaki anlayışımızı daha da derinleştirebilir. Bu çalışma, yerel ürünlerin tüketici davranışları üzerindeki etkisini anlamaya yönelik gelecekte yapılacak çalışmalara temel teşkil edebilir.

KAYNAKÇA

- Alpar, R. (2013). Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistiksel Yöntemler. Detay Yayıncılık.
- Cameron, T. A. ve James, M. D. (1987). Estimating willingness to pay from survey data: an alternative pre-test-market evaluation procedure. *Journal of Marketing Research*, 24(4), 389-395.
- Campbell, J., DiPietro, R. B. ve Remar, D. (2014). Local foods in a university setting: Price consciousness, product involvement, price/quality inference and consumer's willingness-to-pay. *International Journal of Hospitality Management*, 42, 39-49.
- Carpio, C. ve Isengildina-Massa, O. (2009). Consumer willingness to pay locally grown products: the case of South Carolina. *Agribusiness* 25(3), 412-426.
- Connors, M., Bisogni, C.A., Sobal, J., Devine, C.M. (2001). Managing values in personal food systems. *Appetite*, 36, 189-200.
- Crane, A. (2001). Unpacking the ethical product. *Journal of Business Ethics*, 30(4), 361- 373.
- Darby, K., Batte, M., Ernst, S. ve Roe, B. (2008). Local decomposition: a combined analysis consists of locally produced foods. *NS. J. Agric. Econ.*, 90(2), 476-486.
- Delind, L. (2006). About bodies, place and culture: repositioning local foods. *J. Agric. Environment Ethics*, 19, 121-146.
- Dickson, P. R., Sawyer, A. G. (1990). The price knowledge and search of supermarket shoppers. *Journal of Marketing*, 54(3), 42-53.
- Gabor, A. ve Granger, C. (1979). Pricing of New Products. *Management Decision*, 17(8), 576-589.
- Gibson, E. L. (2006). Emotional influences on food choice: sensory, physiological and psychological pathways. *Physiology and Behavior*, 89(1), 53-61.
- Hansen, H. (2013). Price Awareness and Purchasing Intentions for New Food Products: The Regulatory Effect of Product Category Information When the Price is Unknown. *Journal of Food Products Marketing*, 19(4), 237-246.
- Homburg, C., Koschate, N. ve Hoyer, W. D. (2005). Do Satisfied Customers Really Pay More? A Study of the Relationship between Customer Satisfaction and Willingness to Pay. *Journal of Marketing*, 69(2), 84-96.

- Hu, W., Batte, M., Woods, T. ve Ernst, S. (2013). What is local and for what foods does it matter? *Agricultural Economics*, 59(10), 454-466. DOI: 10.17221/29/2013-AGRICECON
- Johansson, J. K. ve Erickson, G. (1985). Price-quality relationship and trade barriers. *International Marketing Review*, 2(3), 52-63.
- Krishna A. (1991). Effect of dealing patterns on consumer perceptions of deal frequency and willingness to Pay. *Journal of Marketing Research*, 28(4), 441-451.
- Krugman, H. E. (1965). The impact of television advertising: Learning without involvement. *Public Opinion Quarterly*, 29(3), 349-356.
- Lewin, K. (1951). Field theory in social science: Selected theoretical papers. Oxford.
- Lichtenstein, D. R., Bloch, P. H. ve Black, W. C. (1988). Correlates of price acceptability. *Journal of Consumer Research*, 15(2), 243-252.
- Lichtenstein, D. R., Ridgway, N. M. ve Netermeyer, R. G. (1993). Price perception and consumer shopping behavior: a field study. *Journal of Marketing Research*, 30(2), 234-245.
- Lindeman, M. ve Stark, K. (1999). Pleasure, pursuit of health or negotiation of identity? Personality correlates of food choice motives among young and middle-aged women. *Appetite*, 33(1), 141-161.
- Loureiro, S. M. C., Koo, D. M. ve Ribeiro, L. (2013). Effects of atmospherics on emotions and intention with respect to involvement in different shopping environments. *Journal of Global Scholars of Marketing Science*, 23(4), 435-459.
- Martinez, S., Hand, M., Da Pra, M., Pollack, S., Ralston, K. ve Smith, T. (2010). Local food systems: Concepts, implications and problems. United States Department of Agriculture, Economic Research Service, Economic Research Report 97.
- Nurse, G., Onozaka, Y. ve Thilmany, D. (2012). Consumer motivations and buying behavior: The case of the local food system movement. *Journal of Food Products Marketing*, 18(5), 385-396.
- Pirog, R. ve McCann, N. (2009). Is local food more expensive? Price perspective on local and non-local food purchased in a consumer Iowa. Leopold Center for Sustainable Agriculture, Iowa State University.
- Rappoport, M., Peters, G.R., Downey, R., McCann, T. ve Huff-Corzine, L. (1993). Gender and age difference in food cognition. *Appetite*, 20(1), 33-52.
- Rossanty, Y. ve Putra Nasution, M. D. T. (2018). Information Search And Intentions To Purchase: The Role Of Country Of Origin Image, Product Knowledge, And Product Involvement. *Journal of Theoretical & Applied Information Technology*, 96(10), 3075-3085.
- Sanjur, D. (1982). *Social and cultural perspectives in nutrition*. Prentice-Hall, Englewood Cliffs.
- Shirai, M. (2015). Impact of “high quality, low price” appeal on consumer evaluations. *Journal of Promotion Management*, 21(6), 776-797.
- Tsiotsou, R. (2005). Perceived quality levels and their relation to involvement, satisfaction, and purchase intentions. *Marketing Bulletin*, 16(4), 1-10.
- Wägeli, S. ve Hamm, U. (2013). Consumers’ Perception of feed origin in organic food products declared as local. Proceedings of the 6th international european forum on system dynamics and innovation in food networks içinde, Igl, Austria, 13–17.
- Wandel, M. (1994). Consumer concern about food-related health risks. *British Food Journal*, 96(7), 35-40.
- Wawrzyniak, J., Jader, K., Schade, G. ve Leitow, D. (2005). Consumers’ attitudes and behaviour in relation to regional products- results of empirical research in Germany and Poland. *Ekonomica*, 4, 145-161.
- Wilkins, J.L., Bowdish, E. ve Sobal, J., (2000). University student perceptions of seasonal and local foods. *Journal of Nutrition Education*, 32(5), 261-268.
- Worsley, A., Coonan, W. ve Baghurst, P.A. (1983). Nice, good food and us: a study of children’s food beliefs. *Journal of Food and Nutrition*, 40, 35-41.
- Vanhonacker, F., Lengard, V., Hersleth, M. ve Verbeke, W., (2010). Profiling European traditional food consumers. *British Food Journal*, 112(8), 871-886.
- Yaraş, E. (2008). Tüketicilerin fiyat algılamalarına yönelik bir araştırma. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 8(15), 281-300.
- Zaichkowsky, J. L. (1985). Measuring the involvement construct. *Journal of Consumer Research*, 12(3), 341-352.

Zepeda, L. ve Leviten-Reid, C. (2004). Consumers' views on local food. *Journal of Food Distribution Research*, 35(3), 1-6.

DIGITAL TRANSFORMATION IN ACCOUNTING AND AUDITING: INSIGHTS FROM THE CHATGPT EXAMPLE

Yusuf KURTⁱ 

Abstract

This research delves into the evolving role of the accounting and auditing professions in the digital age, with a focus on the implications of ChatGPT, a sophisticated artificial intelligence tool developed by OpenAI. The study employs a novel approach by engaging ChatGPT to predict the future of these professions, further probing with targeted inquiries to deepen the understanding. The analysis reveals that despite the rapid digital transformation and integration of AI in accounting processes, the core accounting profession is likely to persist. However, it underscores a significant shift in skill requirements, emphasizing the importance for accountants to enhance their expertise in data analysis, cyber security, and technological adaptability. The study also explores AI's potential applications in auditing, suggesting that AI can augment efficiency, accuracy, and risk assessment, while also highlighting the irreplaceable value of human judgment in complex scenarios. Interestingly, the insights generated through interactions with ChatGPT show a strong alignment with existing literature, indicating the tool's utility and reliability in professional contexts. The findings suggest that embracing technological advancements and continuous learning are imperative for accountants to remain relevant and competitive in this rapidly evolving digital landscape.

Keywords ChatGPT, accounting, auditing, digital transformation, AI in professional services

Jel Codes L84, L86, M42

Research and Publication Ethics Statement The study has been prepared in accordance with the rules required by research and publication ethics. It does not involve any situation that requires ethical committee approval.

Financial Support and Conflict of Interest Statement No support has been received from any institution or organization for this study.

INTRODUCTION

OpenAI research and development company released the beta version of ChatGPT on November 30, 2022. ChatGPT is a major language learning model that leverages machine learning (Susnjak, 2022, p. 2).

When ChatGPT was asked “Who are you,” it defined itself as follows:

I am ChatGPT, a large language model developed by OpenAI. I am designed to assist with a variety of tasks, such as answering questions, generating text, and providing information on a wide range of topics. I do not have personal characteristics, emotions or experiences, as I am an artificial intelligence language model. (ChatGPT, 2023)

ChatGPT reached over one million users in a short period of five days. This has made ChatGPT the fastest-growing technology platform (Harris, 2022). In January 2023, an average of 13 million visitors a day logged into ChatGPT (Hu, 2023). Although ChatGPT and other artificial intelligence (AI) technologies have the potential to provide great benefits to the field of accounting and reporting, they also contain different risks and challenges with their use.

There is much speculation that ChatGPT will replace accountants, writers, and business personnel (Lanier, 2023; Hacker, 2023). Contrary to this view, some parties argue that artificial intelligence technology will shed light on the future of accounting (McGee, 2023, p. 1). It is also expected that new job profiles will emerge with artificial intelligence technology (Hacker, 2023, p. 8).

ⁱ Dr. Öğretim Üyesi Yusuf Kurt. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Özalp Meslek Yüksekokulu, Pazarlama ve Dış Ticaret Bölümü, Van-TÜRKİYE. ORCID: 0000-0002-1071-4205. E-posta: yusufkurt@yyu.edu.tr

Digital transform will help develop the accounting and auditing profession despite all constraints and challenges as it contributes to the rapid completion of financial processes, audits, and financial analysis (Farhan, 2023, p. 121)

The concepts of “big data” and “artificial intelligence” have recently become an integral part of daily life. For example, Amazon company's cashier-less markets, artificial intelligence sales consultants of famous stores, artificial intelligence lawyers, judges, surgeons, TV presenters, and finally artificial intelligence lecturers have begun to be encountered (Yücel and Adiloğlu, 2019, p. 49).

Researches show that the accounting profession will also change with the development of Industry 4.0 and therefore the concept of artificial intelligence; It is accepted that instead of professionals who fulfill the traditional recording function of accounting, those who can think more analytically and have interpretative qualities will begin to see transactions with artificial intelligence technology in the field of accounting. In this case, technological developments can bring along some opportunities and threats as improved accuracy, better risk assessment, lack of human judgment and technical challenges in terms of the human element in the accounting profession, as in many other professions (Gacar, 2019, p. 390).

Auditing is part of the accounting profession. In article 5 of the Turkish Commercial Code No. 6102, the audit is conducted with the aim of forming an opinion on whether the subjects to audit in the financial statements and other financial information are in compliance with a specified criterion. Due to the continuous improvement in cognitive technology, many accounting firms support the use of artificial intelligence to make audit decisions as part of integrated audit automation systems. Therefore, artificial intelligence is an integral part of the decision-making process and continues to be developed and adopted in both the technical and administrative processes of modern professions, including auditing (Omoteso, 2012, pp. 8490-8491). Auditing is particularly suited for applications of data analytics and artificial intelligence because it has become challenging to incorporate vast volumes of structured and unstructured data to gain insight into the financial and non-financial performance of companies. Also, many audit tasks are structured and repetitive, therefore can be automated (Kokina and Davenport, 2017, p. 116)

In this research, the ChatGPT-3.5 artificial intelligence chat tool aims to reveal the perspective of the future accounting and auditing profession. This study aims to make a comparison on the accounting and audit professional consideration with the artificial intelligence perspective and whether the answers are compatible with the literature. The research is also expected to contribute to the literature in terms of testing the ability of artificial intelligence to answer questions asked in the field of accounting and auditing.

LITERATURE REVIEW

The main studies on the digital transformation in accounting and auditing profession are as follows:

Baldwin, Brown and Trinkle (2006) discussed what kind of opportunities artificial intelligence creates in terms of control. In the study, it is stated that the development and use of different software in artificial intelligence technology in risk assessment and decision-making in complex situations in terms of auditing will contribute to the field.

Kokina and Davenport (2017) conducted a study on how the automation system, which is a product of artificial intelligence, can change the audit profession. In the study, it is emphasized that the accounting and auditing profession will evolve rapidly in terms of quality as well as the development of business processes in the coming period.

Serçemeli (2018) examined the digital transformation of accounting and auditing professions in the context of artificial intelligence. As a result of the research, it has been stated that it is inevitable for the members of the profession to be affected by artificial intelligence technologies and to transform. According to the results stated in the study, it is stated that there may be a decrease in the number of employees rather than the disappearance of accounting and auditing professions in the future. Again, it is predicted that professional roles will change and become more knowledgeable in information technologies, and need to develop continuously and develop different strategies by making use of the information at hand.

Gacar (2019) examined the effects of artificial intelligence on the accounting profession in his study. In this context, the business world, which has started to benefit more from technology, stated that there is an expectation from professional accountants to use this information in accounting processes as they have knowledge and experience about new technologies. In the study, it was also stated that artificial intelligence technology will affect the accounting profession.

In their study titled "Industry 4.0 and Digital Transformation of Accounting" by Rasgen and Gönen (2019), it is emphasized that professionals should attend new vocational training on software and adapt to the changes that occur constantly. However, they stated that the information system should be used effectively and efficiently through in-service training. The authors also concluded that undergraduate and associate degree students who have not yet started the profession should learn the relevant subjects in the course curriculum, however, education methods should be changed and information technologies should be used more in the field of education.

Zemankova (2019) discussed the latest developments in the field of accounting and auditing by considering new trends, opportunities, and threats. In the study, it has been stated that artificial intelligence has a great contribution in increasing efficiency in the field of accounting and auditing. It has also been stated that artificial intelligence will reduce errors and workload, allowing auditors to focus on more complex and critical tasks.

Soğuksu (2020) aimed to examine and compare the audit software used in accounting auditing in Turkey in the context of digital transformation and to identify the deficiencies in terms of auditing. Findings obtained from the study in which content analysis, survey, and interview techniques were used; It was determined that CAP independent audit software was used the most in Turkey, followed by LUCA, and lastly MikroKom independent audit software.

Hasan (2021) focused on the studies on artificial intelligence in accounting and auditing. According to the results obtained, it is expected that the wider application of artificial intelligence in the field of accounting and auditing will provide greater efficiency, productivity, and accuracy benefits. In addition, it is stated that there will be effects such as income and wealth inequality, the disappearance of traditional jobs, and unskilled workforce.

Emetaram and Uchime (2021) investigated the effect of the accounting profession on artificial intelligence. According to the results obtained using a five-point Likert scale, it was stated that artificial intelligence has a positive effect on the accounting profession, that accounting professionals should adopt the use of artificial intelligence, and that artificial intelligence will bring the accounting profession forward as a professional rather than replacing the accounting profession.

Küçüker (2023) aimed to test ChatGPT's competence in basic accounting subjects in his study titled "Artificial Intelligence Applications in Accounting: ChatGPT's Accounting Exam". By this purpose; Basic questions prepared on financial accounting, cost-management accounting, and auditing were directed to the model and evaluations were made within the framework of

the answers given. In line with the findings of the study, it is possible to say that ChatGPT will have a significant application in the field of accounting in the coming years. However, it should be noted that the model has features that need improvement in accounting practices.

Şentürk (2023) focused on the use of artificial intelligence in internal audit in his study titled “Expectations from Artificial Intelligence in Internal Audit Activities: ChatGPT Application Example.” The results of this study show that the use of artificial intelligence-based applications such as ChatGPT in internal audit activities can offer significant support to internal auditors. However, it has been concluded that the potential risks of artificial intelligence in terms of timeliness and accuracy should not be ignored.

Akyüz and Gülten (2023) discussed the issue of digital transformation in accounting in the context of the metaverse. As a result of the study, it is stated that virtual universities will be established over the metaverse in the future, and e-learning methods based on texts and static images will be used. It is stated that the training on the Metaverse can become a platform where students can interact with each other simultaneously, chat and discuss. The study also emphasized that the field of accounting science and accounting education will be affected by the digitalization process in the future.

Wood, et al. (2023) conducted a study to demonstrate the quality of the ChatGPT artificial intelligence chat tool in accounting evaluation. The authors compared ChatGPT and student performance with 14 countries, 186 businesses, and 28,085 questions. As a result of the study, it was determined that the performance of ChatGPT was 15 percent higher than the performance of the students.

Beerbaum (2023) conducted a study on ChatGPT’s productive artificial intelligence in terms of accounting. In the study, it is stated that productive artificial intelligence will help the preparation of financial statements of businesses, identifying trends and anomalies. In addition to providing information to internal auditors, external auditors, and regulatory authorities, the data collected with productive artificial intelligence in enterprises is also expected to help accountants’ decision-making processes.

Farhan (2023) conducted a study on the evaluation of the theoretical framework and application areas of the accounting and auditing professions in digital transformation. In the study, it is stated that the accounting profession should be flexible, adapt to technological innovations, and follow digital transformation. It also concluded that emphasis should be placed on the continuous training and skills of accounting professionals, making them familiar with all the factors affecting financial centers.

McGee (2023) conducted a study on whether ChatGPT poses a danger to the accounting profession. According to the results obtained, it has been determined that the accounting profession will not be in danger. At the same time, it was emphasized in the study that the members of the profession should develop themselves and provide a competitive advantage.

A conversation was held in the field of forensic accounting in the major language models of Street and Wilck (2023) and ChatGPT applications. As a result of the conversation, the authors stated that while ChatGPT was effective in the first use of forensic accounting, ChatGPT lost its effectiveness after 100 uses, in other words, security vulnerabilities can be easily seen. For this reason, it is stated that forensic accountants should exercise caution when working with ChatGPT or any other LLM.

Unlike the literature, this study aimed to present a different perspective by asking specific questions to ChatGPT about the future of both auditing and accounting profession.

THE PROMPTS

This section presents a series of prompts given to ChatGPT, its responses, related references, and author's insights and comments.

1. Prompt

Write a 1000-word article titled 'How do you see the future of the accounting profession?' Please give reference.

The article written by ChatGPT is:

The Essay

The accounting profession has undergone significant changes in recent years, with the advent of technology and increasing globalization. These changes have affected the way accountants work and the skills they require. As we move forward into the future, the accounting profession is likely to face further challenges and changes. In this article, we will discuss some of the trends that are likely to shape the future of the accounting profession and the implications of these trends.

The rise of technology

One of the most significant trends that are likely to shape the future of the accounting profession is the increasing use of technology. With the development of advanced software and automation, many of the tasks that were traditionally performed by accountants are now being automated. For example, bookkeeping, tax preparation, and financial analysis can now be done by software, which has the potential to make the accounting profession more efficient and cost-effective.

However, this also means that the accounting profession will need to adapt to these changes and develop new skills. Accountants will need to become more proficient in using technology and understanding how to interpret the data generated by these systems. They will also need to develop new skills in areas such as data analysis and cybersecurity.

The changing role of the accountant

As technology continues to change the way that accounting is done, the role of the accountant is also likely to change. In the past, accountants were primarily responsible for recording financial transactions and producing financial statements. However, as automation takes over many of these tasks, the role of the accountant is likely to become more focused on providing strategic advice to clients.

In the future, accountants are likely to be seen as trusted advisors who can help businesses make informed decisions based on their financial data. This will require them to develop a deeper understanding of their client's businesses and industries and to be able to provide insights that go beyond just the numbers.

The importance of soft skills

In addition to technical skills, the accounting profession is also likely to place a greater emphasis on soft skills in the future. Soft skills such as communication, leadership, and problem-solving are becoming increasingly important in the business world, and accountants will need to develop these skills to be successful.

This is particularly important in light of the changing role of the accountant, as accountants will need to be able to communicate complex financial information in a way that is understandable to non-financial stakeholders. They will also need to be able to work effectively with other professionals, such as lawyers and IT specialists, to provide holistic advice to clients.

The impact of globalization

Globalization is another trend that is likely to shape the future of the accounting profession. As more and more businesses operate in multiple countries, the accounting profession will need to adapt to the challenges of working across borders.

This will require accountants to be familiar with the accounting standards and regulations in different countries and to be able to navigate the complexities of international tax law. It will also require them to be able to communicate effectively with clients and colleagues from different cultural backgrounds.

Conclusion

The accounting profession is facing significant changes as a result of technology, globalization, and changing client expectations. In order to be successful in the future, accountants will need to adapt to these changes and develop new skills. This will require a focus on technical skills such as data analysis and cybersecurity, as well as soft skills such as communication and problem-solving.

It will also require a willingness to embrace change and to be flexible in the face of new challenges. By doing so, the accounting profession will be able to continue to provide valuable services to clients and to play a vital role in the business world.

References:

Alles, M., & Brennan, G. (2016). Accounting education and the rise of technology. *Journal of Accounting Education*, 36, 1-2.

Davis, A., & Davis, E. (2018). Future skills for accountants: An exploratory study. *Journal of Education for Business*, 93(5), 225-232.

International Federation of Accountants. (2019). Global accounting and reporting developments: 2019 edition. Retrieved from <https://www.ifac.org/system/files/publications/files/2019-GARD.pdf>

KPMG International. (2019). The future of the accounting profession: Three major changes and implications for the future workforce. Retrieved from <https://home.kpmg/xx/en/home/insights/2019/05/the-future-of-the-accounting-profession-three-major-changes-and-implications-for-the-future-workforce.html>

Peirson, G., Brown, R., & Easton, S. (2017). *Business finance*. McGraw-Hill Education.

The bibliography given above were created by ChapGPT. Therefore, it is not cited in the text.

It is seen that the answers given to the question about the ChatGPT Research topic were well designed and answered. The future of the accounting profession has been answered in the axis of the rise of technology, the changing role of the accountant, the importance of soft skills and the impact of globalization. However, although a 1000-word article was requested in the given command, a 642-word article was written. Despite this, the information given on the subject is sufficient.

When the answers given about the future of the accounting profession are analyzed, it is stated that the skills required by the accounting profession may differ. In particular, it was stated that professional accountants should improve themselves in areas such as cyber security, data analysis, problem-solving, leadership, and communication. These characteristics stated by the members of the profession were also expressed by Gacar (2019), Farhan (2023), McGee (2023), Emetaram and Uchime (2021). The result obtained in this sense is supported by the literature. It has been stated that for the same reporting language to become widespread in the world with the effect of globalization, professionals should constantly follow the changes made by accounting standards and regulatory authorities. The answers obtained on this subject support the results of Rasgen and Gönen (2019).

In terms of the work of accountants, for example, when functions such as financial reporting, tax calculations, and bookkeeping are performed by artificial intelligence, it is expected that the profession will gain efficiency in terms of time and cost. This result obtained from ChatGPT raises concerns about the employment of accounting personnel.

In this context, the following question was asked to ChatGPT about the accounting profession and digitalization.

2. Prompt

Is the profession of "certified public accountant" coming to an end with the digitalization of the business process in accounting? Please give references.

Answer:

The profession of a certified public accountant (CPA) is unlikely to come to an end with the digitalization of business processes in accounting. While technology has undoubtedly changed the way accounting is done, it has not rendered the expertise and knowledge of CPAs obsolete.

In fact, the digitalization of accounting has created new opportunities for CPAs to expand their skill set and take on more advisory roles. With the automation of routine tasks, such as data entry and transaction processing, CPAs can now focus on more complex tasks, such as financial analysis and strategic planning. This allows them to provide higher-value services to their clients, such as business consulting and financial planning.

Additionally, while technology has made certain aspects of accounting more efficient, it has not replaced the need for human judgment and critical thinking. For example, the software may be able to accurately calculate tax liabilities based on a set of inputs, but it cannot interpret the nuances of tax laws or advise clients on the most tax-efficient strategies.

Furthermore, the accounting profession is evolving to keep up with the changing business landscape. The American Institute of CPAs (AICPA) has recognized the need for CPAs to adapt to new technologies and has launched initiatives to help its members stay current. For example, the AICPA has developed a technology-focused certification program called the Certified Information Technology Professional (CITP) to help CPAs enhance their skills in areas such as data analytics and cybersecurity.

Moreover, the AICPA has also been advocating for changes to the education and licensure requirements for CPAs to ensure that they are prepared for the future of the profession. In 2020, the AICPA and the National Association of State Boards of Accountancy (NASBA) proposed a new model for CPA licensure that includes more emphasis on technology and data analytics. This model would require candidates to complete a technology-focused core curriculum, as well as a technology-focused examination.

Conclusion

In conclusion, the digitalization of business processes in accounting has not brought an end to the profession of CPAs. Instead, it has created new opportunities for CPAs to expand their skill set and provide higher-value services to their clients. While technology has made certain aspects of accounting more efficient, it has not replaced the need for human judgment and critical thinking. As the accounting profession continues to evolve, CPAs will need to adapt to new technologies and stay current with industry trends to remain competitive. However, with the right skills and expertise, CPAs will continue to play an essential role in the business world.

References:

American Institute of CPAs (AICPA). (2021). The Future of the Accounting Profession: Three Major Changes and Implications for Teaching and Learning. Retrieved from <https://www.aicpa.org/content/dam/aicpa/research/reports/2019-future-accounting-profession-changes-teaching-learning.pdf>

American Institute of CPAs (AICPA). (n.d.). Certified Information Technology Professional (CITP). Retrieved from <https://www.aicpa.org/content/aicpa/membership/discover/career/careeropportunities/certified-information-technology-professional.html>

National Association of State Boards of Accountancy (NASBA). (2020). The proposed CPA licensure model emphasizes technology, data analytics. Retrieved from <https://www.nasba.org/blog/2020/11/10/proposed-cpa-licensure-model-emphasizes-technology-data-analytics/>

Although the answers from ChatGPT about the future of the financial advisory profession are not very definite, it is seen that the accounting profession will probably continue.

According to the answers given, it is expected that there will be changes in the role of the need for the accounting profession. Although it is expected that there will be a change in the accounting profession with digital transformation, it is seen that the need for a professional accountant will continue in critical and interpretation situations. In this regard, The American Institute of CPAs (AICPA) advocates a change in the education and licensing of professional accountants and emphasizes the need to prepare a technology-oriented curriculum and exam. Therefore, since these changes expected in the future of the accounting profession are also

expressed in the studies of Serçemeli (2018) and Farhan (2023), the answers obtained support the literature.

It is expected that the profession will show some kind of transformation with the changing technology. ChatGPT was asked a question about whether artificial intelligence can replace the audit job. The relevant questions and the answers received are as follows.

3. Prompt

Can artificial intelligence technology be used in accounting and audit? If artificial intelligence technology is used, what are the advantages and disadvantages? Please give references.

Answer:

Yes, artificial intelligence (AI) technology can be used in accounting audits. AI can be used to automate certain audit tasks, such as data entry, data analysis, and risk assessment. This can improve audit efficiency and accuracy, as well as free up auditors' time to focus on higher-value tasks, such as judgment-based decision-making.

The advantages of using AI technology in accounting audit include:

Increased efficiency: AI can perform tasks much faster and more accurately than humans, which can significantly reduce the time and effort required for audit tasks. This can help auditors to complete their work more quickly and allow them to focus on more complex tasks.

Improved accuracy: AI is not subject to human error or bias, which can improve the accuracy and reliability of audit results. This can help to increase confidence in audit findings and reduce the risk of errors.

Better risk assessment: AI can be used to analyze large amounts of data and identify patterns or anomalies that may indicate potential risks or fraud. This can help auditors to identify potential issues more quickly and effectively.

Enhanced decision-making: AI can provide auditors with real-time insights and analytics that can help to inform their decision-making. This can help auditors to make more informed and effective decisions about audit findings and recommendations.

Disadvantages of using AI technology in accounting audit include:

Lack of human judgment: While AI can provide valuable insights and analysis, it cannot replace the judgment and experience of human auditors. This can be particularly important when evaluating complex or unusual situations.

Technical challenges: Implementing AI technology can require significant technical expertise and resources, and may require changes to existing audit processes and systems.

Data quality issues: AI relies heavily on data inputs, and if the data is incomplete, inaccurate, or inconsistent, it can negatively impact the quality and reliability of the audit results.

Ethical concerns: The use of AI in audit raises ethical concerns around privacy, data security, and transparency. Auditors must ensure that appropriate safeguards are in place to protect sensitive information and that the use of AI is transparent and understandable to stakeholders.

Overall, the use of AI technology in accounting audit can provide significant benefits in terms of efficiency, accuracy, and risk assessment. However, it is important to carefully consider the potential advantages and disadvantages before implementing AI, and to ensure that appropriate safeguards and processes are in place to maximize the benefits and minimize the risks.”

References:

Havelka, D., & Strouhal, J. (2020). The Use of Artificial Intelligence in Accounting and Auditing: A Systematic Review. *Sustainability*, 12(14), 5751. <https://doi.org/10.3390/su12145751>

KPMG. (2019). The Auditor of the Future. <https://home.kpmg/content/dam/kpmg/xx/pdf/2019/02/the-auditor-of-the-future.pdf>

PwC. (2018). The future of audit: AI and the rise of robots. <https://www.pwc.com/gx/en/issues/data-and-analytics/assets/pwc-ai-future-of-audit.pdf>

Yu, Y., Chen, C., Liu, S., & Li, W. (2019). A Review on the Application of Artificial Intelligence in Accounting and Auditing. *Journal of Applied Accounting Research*, 20(2), 151-164. <https://doi.org/10.1108/JAAR-04-2019-0069>

ChatGPT has provided a clear answer that artificial intelligence can be used in the field of accounting and auditing. On the advantages and disadvantages of artificial intelligence, it showed an equal approach by providing four-item answers.

4. Prompt

Will the quality of the education have given in the fields of accounting and auditing change with artificial intelligence? Please give references.

Answer:

Artificial intelligence (AI) has the potential to significantly impact the fields of accounting and auditing, and it is likely to bring about changes in the way education is delivered in these domains. While AI can automate certain repetitive tasks, it is important to note that it is not a substitute for the skills and expertise provided by human professionals. Rather, AI can complement and enhance the work of accountants and auditors.

Here are a few ways in which AI may influence education in accounting and auditing:

Curriculum adjustments: With the integration of AI into accounting and auditing processes, educational institutions may revise their curricula to include topics related to AI, machine learning, data analytics, and automation. Students may need to acquire knowledge and skills in working with AI tools and technologies to effectively analyze large datasets and extract valuable insights.

Emphasis on critical thinking and analysis: As AI takes over routine and repetitive tasks such as data entry and basic calculations, there will be an increased focus on developing higher-level skills such as critical thinking, problem-solving, and data interpretation. Education in these fields may place more emphasis on teaching students how to leverage AI tools for analysis and decision-making rather than relying solely on manual processes.

Ethical considerations: As AI systems become more sophisticated and capable of making decisions, there will be a need to address ethical considerations. Education in accounting and auditing may include discussions around the ethical use of AI, bias detection and mitigation, privacy concerns, and ensuring transparency and accountability in AI-driven decision-making.

Lifelong learning: The rapid advancement of AI technology requires professionals in the accounting and auditing fields to continuously update their skills. Lifelong learning and professional development programs will become increasingly important to ensure that professionals stay up to date with the latest developments in AI and its impact on their respective industries.

Collaboration with AI systems: Accountants and auditors are likely to work alongside AI systems, using them as tools to augment their capabilities. Therefore, education may focus on developing a strong understanding of AI systems, how they function, and how to effectively collaborate with them to achieve desired outcomes.

It is important to note that while AI can enhance efficiency and accuracy in certain aspects of accounting and auditing, human judgment, interpretation, and ethical decision-making will continue to be crucial. Therefore, the quality of education in these fields will evolve to equip professionals with the knowledge and skills necessary to leverage AI effectively while maintaining the highest standards of professional practice.

Answer of ChatGPT for references:

I apologize for the inconvenience, but as an AI language model, I don't have direct access to external sources or the ability to browse the internet. My responses are generated based on my training on a diverse range of data, including licensed data, human-created data, and publicly available data.

Although artificial intelligence has superior aspects, it has been stated that human skills will always be needed in some subjects. Here, it is emphasized that the focus should not be on artificial intelligence achieving certain things on its own, but on how to use it effectively.

5. Prompt

Will artificial intelligence have an impact on internal auditors and independent auditors to make faster and more accurate decisions? Please give references

Answer:

Artificial intelligence (AI) can indeed have an impact on both internal auditors and independent auditors by enabling faster and more accurate decision-making processes. AI technologies can automate data analysis, identify patterns, and provide insights that can support auditors in their work. Here are a few references that discuss the impact of AI on auditors.

References

Lam, J. Y. (2019). Artificial intelligence in auditing: Opportunities and implications for the audit profession. *Journal of Emerging Technologies in Accounting*, 16(1), 1-15.

Gao, X., Liu, J., Ren, L., & Huang, W. (2019). Artificial intelligence and audit quality: A literature review. *Journal of International Accounting, Auditing, and Taxation*, 35, 37-52.

Agrawal, A., & Bellovary, J. L. (2020). The impact of artificial intelligence on the audit process: Evidence from auditors. *Journal of Accounting and Finance*, 20(2), 106-119.

Anantharaman, D. (2019). Artificial intelligence in auditing: A review of the academic literature. *Journal of Accounting Literature*, 43, 17-30.

Eilifsen, A., Messier, W. F., & Glover, S. M. (2019). Auditing and artificial intelligence: What's here now and what's coming. *Accounting Horizons*, 33(3), 87-102.

Definitive answers are presented regarding the usability of artificial intelligence in the field of audit. At this point, it is stated that the contribution of artificial intelligence will be high, especially in the processing and storage of data. Therefore, artificial intelligence will alleviate the workload of auditors and enable an efficient audit process. At the same time, it will prepare the environment for faster audit opinion.

6. Prompt

Can future scandals be prevented with artificial intelligence programs, such as the Enron (2001) and WorldCom (2002) Scandals experienced in auditing?

Answer:

Artificial intelligence (AI) programs have the potential to contribute to the prevention of future scandals by enhancing auditing processes and detecting anomalies or irregularities. While AI alone cannot guarantee the prevention of all scandals, it can assist auditors in identifying potential red flags and improving the effectiveness of risk assessment and fraud detection.

The artificial intelligence program will undertake important tasks in preventing possible scandals. Here, attention is drawn to the risk assessment function of artificial intelligence. In case of a possible high risk, with the stimulating effect of artificial intelligence, most, if not all, risks will be foreseen and scandals will be prevented.

CONCLUSION

With this study, ChatGPT was asked to write a 1000-word article about the future of the accounting profession and then give a reference. However, it was seen that a text of 642 words was written in the program. Based on the answers given, questions were asked to ChatGPT about the status of the financial advisory profession in the digital age and the usability of artificial intelligence in the audit profession. The article was presented under the headings of "increasing technology, changing role of accountancy, globalization and the importance of sensitive talents." It is stated that significant changes await the accounting profession with technology, globalization, and changing customer expectations. It has been emphasized that the success of the members of the profession depends on keeping up with these changes and

developing their skills. Along with digitalization, it is expected that the digitalization of business processes related to the accounting profession will not bring the end of the accounting profession, on the contrary, this situation will create new opportunities. In the question of whether artificial intelligence technology can be used in the audit profession; It is seen that a clear answer such as “yes, it can be used” was received. In addition, it has been stated that artificial intelligence will also provide significant benefits in terms of efficiency, accuracy, and risk assessment in the field of auditing. It has been observed that the sum of the references received for the answers given is 17. However, it has been determined that the pdf extension resources presented in the reference list cannot be opened. It was noticed in the chat that the first requested reference list was interrupted. Upon this, it was said that the error was noticed by giving a command again and the reference list was created again. Researchers using the ChatGPT artificial intelligence chat tool on this subject should check the accuracy of the reference list before submitting their articles to any journal.

When the answers given about the future of the accounting and auditing profession are analyzed, it is stated that the skills required by the accounting profession may differ. In particular, it was stated that professional accountants should improve themselves in areas such as cyber security, data analysis, problem-solving, leadership, and communication. According to the answers given, it is expected that there will be changes in the role of the need for the accounting profession. Although it is expected that there will be a change in the accounting profession with digital transformation, it is seen that the need for a professional accountant will continue in critical and interpretation situations. Artificial intelligence will contribute to the more accurate calculation of the risk determination levels of the auditors by automating the data flow in the enterprises in terms of auditing. Considering the answers received from ChatGPT regarding the prevention of possible audit scandals of artificial intelligence in the future; It has been stated that artificial intelligence alone cannot prevent scandals, but it can be prevented by warning the auditors at critical points. Considering that artificial intelligence will help auditors, especially in risk assessment and fraud detection, it is thought that the answers presented in terms of informing auditors with a pre-warning system are appropriate. It has been determined that the answers received from ChatGPT in terms of accounting and auditing are in parallel with the literature. Considering the feasibility of the commands given to ChatGPT, it has been observed that artificial intelligence cannot present as many articles as the desired number of words. In this respect, it was concluded that the ChatGPT should be developed at some specific points.

REFERENCES

- Akyüz, F. & Gülten, S. (2023). Muhasebede dijital dönüşüm: Metaverse. *Muhasebe ve Denetime Bakış*, 22(68), 91-108.
- Baldwin, A. A., Brown, C. E. & Trinkle, B. S. (2006). Opportunities for artificial intelligence development in the accounting domain: The case for auditing. *Intelligent Systems In Accounting, Finance & Management*, 14(3), 77-86.
- Beerbaum, D. O. (2023). Generative artificial intelligence (gai) with ChatGPT for accounting—a business case. *Special Issue on Generative Artificial Intelligence (GAI) and Accounting*. <https://ssrn.com/abstract=4385651>
- ChatGPT. (2023). *ChatGPT Website*. <https://chat.openai.com/chat>
- Emetaram, E. & Uchime, H. N. (2021). Impact of artificial intelligence (ai) on accountancy profession. *Journal Of Accounting And Financial Management*, 7(2).15-26.
- Farhan, K. A. & Kawther, B. I. (2023). Accounting audit profession in digital transformation environment between theoretical framework and practical reality. *World Economics And Finance Bulletin*, 22, 120-133.
- Gacar, A. (2019). Yapay zekâ ve yapay zekânın muhasebe mesleğine olan etkileri: Türkiye’ye yönelik fırsat ve tehditler. *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi*, 8, 389-394.

- Gönen, S. & Rasgen, M. (2019). Endüstri 4.0 ve muhasebenin dijital dönüşümü. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(3), 2898-2917.
- Hacker, B. (2023). Will ChatGPT revolutionize accounting? The benefits of artificial intelligence (ai) in accounting.
- Harris, R. (2022). ChatGPT Gains 1 Million Users Within 5 Days Harris, R. 2022. Chatgpt Gains 1 Million Users Within 5 Days. <https://AppdeveloperMagazine.Com/Chatgpt-Gains-1-Million-Users-Within-5-Days/>
- Hasan, A. R. (2021). Artificial intelligence (ai) in accounting & auditing: A literature review. *Open Journal of Business and Management*, 10(1), 440-465.
- Hu, K. 2023. ChatGPT sets record for fastest-growing user base-analyst note. *Reuters*. <https://www.Reuters.Com/Technology/Chatgpt-Setsrecord-Fastest-Growing-User-Base-Analyst-Note-2023-02-01/>
- Kokina, J. & Davenport, T. H. (2017). The emergence of artificial intelligence: How automation is changing auditing. *Journal Of Emerging Technologies in Accounting*, 14(1), 115-122.
- Küçükler, M. (2023). Muhasebede yapay zekâ uygulamaları: ChatGPT'nin muhasebe sınavı. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 33(2), 875-888.
- Lanier, J. (2023). There is no a.i. *The New Yorker*. <https://www.newyorker.com/science/annals-of-artificial-intelligence/there-is-no-ai>
- Mcgee, R. W. (2023). Will chatgpt destroy the accounting profession? Chatgpt replies (April 27, 2023). https://Papers.Ssrn.Com/Sol3/Papers.Cfm?Abstract_Id=4431100
- Omoteso, K. (2012). The application of artificial intelligence in auditing: Looking back to the future. *Expert Systems With Applications*, 39(9), 8490-8495.
- Serçemeli, M. (2018). Muhasebe ve denetim mesleklerinin dijital dönüşümünde yapay zekâ. *Electronic Turkish Studies*, 13(30), 369-386
- Street, D. & Wilck, J. (2023). 'Let's have a chat': Principles for the effective application of chatgpt and large language models in the practice of forensic accounting. *SSRN*. https://Papers.Ssrn.Com/Sol3/Papers.Cfm?Abstract_Id=4351817
- Susnjak, T. (2022). ChatGPT: The end of online exam integrity? *Arxiv*. <https://Arxiv.Org/Abs/2212.09292>
- Şentürk, Ö. (2023). İç denetim faaliyetlerinde yapay zekadan beklentiler: ChatGPT uygulaması örneği. *TIDE Academia Research*, 4(2), 51-82.
- Wood, D. A., Achhpilia, M. P., Adams, M. T., Aghazadeh, S., Akinyele, K., Akpan, M., ... & Kuruppu, C. (2023). The ChatGPT artificial intelligence chatbot: How well does it answer accounting assessment questions?. *Issues in Accounting Education*, 38(4), 81-108.
- Yılmaz Soğuksu, Ü. Z. (2020). Muhasebe denetiminde dijital dönüşüm: Denetim yazılımları. *Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Dergisi*, 13(2), 281-308
- Yücel, G. & Adiloğlu, B. (2019). Dijitalleşme-yapay zekâ ve muhasebe beklentiler. *Muhasebe ve Finans Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 17, 47-60.
- Zemankova, A. (2019). Artificial intelligence in audit and accounting: Development, current trends, opportunities and threats-literature review. *International Conference On Control, Artificial Intelligence, Robotics & Optimization (ICCAIRO)*, 148-154.

0-6 YAŞ GRUBU ÇOCUK SAHİBİ OLMANIN KADINLARIN İŞ-YAŞAM DENGESİNE ETKİSİ: ARDAHAN ÖRNEĞİ

Özge BİLGİN KILIÇⁱ 

Öz

Günümüzde kadınların iş hayatında aktif olarak yer almaları bazı zorlukları da beraberinde getirmiştir. Bu zorlukların hem ev hem de iş yerinden kaynaklanması ile birlikte, kadınların en çok zorlandığı dönem anne olmasıyla başlamakta ve çocuğu belli bir özgün yeterlilik seviyesine gelene dek sürmektedir. Bu çalışmanın amacı, 0-6 yaş arası dönemde insan hayatında “Altın Yıllar” olarak bilinen çocukların bedensel, zihinsel ve sosyal gelişimin en hızlı, kritik ve bakıma muhtaç oldukları zamanda kadınların iş-yaşam dengesini 6 ana tema altında incelemektir. Bu amaçla, Ardahan ilinde kamuda çeşitli unvanlarda çalışan 14 kadın ile yarı yapılandırılmış açık uçlu soruları içeren görüşme gerçekleştirilmiştir. Bu araştırmanın sonucunda, çocuk bakımında kreş veya bakıcı desteği alan kadınlar iş hayatının stresinden daha çok ev işlerindeki sorumluluklarının ve bakıma muhtaç çocuğun olması kadınlar üzerinde stres yaratması durumunda kendilerini yetersiz, mutsuz, yorgun, ucu kapalı bir labirentte kalmış gibi annelik ile çalışma hayatının arasında sıkıştıklarından dolayı hayatlarının her alanına bu duyguların sirayet ettiğini; kendilerine, eşlerine ve sosyal çevrelerine zaman ayıramadıklarını ifade etmişlerdir. Büyük ebeveynlerinden destek alan kadınların iş-yaşam dengesini daha rahat sağladığı gözlenmiştir. Ebeveyn desteği alan kadınlar işyerlerinde verimli olduklarını, kendilerine zaman ayırma, eş ve sosyal çevresi ile vakit geçirme imkânlarının olduğunu ortaya koymuşlardır. Çocuk bakımında bütün katılımcılarda anneliğe dair “iyi bir anne miyim?” gibi sorgulamalarının olduğu, çocuklarında bağlanma temelli olumsuz duygu ve davranışların varlığının kendilerini suçlu olarak görmelerine sebep olduğu görülmüştür.

Anahtar Sözcükler anne, iş yaşam dengesi, erken çocukluk, aile desteği, çalışan kadınlar

THE IMPACT OF MOTHERHOOD IN THE 0-6 AGE GROUP ON WOMEN'S WORK-LIFE BALANCE: A STUDY IN ARDAHAN

Abstract

The contemporary active participation of women in the workforce brings certain challenges, originating from both home and workplace responsibilities. Particularly, the most challenging period for women starts with motherhood and continues until their child reaches a certain level of independence. This study aims to examine the work-life balance of women during the formative 0-6 years of a child's life, often referred to as the “Golden Years,” a time of rapid physical, mental, and social development. Conducted in Ardahan, Turkey, the study involved semi-structured interviews with 14 women working in various public sector roles. It revealed that women receiving childcare support, such as from nurseries or caregivers, experience more stress from household responsibilities and child care than from work. Those supported by grandparents found a better work-life balance, feeling more productive at work and able to allocate time for themselves, spouses, and social circles. The study also noted common concerns among mothers about their adequacy and the impact of attachment-based issues in their children on their sense of guilt.

Keywords motherhood, work-life balance, early childhood, family support, professional women

JEL Codes J13, J16, M12

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı Araştırma Üsküdar Üniversitesi Etik Kurulu'nun 23. 02. 2023 tarih ve 61351342/Şubat-2023-04 sayılı kararıyla onaylanmıştır.

Finansal Destek ve Çıkar Beyanı Çalışmada herhangi bir kurum ya da kuruluştan destek alınmamıştır.

ⁱ Bağımsız araştırmacı. Ardahan İl Sağlık Müdürlüğü, Ardahan-TÜRKİYE. ORCID: 0009-0002-9740-3430. E-posta: ozge.bilginkilic@st.uskudar.edu.tr

GİRİŞ

Kadınların İkinci Dünya Savaşı sonrasında tarım ve el sanatları dışındaki iş alanlarında etkinlikleri, sanayileşme süreciyle hız kazanmıştır (Güder, 2019). Sanayileşme, ekonomik, sosyal ve bilimsel alanlarda önemli gelişmelere ve toplumsal ile bireysel değişimlere yol açmıştır. Bu dönemde, teknolojik ve ekonomik gelişmeler, Türkiye'deki geleneksel aile yapılarından iş gücü piyasasına kadar geniş bir alanda değişimlere sebep olmuştur. Kadınlar, iş hayatında daha aktif roller üstlenmeye başlamıştır (Babahanoğlu, 2020, s. 530).

Eğitim düzeyinin artmasıyla kadınların iş hayatının çeşitli alanlarına katılımı artmıştır. Özellikle 1980'lerden itibaren girişimcilik, yönetim, bankacılık, sigortacılık, turizm ve reklamcılık gibi erkek egemen alanlarda kadın istihdamı artmıştır (Güder, 2019). Kadınların iş hayatına katılımı, ekonomik katkılar sağlamış, ancak aynı zamanda ev ve işteki sorumluluklarını artırmıştır (Koçtürk Bahat, 2021). İş ve yaşamın, farklı roller gerektiren ve birbirini etkileyen iki alt sistem olduğu, bu sistemler arasındaki sınırların net olmamasının iş-yaşam dengesini bozduğu, kadınların işte ve evde artan sayıda rolü doldurmaya çalışırken uyumsuzluk yaşadığı, bu durumun "rol çatışması" olarak adlandırıldığı belirtilmektedir. İş ve ev hayatını başarılı bir şekilde dengeleyen bireylerin, bireysel yaşam kalitelerinin arttığı, ruh sağlıklarının olumlu şekilde etkilendiği, evliliklerine mutluluk olarak yansıdığı, toplumsal gelişmelere fayda sağlayarak verimliliği ve motivasyon seviyesini artırdığı, işten ayrılmaları azalttığı belirtilmiştir (Apaydın, 2011).

Aile ve cinsiyet eşitliğinin garanti altına alınmadığı, sosyal adalet ilkelerinin uygulanmadığı toplumlarda kadınların, ev işleri ve çocuk bakımı gibi sorumlulukları üstlenirken erkeklere göre daha fazla yoruldukları belirtilmiştir (Ökten, 2020, ss. 817-820). Kadınlar aile içinde ve iş hayatında istedikleri gibi veya beklenen seviyeye ulaşmak için yoğun çaba harcarken, bu durum kadınların üzerinde büyük bir baskı oluşturmakta ve ev ile iş arasında kötüleşen denge, aile ve kişilerarası sorunlara yol açmaktadır. Denge sağlanamadığında evlilik uyumu, çocukların davranışlarında ve zihinsel gelişimlerinde sorunlar ortaya çıkmaktadır (Şahin, 2014, ss. 188-189).

Kadınların ev içinde yaşadıkları gerginlik ve çevrelerinden destek alamamaları iş-yaşam çatışmasıyla ilgili önemli faktörlerdir. Rol çatışmaları, zihinsel ve fiziksel zorluklar, rol belirsizliği, iş kalitesi baskıları ve ağır iş yükleri iş-yaşam dengesi stresinin kaynakları olarak sayılmaktadır (Topgül, 2016, ss. 217-231).

İş-aile yaşam dengesinin olmaması veya azalması durumunda kadınlarda meydana gelen stresin sonuçları üç ana kategoride incelenebilir:

- (1) Davranışsal sonuçlar: İş ve yaşam arasındaki dengesizlik, kişisel üretkenliğin azalmasına ve davranış bozukluklarına neden olabilir. Bu bozukluklar arasında öfke nöbetleri, aşırı yeme ve konuşma eksikliği bulunur.
- (2) Psikolojik sonuçlar: İş-aile yaşam dengesiyle ilişkili artan stres, duygusal boşluk ve depresyona yol açabilir.
- (3) Fiziksel sonuçlar: İş-aile yaşam dengesizliği fiziksel sağlık sorunlarına sebep olabilir; nabız artışı, ülser, yüksek kolesterol, kronik bel ağrısı, astım, egzama gibi hastalıklar ortaya çıkabilir (Güder, 2019).

Durualp, Kaytez ve Girgin (2017, ss. 129-138) tarafından yapılan çalışmada anne-bebek bağlanmasını etkileyen olumlu faktörler şu şekilde sıralanmaktadır: Planlı ve arzu edilen gebelikler, doğum sonrası anne ve bebeğin bir arada olması, ilk 30 dakika kanguru bakımının sağlanması, doğum sonrası emzirmenin başlatılması, bebeğin sağlıklı olması, bebek bakımı ve

yeni rollere uyum, annenin kendi annesiyle olan bağlanma ilişkisi, ailenin yeterli sosyo-ekonomik güce sahip olması, annenin problem çözme becerileri, sosyal çevre, eş ve aile desteği ve evlilik memnuniyeti. Bu faktörlerin anne-bebek arasındaki bağlanma sürecine olumlu etkileri vurgulanmaktadır.

Erken yaşam döneminde gelişen bağlanma niteliği, çocuğun ileri yaşamında önemli etkilere sahiptir. Çocuklukta davranış kalıplarını, ruh sağlığını ve sosyal duygusal gelişimi etkiler; ergenlikte akran ilişkilerine ve yetişkinlikte evlilik ve iş ilişkilerine yansır (Evirgen ve Gözün Kahraman, 2018, ss. 2450-2454).

Güvenli bağlanma geliştiren çocuklar, akranlarına göre daha yüksek sosyal becerilere ve olumlu duygulara sahiptir, yetişkinlerle iyi uyum sağlarlar. Buna karşılık, güvensiz bağlanan çocuklar genellikle sınırlı, huzursuz, saldırgan ve uyumsuz davranışlar sergileme eğilimindedir (Soysal ve diğerleri, 2005, ss. 88-90).

Artan sayıda çalışan annelere destek olarak, Türkiye'de devlet, annelere doğum öncesi ve sonrası için belirli haklar tanımıştır. 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu ve 4857 sayılı İş Kanunu kapsamında hem memur hem de işçi statüsündeki annelere toplamda 16 haftalık analık izni sağlanır. Bu süreye çoğul gebelik durumunda ekstra izin eklenir. Memur annelere istek üzerine doğum sonrası ek izinler ve süt izinleri tanınırken, işçi annelere de belirli sürelerde ücretsiz izin imkanları sunulur. Bu izinlerin kullanımı ve süresi konusunda annelerin tercihleri dikkate alınır.

YÖNTEM

Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı, insan hayatında “Altın Yıllar” olarak bilinen çocukların bedensel, zihinsel ve sosyal gelişimin en hızlı, kritik ve bakıma muhtaç oldukları 0-6 yaş grubundaki çocuklara sahip olmanın kadınların çalışma hayatlarına, eş ve sosyal çevreleriyle zaman geçirmelerindeki etkilerini, çocuk bakımına dair deneyimlerini, önerilerini ve annenin çalışmasının çocuk üzerindeki etkilerinin anneye yansımalarını, açık uçlu sorular ile incelemektir. Araştırma Üsküdar Üniversitesi Etik Kurulu'nun 23.02.2023 tarih ve 61351342/Şubat-2023-04 sayılı kararıyla onaylanmıştır.

Araştırmanın Önemi

Kadınların iş-yaşam dengelerini kurabilmeleri için çocuk bakımı önemli bir etkidir. Literatürde genel bakış açıları ile kadınların iş-yaşam dengesi üzerine çalışmaların olduğu görülmüş olup annelik duygusunun en yoğun yaşandığı, çocuğun anneye bağımlı olduğu 0-6 yaş grubunun bu dengedeki etkileri üzerine az sayıda nitel çalışmanın olması bu çalışmanın gerçekleştirilmesini gereklilik haline getirmiştir.

Araştırmanın Modeli

Bu çalışma Ardahan ilinde ikamet eden çalışan kadınların iş-yaşam dengesine 0-6 yaş grubu çocukların etkilerini gösteren nitel bir araştırmadır. Bu araştırmada yarı yapılandırılmış görüşme formu ve genel bilgi formu kullanılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme formunda yer alan açık uçlu sorular şunlardır:

- (1) İş-Yaşam dengesini nasıl kuruyorsunuz? Bu dengeyi kurmaya çalışırken en çok hangi alanda zorluk yaşamaktasınız?

- (2) Çocuk bakımında kimlerden veya nerelerden destek almaktasınız? Bu destek sağlayanın iş-yaşam dengeye etkileri nelerdir? Bu alandaki devlet desteklerini yeterli buluyor musunuz, önerileriniz var mı?
- (3) 0-6 yaş grubu çocuğa sahip olmanın eş ile vakit geçirme üzerindeki etkileri nelerdir?
- (4) 0-6 yaş grubu çocuğa sahip olmak iş yerinizdeki veriminizi nasıl etkilemektedir?
- (5) Çalışma hayatınızda 0-6 yaş grubu çocuğunuzu ne şekilde etkilemektedir? Bu etkilerin size yansımaları nasıldır?
- (6) Ev işlerinde aile içinde rol paylaşımınız var mı?

Bu sorularla 0-6 yaş grubu çocukların annelerinin iş-yaşam dengesi üzerindeki etkileri incelenmiştir.

Veri Toplama ve Verilerin Analizi

Bu çalışma katılımcıları, amaçlı örnekleme yöntemi ile seçilen, 01.11.2022-30.01.2023 tarihleri arasında Ardahan merkezde kamu sektöründe çeşitli unvanlarda görev yapan, 0-6 yaş grubu çocuğa sahip 14 kadın ile gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler yaklaşık olarak 25-30 dakika sürmüştür. Amaçlı örnekleme yönteminin kullanılmasının sebebi, zengin bilgiler içerebilecek durumların ayrıntılı olarak araştırılmasına olanak tanınmasıdır (Baltacı, 2019, ss. 1-15).

Araştırmadaki yarı yapılandırılmış görüşmelerden elde edilen verilerin analizinde betimsel analiz yöntemi kullanılmıştır. Elde edilen veriler betimsel analizde, daha önceden belirlenen temalara göre özetlenmekte ve yorumlanmaktadır. Veriler araştırma sorularının ortaya koyduğu temalara göre düzenlenebileceği gibi, görüşme ve gözlem süreçlerinde kullanılan sorular ya da boyutlar dikkate alınarak sunulabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2016, s. 238).

Verilerin toplanmasında yarı yapılandırılmış görüşme formu ve genel bilgi formundan yararlanılmıştır (Tablo 1). Verilerin analizlerinde yarı yapılandırılmış görüşme tekniği ile elde edilen veriler içerik analizine tabi tutulmuştur.

Tablo 1. Katılımcılara Ait Genel Bilgiler

Katılımcı	Unvanı	Yaşı	Eğitim Düzeyi	Çocuk Sayısı	Çocuk Yaşı			Çocuk Bakımında Destek Alınan Kişi
					1.	2.	3.	
K1	Tıbbi Sekreter	32	Ön lisans	1	2			Babaanne
K2	Temizlik Personeli	43	Lise	3	10	8	4	Babaanne
K3	PTT Servis Görevlisi	38	Lise	2	14	3		Babaanne
K4	Hemşire	42	Lisans	2	22	4		Babaanne
K5	Ebe	28	Lisans	1	1			Babaanne
K6	Öğretmen	29	Lisans	2	4	2		Anneanne
K7	Tıbbi Sekreter	30	Ön lisans	1	2			Bakıcı
K8	Hizmetli	45	Lise	2	23	3		Bakıcı
K9	Hemşire	34	Lisans	1	3			Kreş
K10	Ebe	36	Lisans	2	8	3		Kreş
K11	Hemşire	35	Lisans	2	10	2		Kreş
K12	Psikolog	33	Lisans	1	6			Bakıcı ve Kreş
K13	Veri Hazırlama Memuru	33	Ön lisans	2	1	4		Anneanne ve Kreş
K14	Acil Tıp Teknisyeni	37	Ön lisans	3	10	6	3	Bakıcı

Araştırma katılımcılarından üçünün lise mezunu, dördünün ön lisans mezunu ve yedisinin lisans mezunu olduğu görülmektedir. Katılımcıların yaşlarının 28 ile 45 arasında değişkenlik gösterdiği görülmüştür. Çocuk sayıları da çoğunlukla iki çocuk olmak üzere bir ila üç arasında değişkenlik göstermektedir. Çocuk bakımında katılımcıların yedisi anneanne veya

babaanneden destek alırken, üç katılımcı bakıcıdan, bir katılımcı kreş ve bakıcı, bir katılımcı ise anneanne ve kreşten destek almıştır.

BULGULAR

İş-Yaşam Çatışması

Araştırmanın sorularından olan “İş-Yaşam dengesini nasıl kuruyorsunuz? Bu dengeyi kurmaya çalışırken en çok hangi alanda zorluk yaşamaktasınız?” sorusuna ilişkin katılımcıların görüşleri şu şekilde olmuştur:

K6: Çalışan kadın olmak her anlamda zor. Fakat bence iş hayatından çok ev işleri ve çocuk bakımı daha zor. Annemle beraber yaşıyoruz. Annem olmazsa denge kurmak bir yana bedenem ayakta, ruhen çökmüş olurum. Öğretmenim. Akşama kadar ayakta ders anlatıyorum. Üstelik öğretmenlik okuldan çıktığımda bitmiyor. Evde sınav hazırla, sınav kâğıtlarını oku, derken ne kendime ne çocuğa ne eve vaktim kalırdı. Hem çalışmak hem ev işleri üstüne bir de küçük çocuğun olması gerçekten çok yorucu. Annem sağ olsun ev işlerini yapar. Ben hafta içi hiç çamaşır, bulaşık, yemek derdiyle uğraşmam. Yoksa gün boyu akşama ne yemek yapsam, acaba çamaşırı serdim mi, hele çocuğum acaba ne oldu ne yaptı derdim yok. O yüzden şu an hayatımda bir denge var. Daha mutluyum. Ben annemle yaşamayı şuna benzetiyorum: Ben bir yere acil yetişmesi gereken bir arabayım. Tam giderken lastiğim patlıyor. O sırada yoldan geçen bir çekici beni sırtlayarak gideceğim yere beni götürüyor. İşte ben o arabayım annem de yoldan geçen çekici; beni sırtlamış ve götürüyor.

K13: İki küçük çocuğum var. Benim en çok zorlandığım alan, çocuk bakımı. Hatta hayatımda her şey birbirine girmiş gibi hissediyorum. Ne kendime ne eşime ne çocuğuma ne de ev işlerine yetebiliyorum. İşte yoğun olursam eve yorgun gidiyorum. O zaman da beni bekleyen ev işlerim, çocuklarım, eşime yetemiyorum. Hem bedenem hem zihnen çok yorgunum. Kendimle baş başa kalmaya bazen ekmek kadar ihtiyacım oluyor. Hatta bazen tuvalette uzun kalmak istiyorum. Azcık kendimi dinleyeyim diye. Ama onda bile büyük kızım gelip kapıya vuruyor, “anne bir şey sormam gerek” diyor. Çocukların küçük olması ve yaşlarının yakın olması bence başlı başına bir alan. Çalışan kadınlar ikiye ayrılmalı: 0-6 yaş çocuğu olan ve diğerleri diye. Ne çocukla çalışılıyor ne de çalışmadan oluyor.

K14: Ev işleri beni çok yoruyor. İş yerinde sorun olsa bile ev işleri ve çocuklarımla olan düşüncelerimin yanında aman diyerek kulak arkasına atabiliyorum. Fakat beni yoran manevi olarak atamadığım bir şey var. O da çocuklarımı ihmal ediyorum düşüncesi. Onlar gelecekte bana, “anne sen bize hiç bakmadın, sen hep yoktun” diyecekler. Bu düşünce her gün aklımda ve beni çok mutsuz ediyor. Hayat performansımı düşürüyor.

K5: Kayınvalidemle yaşıyorum. Çocuğa bakıyor. Aklım kalmıyor. Hatta benden daha iyi bakıyor. Evde hiçbir iş yapmıyorum. Yemek, çamaşır, ev işlerini hiç bana bırakmaz Eşim askeri personel. Sınır ötesinde görevli. Ben de ondan uzak olmak konusunda zorlanıyorum ama kayınvalidem çok destek oluyor. Hatta iş yerinde bir sorun yaşasam bana psikolojik olarak bile destek olur. Çocukla bile daha çok ilgilenir. Benimle duygusal manada ilgilenir. Ben de bu süreci kolay atlatırım. Şükür onun sayesinde bir denge var hayatımda. Mutluyum. Hatta etrafımdaki arkadaşlarıma baktığımda aranan, hayal edilen bir hayatı sahibim. Oh ne rahat kayınvalide ile hayat!

Yapılan görüşmelerde katılımcıların zamanlarının büyük bir kısmını iş yerinde geçirdikleri, ev işleri ve çocuklarına kalan vaktin oldukça kısıtlı ve yetersiz olduğu, bu kısıtlı zamanın iş ve yaşam arasında bir dengesizliğe yol açtığı görülmüştür. Katılımcılardan K5 ile K6, ev işleri ve çocuk bakımında ebeveynlerinden destek aldıkları için gün boyu ev işlerini ve çocuklarının bakımını düşünmediklerinden zihnen, bedenem güçlü olduklarını ifade etmişlerdir. Katılımcılardan K13, hayatında her şeyin birbirine karıştığını, hiçbir şeye yetemediğini söylemiş ve bu karışıklığın içerisinde en çok kendisi ile baş başa kalmaya ihtiyacının olduğunu fakat yaşları birbirine yakın iki küçük çocuk ile bunun mümkün olmadığını ifade ederek çalışma hayatı ile ev hayatı arasında sıkışıp kaldığını ifade etmiştir. K14 ise ev işlerinde çok yorulduğunu, çocuklarının yanında olamayışını, büyüdüklerinde ‘anne sen hep yoktun’ demelerinden endişe duyduğunu ve bu endişenin kendisini sürekli mutsuz hissettirdiğini ifade etmiştir. Ebeveyn desteği alan katılımcıların iş ve yaşamları arasında bir dengenin bulunduğu, kreş veya bakıcı desteği alan katılımcıların ise zaman yetiştiremedikleri,

sürekli zihinlerinde ev işleri ve çocuk bakımı ile ilgili düşüncelerinin olduğu bir süre sonra bu düşüncelerin ruhsal ve bedensel olarak tükenmişliğe yol açtığı görülmüştür.

İş Verimliliği

Araştırmanın sorularından olan “0-6 yaş grubu çocuğa sahip olmak iş yerinizdeki veriminizi nasıl etkilemektedir?” sorusuna katılımcıların verdiği cevaplar şu şekildedir:

K11: Çocuğu kreşe götürüyorum. Sabahları uyanmak istemiyorum. Bu da benim için kronik bir stres oluşturdu. Artık akşam yatmadan sabah nasıl kaldıracacağımı düşünüyorum. İşe her gün mutlaka geç kalıyorum. Güne 1-0 yenik başlıyorum. Sabahları öfkeli oluyorum. Kime kızdığım bile belli değil; kendime mi, çocuğa mı, mesai saatine mi? Öfkemi yansıtmamak için iş yerindeki arkadaşlarımla konuşmuyorum bir süre. Saat ilerleyince biraz toparlanmış oluyorum. Böyle bir stres, öfke ile çokta verimli olamıyorum açıkçası.

K9: evde kayınvalidemle yaşıyorum bir de üç buçuk yaşında kızım var. Kayınvalidem hasta ve yaşlı olduğu için çocuğa da bakamıyor. Kreşe gönderiyorum. Hem küçük bir çocuk. Onun bakımı, kreş süreci her sabah uykudan uyandırmak, soğukta dışarı çıkartmak. Kreşte sürekli hasta oluyor. İşten izin almak zorunda kalmam, bazen alamamam, evde hasta ve yaşlı bireyin olması beni ruhen çökertti. Bu halde nasıl verimli olabilirim? Yarı aklım ev işlerinde, yarı kızımda, yarı kayınvalidemde, yarı işlerimde. Bazen bu da yaşamak mı diyorum. Dikkat eksikliği, depresyon, kaygı bozukluğu gibi sorunlarım var hatta tedavi görüyorum ilaç kullanmaktayım.

K4: İki kızım var. Biri büyük, üniversitede, şehir dışında. Bir kadının en zorlandığı dönem bence çocukların okul öncesi dönemi. Çünkü sana ihtiyacı var. Savunmasız. Aklın onda kalıyor. Birinci kızımda öyleydim. Ama küçüğümde kayınvalidemle kayınpederim emekli oldular ve bizim yanımıza taşındılar. Şu an çok rahatım. Çocuk bakımında onlar destek oluyorlar. Ev işlerinde kayınvalidem destek oluyor hafta içi. Bu sayede hem kendime hem eşime çocuğuma vaktim kalıyor. Kafam rahat olunca işte bir şey düşünmüyorum işime odaklanıyorum.

K1: Kayınvalidemle beraber yaşıyoruz. Anne-kız ilişkimiz var. Ne ben ona saygıda kusur ederim ne de o benim sınırlarımı zorlar. Çocuğuma bakar, ev işlerimi yapar, hafta içi hazır kurulu sofraya giderim. İş verimliliğimi düşürecek bir sorunum yok şükür. O olmasaydı çocuğumda sürekli aklım kalacaktı, akşama ne yemek yapayım düşüncesi, belki stresten uykusuz, yorgun gelecektim. Öyle bir durumum yok. Kayınvalidem benim için konfor alanı oluşturuyor. O yüzden işte de işimle ilgileniyorum.

Katılımcılardan K4 ile K1’de olduğu gibi ebeveyn desteği alan katılımcılar ev işlerine ve çocuklarının bakımına yönelik kaygılarının olmaması, motivasyonlarının olumsuz yönde etkilenmemesinin sonucu olarak işlerine odaklandıklarından işlerinde verimli olduklarını düşünmekte. Bakıcı ve kreş desteği alan katılımcılardan K9, kreşe giden kızının iklim koşullarından dolayı sürekli hasta olduğunu ve kurumu ile izin konusunda çatışmalarının olduğunu belirterek ev işleri ve çocuk bakımının yanı sıra evde hasta olan yaşlı kayın validesinin sorumlulukları arasında ruhen bir çöküntü yaşadığını, psikolojik tedavi gördüğünü ifade etmiştir. K11 ve diğer katılımcıların ifadelerinden sabahları çocukları uyandırmanın, kreşe bırakmanın bir stres faktörü olduğu ve katılımcıların güne negatif bir enerji ile başlamalarına sebep olmasının dikkat eksikliğine yol açtığından işlerine odaklanamadıkları için kendilerini iş yerinde yeterli düzeyde verimli hissetmedikleri gözlemlenmiştir.

Çocuk Bakımı ve Destek Önerileri

Araştırmanın sorularından olan “Çocuk bakımında kimlerden veya nerelerden destek almaktasınız? Bu destek sağlayanın iş-yaşam dengenize etkileri nelerdir? Bu alandaki devlet desteklerini yeterli buluyor musunuz, öneriniz var mı?” sorusuna katılımcıların verdiği cevaplar şu şekildedir:

K12: Bakıcıdan ve kreşten destek aldım. Bakıcıya bırakıp işe gelmek benim için çok zor oluyordu. Sürekli bir koşuşturma... O kadar çok zayıflamıştım ki hem bedenen yoruluyorsun hem zihninde bin türlü düşünce ile yaşıyorsun. Sürekli ona yetmeye çalışıyorum iş, ev, iş hep arka planda kalıyor. Aklımda sürekli “acaba bakıcıda istismara uğrar mı” korkusu... Sürekli eve götürünce vücudunu kontrol ediyordum, acaba bir şey yaptılar mı? Bunun bir annede ne derece kaygı, stres yarattığını

yaşamayan biri anlamaz. Bence kreşe başladığında uyum sürecinde aşırı zorluklar yaşadık. Şu an alıştı ama şimdi de sürekli hastalanıyor. İşten izin almak, bazen alamamak bende yoğun kaygı, stres, yorgunluk, yetersizlik hissi yaşıyor. Okula başlayınca biraz daha rahatlamış olacağımı düşünüyorum. Bu konuda kesinlikle destekler yetersiz kalmakta. İlk altı ay anne sütü çok kıymetli. Bu bilimsel olarak kanıtlandı. Kesinlikle ilk altı ay analık izni verilmeli. Bence mesai saatleri çok uzun. Pandemi döneminde gördük; saat 10.00'da gelinip 16.00'da gidildi. Pek de değişen bir şey olmadı. Kesinlikle okul öncesi çocuğu olan kadınlara çocuk okula başlayana kadar esnek mesai getirilmeli.

K13: Birine annem bakıyor. Bir buçuk yaşında, diğeri kreşe gidiyor. Annem ile evlerimiz karşılıklı. Annem baktığı için annemin özel hayatına daha çok el atmak zorunda hissediyorum kendimi. Bir şey alacağı zaman, doktora gideceği zaman her ihtiyacında en başta ben gitmeliyim. Çünkü çocuğa bakıyor. Annem hastalansa sanki benim yüzümden hastalanmış gibi hissediyorum. Çocuğu bırakıyorum yoruluyor, hasta oluyor gibi ama çocuğum konusunda içim rahat, emin ellerde diye. Kreşe giden kızım da aklım kalıyor. Acaba kızıyorlar mı, acaba kendini ifade edebiliyor mu? Bu da beni psikolojik olarak dibe çekiyor. Sabahları çocuklar uyumak istiyorlar. Onları uyandırmak, hele soğuk havalarda gerçekten anlatılacak gibi değil. Sürekli kreşte hasta. Dört gün gitse iki gün hasta. Hasta bir çocuğu bırakıp işe gelmek çok zor. Bence kadınlar çocukları okula başladıktan sonra çalışsın. Arkadaşlarda görüyorum, kadın olmak zor ama okula gidince daha rahatlar. Küçük olmaları ayrı bir zorluk. Kesinlikle analık izni en az altı ay olmalı, süt izinleri ilk iki yılı kapsmalı, ücretsiz izin ilk altı yıl olmalı. Ya ben maaş dahi istemiyorum ama öyle bir hakkın yok. Ya istifa edeceksin ya geleceksin. Bugün bağlanma ile kişilik yapılarını anlatıyorlar. E, o zaman annesi çalışan çocuklar bu ülkenin fertleri değil mi? Bugün benim çocuğum ama yarın bu ülkenin doktoru, öğretmeni, esnafı olacak. Bence gereken önem verilmiyor; ama hata ediliyor.

K8: Çocuklar büyünce bence çalışmakta sorun yok ama küçükken ömürden ömür gidiyor. Bakıcımız var, evine bırakıyorum. Ardahan soğuk bir yer. Bazen eksi 30 derece oluyor o soğukta çocuğu sıcak yataktan, uykudan uyandırmak bence hem anneye hem çocuğa yapılan psikolojik bir şiddet. Bazen kendimi aşırı suçlu hissediyorum. Keşke hiç çalışmasaydım, bu çocuk da bu soğukta evden çıkmasaydı diyorum. Öyle bir günde insan kendini nasıl hisseder, gerçekten psikolojik olarak çok yıpratıcı. Diğer oğlumda daha kısıtlıydı imkânlar. Kırk gündü izin. Şimdi daha iyi. Yine de bence yetersiz. Çocuklar anneli babalı yetim gibi oradan oraya bırakılıyor. Anne sütü ilk altı ay çok önemli ama biz iki ay çocukla kalabiliyoruz. Bu sürenin ilk altı ay olması gerek. Ücretsiz izin süresi ilk altı yıl olmalı, yarım gün yarım ücret politikası da çok iyi bir düşünceydi fakat yasalaşmadı hala.

K3: Büyük olanın pek benim çalışmam ve bana bir yükü yok ama küçük olunca kim bakarsa baksın anneyi zorluyor. Kayınvalidem bakıyor, şükür gözüm arkada değil. Başına bir şey gelir mi, acaba kızdı mı, dövdü mü derdim yok, sabahları uyanmak zorunda değil, soğuk havalarda evden çıkmıyor, kendi evimizde ortamı değişmiyor kendi oyuncakları, kendi yatağı ama yine de anne ilgisi başka. Kayınvalidem hep der ki çocuğu başkası yağa, bala sarsın o yine annesinin kuru elini ister. Gideceğim saati belirlemiş, o saat gelince kapıyı gözlüyormuş, yani şu kapıyı gözlüyor sözü için oturup saatlerce ağlayabilirim. Kesinlikle süt izin süreleri uzatılmalı, analık izni ilk altı aya çıkarılmalı. Hem ülke nüfusu azalıyor deniliyor, nasıl çocuk yapsın insanlar bakıcı olmayınca, kurum kreşi bu şehirde yok. Niye 150 kişi çalışan şartı varmış? 150 kişilik kurum devlete hizmet ediliyor da 50 kişilik kurum hizmet etmiyor mu? Hem bence büyük şehirde alternatif daha çok. Asıl küçük yerler daha fazla desteklenmeli.

0-6 yaş dönemi çocuklarının kendilerini ifade etme becerileri yeterince gelişmediğinden katılımcılardan bakıcı ve kreş tarafından destek alan annelerin çocukları hakkında “kendisini savunabiliyor mu, istismara uğradı mı, kızdılar mı...” gibi düşüncelerle günlerini geçirdikleri, özellikle kış aylarında sabahları soğuk havada çocuğu dışarı çıkarmanın kendilerini suçlu hissetmelerine, işe geç ve gergin olarak gitmelerine sebep olduğu ve kreşe giden çocukların sık sık hastalandığı, kurumda izin problemi yaşadıkları için psikolojik olarak yıprandıkları görülmektedir.

Ebeveynlerinden destek alan annelerin çocuğun güvenliği açısından rahat oldukları, çocuğun kendi evinde oyuncakları ile oynamasının, sabah uyandırmamanın bir mutluluk sağladığı tespit edilmiştir. Bazı katılımcıların bakım veren anneye karşı daha fazla sorumluluk hissettikleri “annem hastalansa benim yüzümden hastalandı” diye kendilerini ev, iş, çocuk ve anneleri arasında sıkışmış, çaresizlik içinde hissettikleri görülmüştür. Sosyal politikaların tüm katılımcılar tarafından yetersiz bulunduğu görülmüş ve desteklerin artırılması konusunda öneriler alınmıştır.

Çalışmanın Çocuklardaki Etkilerinin Annelere Yansımaları

Araştırmanın sorularından olan “Çalışma hayatınız 0-6 yaş grubu çocuğunuzu ne şekilde etkilemektedir? Bu etkilerin sizin hayatınıza yansımaları nelerdir?” sorularına verilen cevaplar şu şekildedir:

K10: Bence karşılıklı olarak olumsuz etkileniyoruz. Tamam, çocuğuma maddi olarak bazı imkânları daha rahat sunuyorum fakat üç yaşındaki bir çocuğun en önemli ihtiyacı annesiyle beraber olmak, güvende yaşamak. Kreşe gidiyor, bazen bakıyorum gergin, sürekli ağlıyor. E anlatamıyor ki hani acaba bir şey mi olmuş, öğretmenine soruyorum, “bir şey olmadı” diyor. Bilemiyorsun ki acaba sıkılıyor mu, acaba beni mi özlüyor, evde mi kalmak istiyor, kısa vadede gönderiyorum iyi gibi ama uykudan uyanması, giderken üşmesi onda neler yaratıyor acaba? Sürekli “acaba çalışmakla hata mı yapıyorum” diye kendimi sorguluyorum.

K6: Benim annem bakıyor. Evden çıkmıyor, o konuda çok rahatız ama ben bir öğretmenim. Bir sınıfa girince yarım saatte hangi çocuk sevgi görmüş, hangi çocuk ilgisiz kalmış anlarsınız. Birgün veli ziyaretine gitmiştim. Eve biraz geç geldim. İki yaşındaki oğlum hiç yüzüme bakmıyor, almak istiyorum beni itiyor, annem “sen geç kaldın, sana tepkili” dedi ve o gece bana hiç gelmedi. O an dedim ki yani kaç yaşında olursa olsun çocukların sezgisel güçleri yetişkinlerin zekasından daha kuvvetli. Bence annenin kapıdan çıkması o gün onda bir kaygı yaratıyor. Çünkü çocukların zaman kavramları dört yaş itibari ile oluşuyor. İşte gitti, gelecek gibi zamansal kavramları ancak o zaman anlıyorlar. Aksi takdirde çocuk sürekli ayrılık kaygısı taşıdığı bilimsel olarak söyleniyor. Bu kaygı ilerleyen zamanlarda ne olarak karşımıza çıkacak ben de bilemiyorum şu an.

K9: Annenin kaygısı bile çocuğun huzursuz olmasını etkiliyor. Yani gitmek istemediği, ağladığı gün bakıcıya, kreşe bırakılıp gelinen bir çocuk ne hisseder? Bence bilinçaltılarını çok etkiliyor, hırçınlık, vurma, ağlama krizleri, yemek yememe gibi belirtileri şimdi gördüklerimiz. Bunun ilerleyen ergenlik dönemlerinde çok acılarını göreceğimizi düşünüyorum.

Katılımcılardan K10, çalışmanın bir taraftan maddi yönünün bir rahatlık olduğunu söylerken, bir yandan üç yaşındaki bir çocuğun en büyük ihtiyacının anne sevgisi ve güven duygusu olduğunu belirterek çocuğunun yaşadıklarını anlamlandırmada eksik kaldığından “acaba çalışarak yanlış mı yapıyorum” düşüncesi ile kendisini yargıladığını ifade etmiştir.

Diğer katılımcılar, çocuklarının davranışlarında yemek yememe, hırçınlık, anneye tepkili olma, sürekli ağlama krizleri gibi farklı davranışların olduğunu gözlemlemişlerdir. Bu davranışların sebebi olarak anneleri ile büyümemenin, annelerinden ayrılırken yaşadıkları kaygıdan kaynaklandığını düşündükleri ve ilerleyen zamanlarda bu ayrılık kaygısının çocuklarında başka şekillerde önlerine çıkmasından korktuklarını ifade etmişlerdir. Çocuklar bakıcıdan, kreşten veya büyük ebeveynlerinden bakım almış olsa dahi, anneleriyle olmak istedikleri için bu durumu annelerin kendilerini yetersiz, suçlu olarak hissetmelerine ve onları ağladıkları halde zorla bırakıp gitmenin psikolojik olarak şiddet niteliğinde değerlendirmelerine sebep olduğu görülmüştür.

Eş ile Vakit Geçirme

Araştırmanın sorularından olan “0-6 yaş grubu çocuğa sahip olmanın eş ile vakit geçirme üzerindeki etkileri nelerdir?” sorusuna verilen cevaplar şu şekildedir:

K7: Eşimle vakit geçirme, hani baş başa falan bir yere gitme, yemeğe çıkma gibi durumumuz söz konusu olmuyor. Çocuğumuz küçük, gurbetteyiz, kimseyi tanımıyoruz, nereye gitsek onunla gidiyoruz zaten. O da bizi görmüyor, özlüyor. Eşim de bu konuda çok anlayışlı. Anne-babalık fedakârlık istiyor. Çocuğumuz büyüyene kadar bu süreç biraz eş anlamında geri planda kalmak zorunda. Bazen erken uyuyor. O vakit eşimle oturup bir çay içebiliyoruz. O da bize yetiyor.

K2: Kayınvalidemle beraber yaşıyoruz. Çocuklara da o bakıyor. Çocuklar da seviyorlar; bir sıkıntı olmuyor. Eşimle beraber hafta sonu çıkıp gezmeye gidiyoruz. Bazen akşamları yemeğe gittiğimiz oluyor. Bizi engelleyecek bir şey yok. Çocuklar emniyette; evdeler. Bu konuda çok rahatız.

K3: Kayınvalidemle yaşıyorum. Bu konuda biraz sıkıntı yaşıyoruz, mahremiyet açısından. Eşimle istediğim gibi konuşamam. Biraz gelenekçi bir aile yapımız var. Bir yere gitmek istesek kayınvalidem

de gelmek istiyor ama çocuk bakımı ve ev işlerinde bana çok yardımcı olduğu için bu konuda beni rahatsız etmiyor. Alıştık artık.

K14: Üç çocuğu kimseye bırakamıyoruz. Hep beraber de her zaman gidemiyoruz. Gidince de pek bir şey anlamıyoruz. Ancak çocuklar uyursa birlikte bir çay içip hâl hatır soruyoruz birbirimize. O da çok nadir. Genellikle onlar uyduğunda bizde de hal kalmamış oluyor. Biz de uyuyoruz. Hatta ben küçüğü uyuturken uykuya kalıyorum. Eşim, “kalk, yatağa geç” diyor. Bazen çocuklar okulda olduklarında öğlen arası yemeğe gittiğimiz oluyor. Ama can sağlığı olsun. “Onlara yetelim” diyoruz. İnsan anne-baba olunca romantik anları pek aramıyor.

K4: İstedığımız zaman yemeğe gideriz, şehir dışına büyük kızımı ziyarete gideriz. Kayınvalidemler evde. Bu konuda hiç endişemiz yok. Çok büyük bir rahatlık onların olması.

Katılımcılardan ebeveyn desteği alan K2 ve K4 eşleriyle rahat vakit geçirdiklerini, çocuklarını ebeveynlerine bırakıp baş başa yemeğe, gezmeye gittiklerini, bazen il dışına çıktıklarını ifade ederken K3 ise geleneksel bir aile yapısına sahip olduğunu, eşi ile vakit geçiremediğini fakat kayınvalidesinin ev işlerinde ve çocuk bakımında kendisine yardım ettiğinden eşi ile baş başa zaman geçirememekten şikayetçi olmadığını belirtmiştir. Kreş ve bakıcıdan destek alan katılımcıların çocuklarını emanet edecek kimseleri olmadığından baş başa zaman geçirme, sinemaya, gezmeye gitme gibi aktivitelerde bulunmadıkları ancak çocukları uyuduktan sonra evlerinde çay, kahve içerek sohbet ettikleri görülmüştür.

Ev İşlerinde Yardımlaşma

Araştırmanın sorularından olan “Ev işlerinde aile içinde rol paylaşımınız var mı?” sorusuna verilen cevaplar şu şekildedir:

K8: Ev işlerini genellikle tek başıma yaparım. Çok zorlanıyorum. Eşim destek olsa daha iyi olur ama ne çocuğa ne ev işine el atar. Mecbur çocuğuma olan zamandan ev işlerine alıyorum.

K12: Eşim birçok konuda destek olur. İlk zamanlar ben söyleyince eşim yapardı ama şimdi kendi yapıyor. Önceden hep kendimi sahneye atıyordum; eşime güvenmiyordum ama baktım bunun altından kalkamıyorum, geri çekildim. Çekilince aslında onun da yaptığını fark ettim ve rahatladım. O yemek yapıyorsa ben de çocuğumla ilgileniyorum.

K10: Genelde tek başıma yaparım eşim yardım etmez. Ben de bana yardım edecek bütün elektronik aletleri aldım. Robot süpürge gayet iyi iş görüyor.

K5: Her işimi kayınvalidem götürür; bana bırakmaz. Ben ona yardım ederim, o bana değil.

K13: İki küçük çocukla yardım etmek zorunda artık. Ben her yere yetemem ama genelde o çocuklara bakar, oynatır, ben yemek, temizlik işlerini yapıyorum.

K7: Eşim yardım eder. Her konuda beraber yaparız yemeği, temizliği, çocuk bakımını.

K6: Annem yardım eder. Annem olmasa eşim de yapar. Mecbur; çünkü ben tek başıma yapamam. Çocuk küçük olmasa belki yaparım ama hem çocuğun bakımı hem ev yürümez.

Katılımcılardan K8 eşinin çocuk bakımı ve ev işlerinde yardım etmediğini, ev işlerini yetiştirmek için çocuğunun zamanından aldığını ifade ederken, K12 ise bir süre kendisinin tek başına yapmaya çalıştığını eşine alan açmadığını; fakat bu sorumluluğun üstesinden gelemediğini fark edip eşi ile iş bölüşümü yapmasıyla kendisinin bir nebze rahatladığını ifade etmiştir. Katılımcılardan K10, tek başına yaptığı için ev işlerine yardımcı olacak elektronik aletlere ağırlık verdiğini ifade etmiştir. Bazı katılımcıların ise ebeveynlerinden destek aldıkları görülmüştür.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Meslek hayatı ve anneliğin birleşimi, anneler için yeni bir sosyal kimlik geliştirir. Geleneksel annelik rolleri ile modern iş rolleri arasındaki gerilim alanında kadınlar, toplumun annelik ideolojisine uyum sağlamaya ve erkekler için tasarlanmış bir çalışma hayatının taleplerini karşılamaya çalışmaktadır (Akyol, 2018).

İş-yaşam dengesini kurarken en çok hangi alanda zorluk yaşadıklarını tespit etmeye çalıştığımız alanda kadınların iş hayatının zorluklarından bahsetmeksizin verdikleri ilk cevap ev işlerinde yetersiz kaldıkları ve 0-6 yaş çocuklarının bakımında yaşadıkları zorluklar olduğu görülmüştür.

Çekirdek ailelerde annelerin çocukları başta olmak üzere eşlerine ve diğer sosyal yaşamlarına zaman ayıramamaları nedeniyle ciddi sorunlarla karşılaştıkları düşünülmektedir (Yakşi, 2022). Bu çalışmada elde ettiğimiz bulgularda da çekirdek ailede yaşayan kadınların gün boyu akşam evde kendilerinin yapması gereken ev işlerini düşündükleri, küçük çocuğun bakıcıya veya kreşe bırakarak gelmenin kendilerinde yüksek bir yetersizlik hissi oluşturduğu, güne mutsuz, bazen öfkeli, bazen kaygılı başlamalarına, çocuğu evden çıkarmanın, bakıcıya kreşe bırakıp gelmenin mesai saatleri açısından zorluk yaşamalarına ve çocukların kreşte sürekli hasta olmasının iş yerinde izin konusunda problemler yaşamalarına sebep olduğu ve gün “boyu ben iyi bir anne değilim, çocuğumu bıraktım, sabah çok soğuktu” gibi düşüncelerle yaşadıkları, kendilerine, eşlerine ve sosyal yaşamlarına zaman ayıramadıklarını bunun yoğun stres sebebi olarak dikkat eksikliğine ve işyerinde verimsizliğe yol açtığı görülürken ebeveynlerden destek alan kişilerin çocuklarının güvende olduğunu bilmenin kendilerine mutluluk verdiği, eşlerine ve kendilerine daha çok zaman ayırdıkları ev ve çocuk bakımında güvenli bir destek almanın işlerine verimlilik olarak yansıdığı ve iş-yaşam dengelerinde daha başarılı oldukları görülmüştür.

Ebeveynlerin kadınlara verdiği destek kadınlar için kariyer ve aile arasında denge kurmak için çok önemlidir (Topgül, 2016, ss. 225-227). Ebeveynlerinden destek alan kadınlar yaşamlarında bir dengenin olduğunu, ev işlerini sürekli düşünmediklerini, kendilerini mutlu hissettiklerini, eş ve sosyal yaşamlarına zaman ayırdıklarını ve çocuk bakımında özellikle çocuklarının güvende olduğunu bilmeleri Ardahan ilinin iklim koşullarında çocuklarının evde olmasının kendilerine mutluluk ve vicdan rahatlığı sağladığı ve bu rahatlığın iş hayatlarına verimlilik olarak yansıdığı ifade etmiştir.

Annelerin çalışmasının çocuklardaki etkilerinin anneye yansımalarını tespit etmeye çalıştığımız alanda kreş, bakıcı veya ebeveyn desteği alan katılımcıların ortak düşüncesinin küçük yaşta ve ayırt etme kabiliyeti gelişmemiş çocukların annelerinin çalışmasını zihinlerinde anlamlandıramadıkları ve bunu bir kaygıya dönüştürdükleri, bazılarının yemek yeme problemi, bazılarının öfke, hırçınlık gibi tepkilerle dönüt yaptığını belirttikleri ve ilerleyen zamanlarda daha çok sorunla karşılaşma korkusuna bağlı olarak daha çok kaygı duydukları, annelik duygularında eksiklik hissettikleri, sürekli olarak yetersiz kalmanın bazı psikolojik sorunlara döndüğü görülmüştür.

Çocuk bakımı konusunda katılımcıların önerilerini tespit etmeye çalıştığımız alanda katılımcılar; doğum sonrası iki ay olan analık iznin en az altı ay olması, iki yıl olan ücretsiz izin hakkının en az altı yıl olması, esnek mesai saati uygulamasının olması, kurum kreşlerindeki 150 kişilik çalışan sayısının düşürülmesi, her kuruma imkân tanınması, yarım gün, yarım ücret uygulamasının yasalaşması, babaanne/anneanne bakımının teşvik edilmesi gibi önerilerde bulunmuşlardır.

KAYNAKÇA

- AÇEV. (2016). *Faaliyet Raporu*. <https://www.acev.org/yasamin-mucizevi-yillari-erken-cocukluk-donemi/>
- Akyol, A. (2018). *Anneliğin Kadın Çalışanlar Üzerine Etkileri: Yorumsamacı Bir Alan Araştırması*. Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Apaydın, Ç. (2011). Öğretim Üyelerinin İşe Bağımlılık Düzeyi ile İş-Yaşam Dengesi ve İş Aile Yaşam Dengesi Arasındaki İlişki. *Doktora Tezi*, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

- Babahanoğlu, R. (2020). Çalışan Annelerin Yaşam Doyumlarının İncelenmesi. *Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi (UKSAD)*, 6(2), 518-530.
- Baltacı, A. (2017). Nitel veri analizinde Miles-Huberman modeli. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(1), 1-15.
- Durualp, E., Kaytez, N. ve Girgin, B. A. (2017). Evlilik doyumu ve maternal bağlanma arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 18, 129-138.
- Evirgen G. N. ve Gözün Kahraman, Ö. (2018). Okul öncesi dönem çocuklarında bağlanma ve benlik algısı arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11(3), 2446-2454.
- Güder, S. (2019). *Türkiye’de Çalışan Kadın ve İş Yaşam Dengesi*. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Hotun Şahin, N. (2014). İş-Aile Çatışması ve Kadın Yaşamı Üzerine Etkileri. *Florence Nightingale Journal of Nursing*, 16(63),188-194
- Koçtürk Bahat, Ö. (2021). İş Yaşamında Kadın Olmak: Kadın Yöneticilerin “Cam Tavan Sendromuna” İlişkin Görüşlerinin İncelenmesi. *Yüksek Lisans Tezi*, Sabahattin Zaim Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Ökten, B. (2020). 10-14 Yaş Arası Çocukların Çalışan Çalışmayan Anneye Bakışı (İstanbul Örneği). *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 20(49), 817-836.
- Soysal, A. Ş., Bodur, Ş., İşeri, E. ve Şenol, S. (2005). Bebeklik dönemindeki bağlanma sürecine genel bir bakış. *Klinik Psikiyatri*, 8(2), 88-99.
- Topgül, S. (2016). İş ve Aile Yaşamı Dengesi(zliği)nin Kadın Çalışanlar Üzerindeki Etkileri. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 23(1), 217-231.
- Yakşi, H. (2022). Çocuk Sahibi Çalışan Kadınların İş-Yaşam Dengesi. *Yüksek Lisans Tezi*, Sağlık Bilimleri Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2016). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık.

TÜRKİYE’DE MELEK YATIRIMCILARA SAĞLANAN VERGİ TEŞVİKLERİNE İLİŞKİN DÜŞÜNCE VE DEĞERLENDİRMELER

Yasemin TAŞKINⁱ 

Öz

Dünyada ve Türkiye’de melek yatırımcılık her geçen yıl artan bir yatırım finansman modelidir. Melek yatırımcılar, başlangıç aşamasındaki yatırımlara finansal destek sağlamanın yanı sıra bu yatırımlara bilgi ve tecrübelerini aktarmak suretiyle yönlendirici destek de vermektedirler. Bu yönüyle melek yatırımcılık diğer finansman şekillerinden farklılaşmaktadır. Türkiye’de yasal düzenlemelerde “Bireysel Katılım Yatırımcısı” olarak nitelendirilen melek yatırımcılara sağlanan vergi teşvikleri Gelir Vergisi Kanunu’nun geçici 82. maddesinde düzenlenmiştir. Bu düzenleme ile melek yatırımcılara belirli koşullar altında vergi indirimini imkânı sağlanmıştır. Vergi indiriminden yararlanmak isteyen gerçek kişi yatırımcılar için vergi indirimi oranları %75 ve %100 olarak belirlenmiştir. Türkiye’de 2012 yılında yapılan kanuni düzenleme sonrasında 2013 yılında ilk yatırım yapılmıştır. Melek yatırımcılığın yıllar itibarıyla gelişimini Finansal Piyasalar ve Kambiyo Genel Müdürlüğü tarafından hazırlanan Bireysel Katılım Sermayesi İlerleme Raporlarında görmek mümkündür. 2023 yılı ilk çeyrek raporunda açıklanan verilere göre, 2013 yılından bu yana 901 lisans verilmiştir. Bu çalışmada Türkiye’de “Bireysel Katılım Yatırımcısı” lisansı almış melek yatırımcılara sağlanan vergisel teşvikleri ile ilgili yasal düzenlemeler esas alınarak değerlendirmelerde bulunulmuştur.

Anahtar Sözcükler melek yatırım, vergi teşviği, yatırım, finansman, vergi

THOUGHTS AND EVALUATIONS ON TAX INCENTIVES PROVIDED TO ANGEL INVESTORS

Abstract

Angel investing is an increasingly investment financing model worldwide and in Turkey year after year. Angel investors provide financial support to start-up investments and also offer guidance by sharing their knowledge and experience. This aspect distinguishes angel investing from other forms of financing. In Turkey, the tax incentives for angel investors, defined as “Individual Participation Investor” in the legal regulations, are arranged under Provisional Article No. 82 of the Income Tax Law. Tax reduction possibility has been supplied to angel investors under some conditions by this regulation. Tax deduction rates of %75 and %100 have been established for real persons investors who want to utilize the tax incentive. The development of angel investing over the years can be observed in the Individual Participation Investment Progress Reports by the General Directorate of Financial Markets and Foreign Exchange. According to the explained data from the first quarter report of 2023; 901 licenses have been granted to these investors since 2013. This study evaluates the legal regulations related to tax incentives provided to licensed angel investors in Turkey.

Keywords angel investment, tax incentive, investment, finance, tax

JEL Codes G24, H25, H32, O16

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı Çalışma, araştırma ve yayın etiğinin gerektirdiği kurallar gözetilerek hazırlanmıştır. Etik kurul onayını gerektiren bir durum içermemektedir.

Araştırmayla İlgili Bilgilendirme Bu makale, 27-29 Nisan 2023 tarihlerinde düzenlenen Uluslararası Katılımlı Ekonomi Araştırmaları ve Finansal Piyasalar Kongresi’nde (IERFM) sözlü olarak sunulan ve kongre bildiri özetleri kitabında yer alan “Melek Yatırımcılara Sağlanan Vergi Teşviklerine İlişkin Düşünce ve Değerlendirmeler” başlıklı özet bildirinin genişletilmiş ve güncellenmiş tam metin halidir.

Finansal Destek ve Çıkar Beyanı Çalışmada herhangi bir kurum ya da kuruluştan destek alınmamıştır.

GİRİŞ

Finansman sorunu yaşayan girişimcilerin ihtiyacının karşılanması amacıyla farklı finansman yolları bulunmaktadır. Girişimciler bankalardan, finansman kuruluşlarından, yakın çevrelerinden finansman sağlayabilirler. Ancak girişimin henüz fikir aşamasında olduğu dönemde finansman sağlamada sıkıntı yaşanabilmektedir. Yatırımcıların yüksek kâr elde etme

ⁱ Doç. Dr. Yasemin Taşkın. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Maliye Bölümü Mali Hukuk Anabilim Dalı, İstanbul-TÜRKİYE. ORCID: 0000-0003-1928-3760. E-posta: taskiny@istanbul.edu.tr

istekleri yanında zarar etme endişeleri yeni fikirleri desteklemekten kaçınmalarına neden olmaktadır. Bu aşamada yeni fikirlerin gerek maddi olarak gerekse fikirsel olarak geliştirilmesine destek olan melek yatırımcılık bir finansman modeli olarak dünyada ve Türkiye’de artan bir şekilde kullanılmaya başlanmıştır.

Melek yatırımcılar başlangıç aşamasındaki girişimlere maddi destek sağlamanın yanı sıra girişimi kendi tecrübeleri ile destekleyerek geliştirilmesine katkı sağlamaktadır. Bu destek biçimiyle de diğer finansman yöntemlerinden ayrılmaktadır.

Bu çalışmada, Türkiye’de melek yatırımcılara sağlanan vergi teşviklerinin mevcut durumunun açıklanması ve ortaya çıkan eksikliklerin giderilmesi yönünde teşvik modelinin ne olması gerektiğinin ortaya konulması amaçlanmaktadır.

Türkiye’de melek yatırımcılık “Bireysel Katılım Yatırımcısı” olarak ifade edilmektedir. Bu konuda ilk kanuni düzenleme, 29 Haziran 2012 tarihli ve 28338 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan 6327 sayılı Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanunu ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun’un 10. maddesi ile 193 sayılı Gelir Vergisi Kanunu’na (GVK) eklenen Geçici 82. madde ve mezkûr Kanununun 14. maddesi ile 4059 sayılı Hazine Müsteşarlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanuna eklenen ek madde 5 ile yapılmıştır. Bu düzenleme sonrasında çıkarılan yönetmelik ile sistemin ayrıntıları düzenlenmiştir. Zaman içinde ilgili kanunda ve buna bağlı olarak çıkarılan yönetmeliklerde bazı değişiklikler yapılmıştır.

2012 yılından itibaren yapılan çeşitli düzenlemeler ile bireysel katılım yatırımcısı sistem içinde yoğun bir biçimde kullanılmaya başlanmıştır. Hazine ve Maliye Bakanlığı Finansal Piyasalar ve Kambiyo Genel Müdürlüğü tarafından hazırlanan Bireysel Katılım Sermayesi İlerleme Raporlarında bireysel katılım sermayesinin gelişimi takip edilmektedir.

Bu çalışmada, öncelikle melek yatırımcı kavramı, melek yatırım finansman modeli ve diğer finansman modellerinden farklılığı açıklanacaktır. Türkiye’de melek yatırımcılığa ilişkin hukuki düzenlemeler, melek yatırımcılara sağlanan vergi teşvikleri dünya uygulamalarıyla karşılaştırılacak, ayrıca bir başka finansman modeli olarak 2017 yılında hukuki düzenleme yapılarak kullanılmaya başlanan kitle fonlaması uygulaması melek yatırımcılık ile karşılaştırılmak suretiyle melek yatırımcılığa etkileri incelenecektir. Son olarak melek yatırımcılara sağlanan vergi teşvikleri Bireysel Katılım Sermayesi İlerleme Raporlarındaki veriler ile dünya uygulamaları esas alınarak değerlendirilecektir.

MELEK YATIRIMCI KAVRAMI VE BENZER KAVRAMLARLA İLİŞKİSİ

Küreselleşme süreci girişimcilerin öneminin artmasına neden olmuştur. Girişimcilerce sahip olunan yeni fikirlerin desteklenmesinde fon ihtiyacının ortaya çıkması, bu ihtiyacın çeşitli yollarla karşılanması sonucu doğurmuştur. Bankalar, teşvikler, finansal kiralama, risk sermayesi, melek yatırımcı gibi finansman yollarının kullanılmaya başlanması (Bingöl ve Yılmaz Türkmen, 2016, s. 358) bu yollardan hangilerinin daha avantajlı olduğu sorusunu akla getirmektedir.

Ticari faaliyetlerin kâr amacıyla gerçekleştiriliyor olması ve yapılan faaliyetler sonucunda bir çıktının üretilmesi bu faaliyetlerin temel hareket noktasını oluşturmaktadır. Tacirlerin kârlı faaliyetlere yatırım yapma isteği bazı durumlarda yeni fikirlerin desteklenmemesi sonucu doğurmaktadır. Fikrin başarılı olmaması ise girişimin zararla sonuçlanmasına neden olmaktadır. Yeni fikirlerin desteklenmesinde çeşitli yollardan finansman sağlanması bu finansmanda kullanılan girişim biçimlerinin ve kavramlarının tanımlanması ihtiyacını ortaya çıkarmaktadır.

Kelime olarak girişimci “üretim için bir işe girişen, kalkışan kimse müteşebbis” (Türk Dil Kurumu) olarak tanımlanmaktadır. Girişim sermayesi ise bir finansman yöntemi olup, bu finansman yöntemi ile gelişme potansiyeli bulunan ve özellikle teknolojik yeniliklere yönelik projeleri desteklenmektedir (Bingöl ve Yılmaz Türkmen, 2016, s. 359).

Girişim sermayesi ile risk sermayesi birbirine benzer yatırım finansman yöntemleri olmasına rağmen bu finansman yöntemleri arasında farklılıklar bulunmaktadır. Risk sermayedarı yani yatırımcı kuruluş, girişimci kuruluşun geçmiş dönem finansal verilerine sahip olmadığı için belirsizlik altında karar vermekte ve bu durum ise riskinin artmasına sebep olmaktadır. Ayrıca, yeni teknoloji olduğu için piyasada karşılaştırma yapma imkânı da bulunmamaktadır. Bu nedenle üstlendikleri risklerin sonucu olarak girişimde bulunduğu kuruluşu kontrol altında tutmak istemektedir (Kuğu, 2004, s. 145).

Girişim sermayesi ise risk sermayesi kavramını içerecek şekilde, fikirlere ve henüz başlangıç aşamasında yeni kurulmuş bulunan şirketlere yapılan yatırımların yanı sıra, satın alma, yeniden yapılandırma ve büyüme hedefi bulunan 3-10 yıllık şirketlere yapılan büyüme ve genişleme yatırımlarını da kapsar biçimde kullanılmaktadır (Sermaye Piyasası Kurulu, 2002, s. 5).

Risk sermayesi ABD, İngiltere, Fransa, Hollanda, Almanya ve Japonya gibi teknoloji yoğun sanayi stratejisinin benimsendiği ülkelerde İkinci Dünya Savaşı sonrası ortaya çıkmıştır. Dinamik, yaratıcı ancak finansal gücü yeterli olmayan girişimcilerin yatırım fikirlerinin gerçekleştirilmesine imkân tanıyan yatırım finansman modeli olarak tanımlanan risk sermayesi (Sermaye Piyasası Kurulu, 2002, s. 4). Türkiye’de 2001 krizinden sonra gündemde olmaya başlamıştır (Bingöl ve Yılmaz Türkmen, 2016, s. 359). Risk sermayesi yatırımlarında bulunan risk, yeni bir ürün yaratılması ve piyasada tutulması riski olup, yüksek riskin yüksek bir getiri sağlayacağı fikrinden doğan bu finansman modelinde, alınan riskin başarıya ulaşması halinde ortaya çıkacak yüksek kâr marjı ve büyük satış hacminden oluşan verimlilik artışı, bu şirketlere ortak olmak şeklinde finansman sağlayan yatırımcıların faydasını teşkil etmektedir (Sermaye Piyasası Kurulu, 2002, ss. 4-5). Risk sermayesinin bilgiye dayalı üretimi teşvik eden bir finansman türü olması bilginin ve bilgiye dayalı üretimin artmasıyla birlikte ekonomide bu finansman şeklinin yer almaya başlamasına neden olmuştur (Günay ve Başalp, 2011, s. 156).

Girişimcilerin finansman yöntemlerinden bir diğeri ise melek sermaye olup, bu sermaye türü henüz yeni başlamış işlerin büyümeleri ve gelişmeleri için ortaklık karşılığında sağlanan bir sermaye desteği niteliğini taşımaktadır. Ayrıca melek sermaye, kurumsal nitelikte olmayan bir sermayedir. Başarılı bir girişimci örneği olarak kabul edilen melek yatırımcılar, yatırımda buldukları işletmelere danışmanlık sağlama yanında tanıdık ağlarıyla bütünleştirme yoluyla onlara katma değer de yaratmaktadırlar (Bingöl ve Yılmaz Türkmen, 2016, s. 360).

Bir girişim şirketinin yatırım kararı genel olarak birkaç ay devam eden şirketlere yöneliktir. Bu şekilde kendilerini şirkete ve şirketin yapısına alıştıran ve şirketin yönetim kurulunda yer alırlar. Ancak profesyonel şekilde şirket değerlemesi ya da sicil sorgulaması yapamayan girişim sermayesi olmayan melek yatırımlar için ise bu durum riskli olabilir (Rose, 2014, s. 46).

Girişim süreci bir fikrin ortaya çıkmasıyla başlamakta ve fikir aşamasında herhangi bir maliyet ve dışsal gerekliliklere ihtiyaç bulunmamaktadır. Ancak fikrin olgunlaşması ya da hayata geçirilmesi aşamasında ise girişimin kişinin ya da kurumların kendi öz sermayeleri veya bilgi birikimiyle karşılanması mümkün olmadığında fikir aşamasında başarısızlık söz konusu olabilmektedir. Bu aşamada devreye giren melek yatırımcı, melek finansman yöntemi ile fikrin hayata geçirilmesi aşamasında girişimcilere sadece finansman desteği sağlamakla kalmayıp aynı zamanda bilgi ve birikimini de aktaran yatırımcıdır (Şekerci ve Zicin, 2020, s. 6).

Melek yatırımcılar tipik olarak eski başarılı girişimciler olup, diğer girişimcilerin başarısına hem fon sağlamak hem de uzmanlık yoluyla onları desteklemektedirler. Melek yatırımcılar

önceki kişisel ilişkilerinden bağımsız olarak yatırım yapmaktadırlar. Bu nedenle aile ve arkadaşlarından farklıdırlar. İş meleklerinin çoğunluğu bir grubun parçası olmaksızın yalnız yatırım yapar, fakat gruplara ya da networklere katılım yoluyla büyüyebilirler. Çoğu melek yatırımcı hem bireysel hem de gruplar aracılığıyla yatırım yapar (OECD, 2011, s. 32).

Etki yatırımcılığı ya da sosyal girişim sermayesi olarak ifade edilen finansman yönteminde yatırımcılar kâr, öz sermaye büyümesi ve finansal fayda sağlamak için çalışırken dahi toplumsal faydaları yani sosyal ve çevresel faydaları dikkate alarak yatırım yapmaktadırlar. Yatırımcıların ikili kâr hanesini hedeflemesi etki yatırımcılığı ya da sosyal girişim sermayesinin en bilinen tanımıdır. Ancak bu yatırım biçimi “sosyal sorumluluk” yatırımcılığından farklı anlam taşımaktadır. Sosyal sorumluluk yatırımcılığında temel amaç kasıtlı olarak topluma yarar sağlamak iken, bu modelde ise ikili kâr hanesinin elde edilmesi amaçlanmaktadır. Ekonomik kâr sağlamanın dışında yapılan yatırımlar ile toplumsal yararın ikinci bir kâr hanesi de hedeflenmektedir (Rose, 2014, s. 231).

Etki yatırımlar sadece kâr amaçlı yatırımlar olmayıp, finansal kaynakların çevresel ve sosyal değer yaratma amacıyla da kullanıldığı yatırımlardır (Urhan, 2019). Etki yatırımcılarını diğer yatırımcılardan ayıran özellik finansal getirinin yanı sıra sosyal ve çevresel hedefe yönelik amaçlarının da bulunmasıdır. Bu özellik etki yatırımcılarını geleneksel yatırımcılardan ayırmaktadır (International Finance Corporation, 2019, s. 3).

Melek yatırımcılığın yeni fikirlerin ve girişimlerin desteklenmesi; bu yolla ekonomiye katkı sağlanması yanında toplumsal katkıları da bulunmaktadır. Bireyleri melek faaliyetlere yönelten finansal faydalar dışında finansal olmayan yani toplumsal fayda yaratan bir girişim yaratmaya yardımcı olma fırsatı anlamına gelen etki yatırımcılığı (Rose, 2014, s. 57) da dışsal faydaların oluşmasına katkı sağlamaktadır. Bu yatırımcılık türü topluma yayılan faydaları nedeniyle desteklenmesi gereken bir yatırım finansmanı olarak kabul edilebilir.

MELEK YATIRIMCILIK VE ÖZELLİKLERİ

Melek yatırım varlığını yüzyıllardır sürdürmesine rağmen, yüksek büyüme için güçlü bir finansman kaynağı olarak ABD’de son birkaç on yılda ortaya çıkmıştır. Avrupa ve dünyanın diğer bölgelerinde de hızla büyümeye devam etmektedir. Melek yatırım sektörü sadece büyümekte aynı zamanda melek grupları ve ağlarıyla organize olmakta ve resmileşmektedir (OECD, 2011, s. 9).

Melek yatırımcının başarılı olabilmesi için bazı özelliklere sahip olması beklenmektedir. Her şeyden önce bir melek yatırımcıdan uzun vadeli bir bakış açısına sahip olması, girişimcilere ve erken aşama girişimlere sevgi ve saygı duyması, güçlü insani becerileri, öz disiplin ve öğrenme isteğine sahip olması, güçlü bir ekonomik altyapısı bulunması yanında risk alması ve para kaybetme tahammülünün de bulunması beklenmektedir (Rose, 2014, s. 38).

Bir melek yatırımcının zaman çizelgesi 5 süreci içermektedir. Bu süreçler yatırım fırsatının keşfi ile başlamakta; bu aşamayı yatırım fırsatının ön inceleme ve detaylı olarak iki aşamalı değerlendirilmesi, inceleme ve değerlendirme sonucunda yatırım kararının alınarak sözleşmenin yapılandırılması, yatırım sonrasında gözetim, katılım ve yatırımdan çıkış izlemektedir (Arften, 2013; Riding ve diğerleri, 2017; aktaran Gürol ve Ener, 2022, s. 76).

Melek yatırımcıların yatırım kararlarını etkileyen finansal faktörlerin yanı sıra finansal olmayan faktörler de bulunmaktadır. Yatırım kararları ise ekonomik, sosyal ve şahsi sebeplerden etkilenmektedir. Ayrıca yatırımcıların önceki yatırımlarına yönelik tecrübeleri de yatırım kararlarında değişikliğe neden olmaktadır (Karabayır ve diğerleri, 2012, ss. 72-74).

Melek sermayenin avantajları ve dezavantajları bulunmaktadır. Melek yatırımcıların küçük yatırımcıları seçmeleri, yolun başındaki ya da ilk aşamalarındaki yatırımları desteklemeleri,

finansal kararlarının esnek olması, sağladıkları fonların fiyatları yükseltmemesi, yatırım yaptıkları şirketleri geliştirmeleri ve katma değer yaratmaları, sosyal sorumluluk projelerine destek vermeleri, sadece bir ana finansal merkezde bulunmayıp, her yerde bulunmaları, sağladıkları paranın kaldıraç etkisine sahip olması, yatırımların yanı sıra kredi imkanı sağlamaları, yatırımlarda teknoloji alanına destek vermeye istekli olmaları, yeni fikirlerin gelişimine katkı sağlamaları yoluyla ekonomiyi olumlu yönde etkilemeleri melek sermayenin olumlu yönleri olarak açıklanırken; aynı işletmenin takip eden yatırımlarını desteklemekten imtina etmeleri, destek verdikleri işletmeler üzerinde kontrol isteği, kendi çıkarlarını düşünme istekleri, belli bir ün ve prestije sahip olmadıklarında güvenilirliklerinin sorgulanması da melek sermayenin olumsuz yönleri olarak ifade edilmektedir (Osnabrugge ve diğerleri, 2000, s. 63, aktaran Bingöl ve Yılmaz Türkmen, 2016, ss. 362-363).

Melek yatırımcılar hem bireysel hem de grup olarak hareket etmekte, yatırımları destekledikleri gibi iş fikirlerine de destek vermektedirler. Yüksek risk ve yüksek getiri potansiyeline sahip işletmelere, kuruluşlarının başında yatırım yapmakta ve destekledikleri işletmeler belli bir başarı düzeyine ulaştıktan sonra ise girişimci özellikleri nedeniyle işletmeleri kendi ayakları üzerinde bırakmakta ve yeni projeleri desteğe yönelmektedirler (Sermaye Piyasası Kurulu, 2002, s. 13).

Dünyada melek yatırımcıların sayısı ülkeler itibariyle son 5-10 yıl içinde önemli bir biçimde artmıştır. Bazı ülkeler melek yatırımcıların sayısını artırıcı politikalar geliştirmektedirler. Bu politikalar ise vergi teşvikleri ve ortak yatırım fonlarının oluşturulması gibi arz yönlü önlemleri içerir. Ortak yatırım fonları ise, sektörün gelişmesini sağlamak amacıyla kamu kaynağını özel kaynakla birlikte kullanmaktadır. Ortak yatırım fonları İskoçya, Yeni Zelanda ve Hollanda gibi ülkelerde uygulanmaktadır. Bu modeller bazı ülkeler tarafından uyarlanmış ve incelenmiştir. Bu alana ilgiyi artırmıştır. Hem vergi teşvikleri hem de ortak yatırım programları bir ülkede melek yatırımlarda ek veri toplanmasına da yardımcı olmaktadır (OECD, 2011, s. 12).

Yatırımların finansmanında melek yatırımcıların rol olması giderek artan bir şekilde kullanılan bir finansman modeli olmasına rağmen melek yatırımcıların yatırım kararı alırken ciddi riskleri de bulunmaktadır. Bir erken aşama yatırımın hayat döngüsünde melek yatırımcılığın payı büyüktür. Çünkü bir yatırımın başlangıç aşamasında ölüm vadisi (EBAN, 2018) alanı olarak da ifade edilen alanda henüz bir şekilde kazanç elde edilmemesi ve bu nedenle masrafların karşılanmasının zor olduğu alanda melek yatırımcıların devreye girmesi bu aşamanın geçilmesi açısından önemlidir. Aslında melek yatırımcının üstlendiği risk bu aşamanın başarılı geçilip geçilmemesine bağlı olarak azalmakta ya da artmaktadır.

TÜRKİYE’DE MELEK YATIRIMCILIK-BİREYSEL KATILIM SERMAYESİ

Hukuki Düzenlemelerde Melek Yatırımcılık

Türkiye’de yasal düzenlemelerde “Bireysel Katılım Sermayesi” olarak nitelendirilen melek yatırımcılık ile ilgili ilk kanuni düzenleme, 6327 sayılı Kanun ile 4059 sayılı Hazine Müsteşarlığı’nın Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun’un² ek 5. maddesi³ ile yapılmıştır. 15 Şubat 2013’te “Bireysel Katılım Sermayesi Hakkında Yönetmelik”⁴ çıkarılmıştır.

² Mezkûr Kanun’un ismi 703 sayılı KHK ile “Fiyat İstikrarı ile Bazı Düzenlemeler Hakkında Kanun” şeklinde değiştirilmiştir (16. md). 7161 sayılı Kanun’un 21. maddesi ile Kanun’un ismi “Finansal İstikrar ile Bazı Düzenlemeler Hakkında Kanun” olarak bir kez daha değiştirilmiştir.

³ 4059 Sayılı Kanun’un Ek 5. maddesi 703 sayılı KHK’nın 16. maddesi ile yürürlükten kaldırılmıştır.

⁴ 15 Şubat 2013 tarih ve 28560 sayılı Resmî Gazete. Bireysel Katılım Sermayesi Hakkında Yönetmelik ana metin ve dipnotlarda “yönetmelik” olarak kısaltılmıştır.

Yönetmelikte 2018 yılında değişiklik yapılmıştır⁵. Ayrıca, 6327 sayılı Kanun ile Gelir Vergisi Kanunu'na geçici 82. madde eklenmiştir.

Bireysel Katılım Sermayesi ile ilgili düzenlemeler 10 Temmuz 2018 tarihli ve 30474 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan 1 Seri No'lu Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi'nin 253. maddesinde yer almaktadır. Mezkûr Kararnamenin 253/1 maddesine göre:

Yüksek risk içermesi nedeniyle finansmana erişimde sıkıntı yaşayan başlangıç veya büyüme aşamasındaki girişimler için finansal bir araç olan bireysel katılım sermayesinin desteklenmesine, bireysel katılım yatırımcılarının ve bu maddeye tabi kişi, kurum ve kuruluşların faaliyetlerinin izlenmesine, denetlenmesine ve sona ermesine ilişkin olarak Bakanlık;

a) Kişisel varlıklarını ve/veya tecrübe ve birikimlerini başlangıç veya büyüme aşamasındaki girişimlere aktaran gerçek kişi bireysel katılım yatırımcılarının kapsamını belirlemeye, vergi dâhil kamu tarafından sağlanan her türlü menfaati ifade eden Devlet desteklerinden yararlanması amacıyla bireysel katılım yatırımcılarına lisans vermeye ve verilen lisansı iptal etmeye,

b) Bu kapsamda, girişimcilerin bireysel katılım yatırımcıları ile bir araya geldiği bireysel katılım yatırımcıları tarafından kurulan bireysel katılım yatırımcısı ağlarını akredite etmeye,

c) Lisans sahibi yatırımcıları ve akredite olmuş bireysel katılım yatırımcısı ağlarını izlemeye ve denetlemeye, akredite olmuş bu ağlarla bireysel katılım yatırımcılarının izlenmesi ve denetlenmesi amacıyla işbirliği yapmaya,

ç) Devlet desteğinden yararlanacak bireysel katılım yatırımcılarının bu kapsamda sermaye aktardıkları anonim şirketlerdeki iştiraklerinin asgari ve azami tutarları ile oranlarını belirlemeye ve bu şirketlerin tabi olacağı hususları düzenlemeye,

d) Bu maddenin uygulanmasında Devlet desteği kapsamına giren sektörleri ve/veya faaliyetleri belirlemeye,

e) Bireysel katılım sermayesini desteklemek ve geliştirmek amacıyla düzenleme yapmaya” yetkili kılınmıştır.

Ayrıca Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi'nin 253/2. maddesinde; bireysel katılım yatırımcısı olarak faaliyette bulunan gerçek kişilerin bu faaliyetleri dolayısıyla vergi teşviklerinden yararlanabilmesi usul ve esaslarının Hazine ve Maliye Bakanlığı tarafından belirleneceği ifade edilmiştir.

Bireysel Katılım Sermayesi Hakkında Yönetmeliğin 1. maddesinde yüksek risk nedeniyle finansmana erişimde sıkıntı yaşayan başlangıç ya da büyüme aşamasındaki girişimler için finansal bir araç niteliğindeki bireysel katılım sermayesinin desteklenmesinin amaçlandığı ifade edilmiştir.

Mezkûr Yönetmeliğin 3/1-c maddesine göre bireysel katılım sermayesi “Bireysel katılım yatırımcılarının bu Yönetmelik kapsamında şirketlere aktardığı nakdi sermayeyi” ifade etmektedir. Bireysel katılım yatırımcısı ise yönetmeliğin 3/1-d maddesinde “Kişisel varlıklarını ve/veya tecrübe ve birikimlerini başlangıç veya büyüme aşamasındaki şirketlere aktaran gerçek kişileri” tanımlanmıştır.

Melek Yatırımcılık ve Devlet Desteğinden Yararlanma

Şahsi varlıklarını, tecrübelerini ve sahip oldukları birikimleri başlangıç veya büyüme aşamasında bulunan girişimlere aktaran gerçek kişiler (Şenyüz ve diğerleri, 2022, s. 143) olarak

⁵ 11 Eylül 2018 tarih ve 30532 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan “Bireysel Katılım Sermayesi Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik” ile “9/12/1994 tarihli ve 4059 sayılı Hazine Müsteşarlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanunun ek 5 inci maddesine” ibaresi “10.7.2018 tarihli ve 30474 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan 1 sayılı Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinin 253. maddesine” olarak değiştirilmiştir

kabul edilen bireysel katılım yatırımcısı olabilmek ve devlet desteğinden yararlanabilmek bazı şartlara bağlanmıştır. Gelir Vergisi Kanunu'nun geçici 82. maddesinde düzenlenen devlet desteğinden yararlanabilmek için yüksek gelir ya da servete sahip yatırımcı ya da tecrübeli yatırımcı şartlarını sağlayan gerçek kişilerin bireysel katılım yatırımcısı lisansına sahip olmaları gerekmektedir (Yönetmelik m. 5). “Taksirli suçlar hariç olmak üzere affa uğramış olsalar dahi süreli hapis veya cezası ne olursa olsun basit ve nitelikli zimmet, irtikâp, rüşvet, hırsızlık, dolandırıcılık, sahtecilik, güveni kötüye kullanma, hileli iflas, görevi kötüye kullanma gibi yüz kızartıcı suçlar ile kaçakçılık suçları, resmî ihale ve alım satımlara fesat karıştırma, suçtan kaynaklanan malvarlığı değerlerini aklama, Devlet sırlarını açığa vurma veya vergi kaçakçılığı suçlarından dolayı hüküm giymiş” bulunanlar Yönetmeliğin 5. Maddesindeki şartları taşısalar bile lisans başvuruları kabul edilmemektedir (Yönetmelik m. 6/2).

Bireysel katılım yatırımcısı lisansı beş yıllık bir geçerliliğe sahiptir. Lisans süresinin dolması halinde yenileme talebi Bakanlık tarafından belirlenecek ölçütlere göre değerlendirilerek süreler beşer yıllık olarak uzatılabilmektedir (Yönetmelik m. 8). Lisansın başkasına devri mümkün değildir (Yönetmelik m. 9).

Bireysel katılım yatırımcısı lisansını alan melek yatırımcıların devlet desteğinden yararlanmaları için beş yıllık dönem içinde bireysel olarak en fazla yirmi farklı anonim şirkete yatırım yapmaları gereklidir. Sınırın üzerindeki yatırımlar için devlet desteği sağlanmadığı gibi yatırımların belirlenecek sektörlerde yapılmaması durumunda da devlet desteğinden yararlanılması söz konusu değildir (Yönetmelik m. 13).

Melek Yatırımcılara Sağlanan Vergisel Teşvikler

Bireysel katılım yatırımcılarına sağlanan vergi teşvikleri kapsamında Gelir Vergisi Kanunu'nun geçici 82/1 maddesinde; “31/12/2027 tarihine kadar 1 sayılı Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinin 253. maddesi kapsamına giren bireysel katılım yatırımcısı tam mükellef gerçek kişiler, bu maddenin yürürlüğe girdiği tarihten sonra iktisap ettikleri tam mükellef anonim şirketlere ait iştirak hisselerini en az iki tam yıl elde tutmaları şartıyla, 213 sayılı Vergi Usul Kanununun değerlemeye ait hükümlerine göre hesapladıkları hisselerin tutarlarının %75'ini yıllık beyannamelerine konu kazanç ve iratlarından hisselerin iktisap edildiği dönemde indirebilirler. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu ile Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı tarafından belirlenen araştırma, geliştirme ve yenilikçilik programları kapsamında projesi son beş yıl içinde desteklenmiş kurumlara iştirak sağlayan bireysel katılım yatırımcıları için bu oran %100 olarak uygulanır” hükmüne yer verilmiştir. Bu madde hükmünde bireysel katılım yatırımcılarına şarta bağlı olarak %75 ve %100 oranında indirimden yararlanma imkânı sağlanmıştır.

Bireysel katılım yatırımcısının kazanç ve iratlarından yapabileceği yıllık indirim tutarı 01/01/2023 tarihinden başlamak üzere 2.500.000 TL ile sınırlandırılmıştır. İlgili yıl kazancından indirilemeyen tutar ise izleyen yıllarda Vergi Usul Kanunu hükümlerine göre bu yıllar için belirlenen yeniden değerlendirme oranında artırılarak dikkate alınmaktadır (GVK geçici m. 82/2).

İndirimden yararlanabilmenin iştirak hisselerinin iki tam yıl süre ile elde tutma şartına bağlı olması nedeniyle bu şartın yerine getirilmemesi durumunda, bireysel katılım yatırımcısı indirimi dolayısıyla zamanında tahakkuk ettirilmemiş vergiler bakımından vergi ziyayı doğmuş kabul edilmektedir. Zamanında alınamayan vergiler ile vergi cezalarında zamanaşımı, verginin tarhını veya cezanın kesilmesini gerektiren durumun doğduğu tarihi takip eden yılın başından itibaren başlar (GVK geçici m. 82/3).

Bireysel katılım yatırımcılarının vergi desteklerinden yararlanabilmesi, ilgili kanuni düzenlemeye istinaden belirlenen iştirak hisselerini iktisap etmeden önce Hazine ve Maliye Bakanlığı'na başvurması, bireysel katılım yatırımcısı lisansı almış olması ve lisans kapsamında ortaklık kurdukları kurumlar tarafından yapılacak faaliyetleri beyan etmeleri gerekmektedir (GVK geçici m. 82/4). Ayrıca bireysel katılım yatırımcıları, iştirak ettikleri kurumun doğrudan veya dolaylı olarak ya da ayrı ayrı veya birlikte hâkim ortağı olmadıkları gibi bir bireysel katılım yatırımcısı; eşinin, kendisinin veya eşinin altsoyu ve üstsoyu ile üçüncü derece dahil yansoy hısımları ve kayın hısımlarının ya da idaresi, denetimi veya sermayesi bakımından doğrudan veya dolaylı olarak bağlı bulunan ya da nüfuzu altında bulunan kurumlara da iştirak edememektedirler (GVK geçici m. 82/5).

1 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinin 253. maddesine göre vergi desteğinden yararlanması Hazine ve Maliye Bakanlığı tarafından desteklenmeyen sektörlerde ve/veya faaliyetlerde yatırım yapıldığının tespit edilmesi, ortaklık paylarına ilişkin Hazine ve Maliye Bakanlığı tarafından belirlenen şartlara uyulmaması, mezkûr maddenin dördüncü fıkrası kapsamında beyan edilen faaliyetlerde bulunulmaması ve beşinci fıkradaki hükme aykırı işlem yapılması durumunda üçüncü fıkra hükümleri uygulanmaktadır (GVK geçici m. 82/6).

Cumhurbaşkanı bireysel katılım yatırımcılarının vergi desteğinden yararlanma süresini beş yıla kadar uzatmaya yetkili olup, aynı zamanda madde kapsamında indirim oranının ve azami tutarını %50'sine kadar artırabilmekte ve bu oran ve tutarları sifıra kadar indirebilmektedir (GVK geçici m. 82/8).

Türkiye’de Kitle Fonlaması ve Melek Yatırımcılık

Teknolojik gelişmelerle birlikte yeni projelere finansman sağlanması için kitle fonlama platformları üzerinden kampanyalar yürütülmeye başlanmış ve dünyada başışa ve ödüle dayalı yani finansal getiri beklentisiz modellerle temelleri atılan kitleme fonlaması, hukuki düzenlemelerin yapılmasıyla birlikte birçok ülkede borçlanmaya ve paya dayalı finansal getiri beklentili modeller olarak uygulanmaya başlanmıştır (Vergili, 2022, s. 112).

Türkiye’de de 2017 yılında 6362 sayılı Sermaye Piyasası Kanunu’nda (SPK) yapılan değişiklikle kitle fonlamasının hukuki altyapısı oluşturulmuştur. Kitle fonlamasına yönelik platformlarının oluşturulması yetkisi Sermaye Piyasası Kurulu’na verilmiştir. 27 Şubat 2021 tarihli ve 31641 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan “Kitle Fonlaması Tebliği” ile kitle fonlamasının usul ve esasları düzenlenmiştir.

Kitle fonlaması yeni bir yatırım finansman fonu olup projelerin desteklenmesi açısından 6362 sayılı Kanun’un 3/1-z maddesinde kitle fonlaması, “bir projenin veya girişim şirketinin ihtiyaç duyduğu fonu sağlamak amacıyla Kurul tarafından belirlenen esaslar dâhilinde bu Kanunun yatırımcı tazminine ilişkin hükümlerine tabi olmaksızın kitle fonlama platformları aracılığıyla halktan para toplanması” olarak tanımlanır.

Kitle fonlaması platformları “Kitle fonlama platformları, kitle fonlamasına aracılık eden ve elektronik ortamda hizmet veren kuruluşlar”dır (SPK m. 35/A1-1). Platformlar internet ortamında faaliyet göstermektedirler. Platformun kurulması için Sermaye Piyasası Kurulundan izin alınması gerekmektedir.

Sermaye Piyasası Kurulu, “kitle fonlama platformları üzerinden yürütülecek kitle fonlaması faaliyetlerinin; ortaklığa veya borçlanmaya dayalı olarak halktan para toplanması suretiyle yapılması konusunda belirleme yapabilir”. Ayrıca, borçlanmaya dayalı kitle fonlaması faaliyetlerine bankacılık mevzuatı hükümleri uygulanmamaktadır (SPK m. 35/A 1-2).

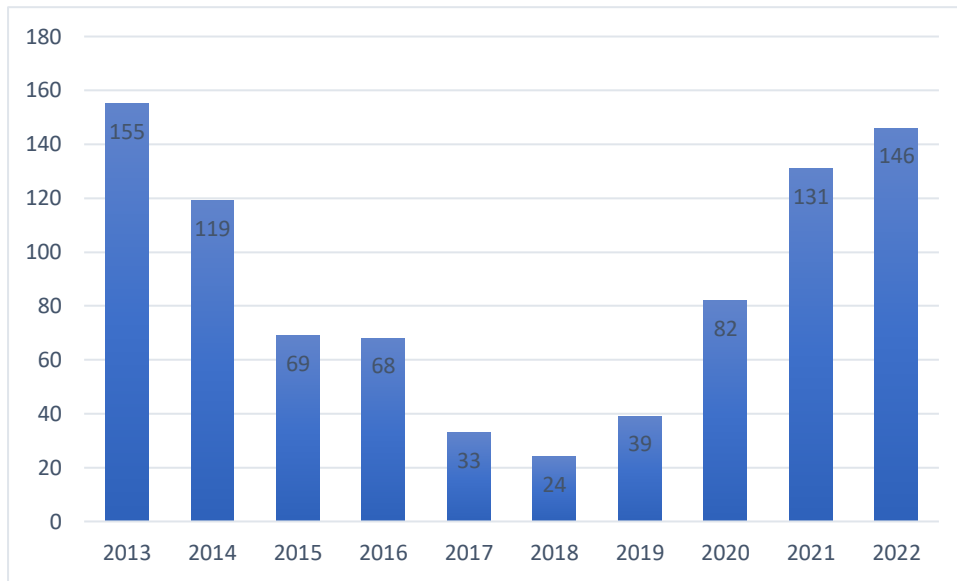
Melek yatırımcılık ile kitle fonlaması arasında bazı farklar bulunmaktadır. Melek yatırımcının gerçek kişi olması gerekirken, kitle fonlamasında fonlayanlar gerçek ya da tüzel kişi

olabilmektedir. Ayrıca lisans alma zorunluluğu bulunan melek yatırımcı girişime nakdi katkı yanında şahsi tecrübelerini de aktarırken, kitle fonlamasında fonlayanlar sadece nakdi sermaye koyma yanında lisans alma zorunluluğu da bulunmamaktadır. Vergisel avantajlar yönünden ise bireysel katılım yatırımcısı olarak da nitelendirilen melek yatırımcılar için Gelir Vergisi Kanunu'nun geçici 82. maddesi ile vergi avantajı sağlanmış iken; kitle fonlayıcıları için herhangi bir vergisel avantaj öngörülmemiştir. Kitle fonlaması finansman yönteminde fonlayana kâr payı verilmesinin yanı sıra gerçekleştirilen proje sonunda ödül benzeri hediyeler de verilmektedir (Atay, 2017, s. 17). Ayrıca son zamanlarda girişimciler iş melekleri, banka ya da girişim sermayesi fonları gibi finansal araçların yerine bilişim teknolojilerini kullanarak, kişilerden doğrudan finansman aramaya başlamışlar ve bu durum ise “kitle fonlaması”nın yeni bir yatırım yöntemi olarak çıkmasına neden olmuştur (Onur ve Değirmenci, 2015, s. 1).

Türkiye’de Melek Yatırımcılığın Gelişimi ve Bazı Ülkelerde Melek Yatırımcılara Sağlanan Vergi Teşvikleri

Türkiye’de melek yatırımcılık 2012 yılından itibaren tanınmaya başlamış ve yapılan kanuni düzenlemelerle desteklemelerin hukuki olarak da çerçevesi belirlenmiştir. Hazine ve Maliye Bakanlığı Finansal Piyasalar ve Kambiyo Genel Müdürlüğü tarafından üçer aylık dönemler itibariyle açıklanan raporlar mezkûr yatırımcılığın mevcut durumunu ortaya koymaktadır. Raporlar üçer aylık dönemler itibariyle yayınlanmaktadır.

Bireysel Katılım Sermayesi 2023 Birinci Dönem Çeyrek Raporunda verilen lisans sayıları Şekil 1’de gösterilmiştir.



Şekil 1. Türkiye’de Verilen BKY Lisans Sayıları (Yıllık)

Kaynak: T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı (2023, s. 2)

Mezkûr rapora göre, 2023 yılının birinci çeyreğinde 35 adet lisans verilmiştir. Ayrıca 2013 yılından itibaren 901 adet lisans verilmiş ve bu lisansların 451 adedinin 31.03.2018-31.03.2023 tarihleri arasına aittir (T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı, 2023, s. 2).

2022 yılı sonlarından itibaren dünyayı etkileyen ekonomik kriz beklentileri, küresel ve siyasi belirsizliklerin varlığı tekno-girişimlere yatırımcıların ilgisini azaltmış 2023 yılının ilk çeyreğinde Türkiye’de 77 tekno-girişim yatırım almıştır. Bu dönemde yine yerli girişimler 61 milyon ABD doları yatırım alarak 2021 yılının başından itibaren en az yatırım alan çeyrek dönem olarak kabul edilmiştir. Ayrıca, bu dönemde düşük miktartlı yatırımların genellikle tohum yani başlangıç aşamasındaki yatırımlara yapılması nedeniyle gelecek dönemler için

olumlu değerlendirileceği ifade edilmektedir. Ayrıca 2023 yılında oyun, yapay zekâ, finans ve sağlık alanı en çok yatırım alan yatırımlar olup, 2022 yılında blokzincir girişimlerine yapılan yatırımların bu dönem de artacağı tahmin edilmektedir. Aynı yılda tohum ve erken aşama girişimler en çok yatırım almıştır. Toplam yatırımcı sayısı 251 olup, yatırımcıların dağılımında ise 148 ile bireysel yatırımcılar ve melek yatırımcı ağları ilk sırayı almıştır. Bireysel ve melek yatırım ağları 14 yatırıma liderlik etmiştir (Startupcentrum, 2023, ss. 8, 9, 11, 13).

Türkiye’de melek yatırımcılara Gelir Vergisi Kanunu’nun geçici 82. maddesi ile sağlanan vergi teşviklerine benzer bir biçimde dünyada da melek yatırımcılara vergi teşvikleri verilmektedir. Ancak teşvikler ülkeler arasında farklılık göstermektedir. Örneğin; Birleşik Krallık’ta belirli kriterler dahilinde maksimum %30 yatırımlarda vergi indirimi, Portekiz’de %20 vergi indirimi (gelirin %15’ini aşmamak üzere), İtalya’da yirmi dört ay içinde yeniden yatırım yapılırsa sermaye kazançlarında vergi indirimi, İsrail’de yatırım vergisi indirimi sermaye azaltımı olarak kabul edilmektedir (OECD, 2011, s. 103).

Japonya’da ise hem bireysel yatırımcı hem de melek yatırımcı için vergiden tasarruf imkânı sağlayan bir “Melek Vergi Sistemi” ya da “Angel Zeisei” oluşturulmuştur. Yapılan yatırımların miktarına ve niteliğine göre vergi indirimi avantajı sağlanmaktadır (Angel Investing in Japan, 2023)

Yunanistan’da melek yatırımcılar, girişimlerin gelişmesine yardımcı olmak amacıyla parasal fonlara katkı sağlayan gerçek kişi vergi mükellefleri olarak tanımlanmıştır. Melek yatırımcı, kabul edilen girişimlere yatırılan sermayenin %50’sine eşit bir gelir vergisi indirim hakkına sahip olup; kesinti, sermaye katkısının yapıldığı mali yılda beyan edilen gelir sınıfıyla orantılı yapılmaktadır. İndirimden yararlanma hakkı en fazla üç girişime yapılan ve en fazla 100.000 Euro’ya kadar olmak üzere mali yıl başına toplam 300.000 Euro’ya kadar olan sermaye katkıları için verilmektedir (Hellenic Republic Ministry of Development, 2021).

Birleşik Krallıkta belirli şirketler, sosyal girişimler ya da girişim sermayesi fonlarına yatırım yapan kişilere yönelik vergi indirimleri bulunmaktadır. Girişim sermaye programının kapsamı Kurumsal Yatırım Programı, Tohum İşletme Yatırım Programı ve Sosyal Yatırım Programı olarak belirlenmiştir. Belirlenen programların koşullarının sağlanması durumunda vergi indirimlerinden (gelir vergisi indirimi, sermaye kazançları vergi indirimi, yatırım yapılan şirkete ait hisselerin satışından doğan zararın indirimi, yatırım yapılan şirkete ait hisselerin satılması durumunda sermaye kazançları vergi muafiyeti) yararlanma hakkı tanınmıştır (HM Revenue&Customs, 2016).

Melek yatırımcılığın artması bu yatırım türü ile ilgili bazı yeni fonların da esas alınmasını gerektirmektedir. Bu anlamda Türkiye’de şu an için bulunmama ile birlikte mali teşvikler yanında, kamu ve özel ortaklıkların yan yatırım fonları biçiminde kurulması şeklinde bir ortamın yaratılması önerilmektedir (Kurnaz ve Bedük, 2017, s. 38).

Yeni fikirlerin desteklenmesi açısından melek yatırımcı ve melek yatırımcı ağlarının rolü inkâr edilemez. Bu nedenle bu ağların desteklenmesi ile girişimcilerin de bu alana yönelik cesareti artabilecek; böylece ülke ekonomisi açısından küçük işletmelerin rolünün de artması sağlanacaktır (Karabayır ve diğerleri, 2012, s. 88)

Melek yatırım finansman modelinin geliştirilmesi için bazı düzenlemelerin yapılması gerekmektedir. Bu kapsamda melek yatırım finans modelinin tanıtılarak melek yatırımcı ağlarının güçlendirilmesi, girişimcilere bilgilendirme yapılması ve böylece girişim adaylarıyla iş meleştiği olarak ifade edilen melek yatırımcılar arasında iş birliğinin geliştirilmesine katkı sağlanması gerekmektedir. Melek finans modelinin geliştirilmesi de sürece katkı sağlayacaktır (Kurnaz ve Bedük, 2017, s. 38)

Melek yatırımcılık anlayışı kitlesel fonlama yönteminin de devreye girmesiyle birlikte bazı değişikliklere de uğrayabilmektedir. Mikro-kredilerin uygulama alanında “yöresellik” dikkate alındığında girişimcilerin yatırım anlayışları açısından coğrafi olarak yakın sosyal ağa girmeleri sonucunu yaratabilir. Çünkü yatırım izlenmesi, yönetilmesi ve sosyal yaptırımlar için yakında bulunmak zorunludur. Bu nedenle kitle fonlaması bölge sınırlaması olmaksızın uygulanan bir yöntem olması nedeniyle melek yatırımcılığın coğrafi uygulaması üzerinde genişletici bir etki yaratabilir (Onur ve Değirmenci, 2015, s. 5). Kitle fonlaması ile melek yatırımcılığın birlikte uygulanması ekonomik açıdan da katkı sağlayacaktır.

SONUÇ

Yeni bir fikirle başlayan girişimcilik hem dünyada hem de Türkiye’de özellikle finansman sağlama konusunda zorluklar yaşayabilmektedir. Yatırımcıların yeni bir fikri desteklemede isteksiz davranması bu fikirlerin uygulamaya geçmeden yok olmasına neden olmaktadır. Bu durum ise gerek iktisadi gerekse toplumsal olarak olumsuz sonuçlara yol açabilir. 2020 yılında ortaya çıkan tüm Dünyayı etkileyen COVID 19 küresel salgınında da yapılan araştırma ve geliştirme faaliyetleri yeni fikirlerin desteklenmesinin ne denli önemli olduğunu göstermiştir.

Başlangıç ya da gelişme aşamasındaki girişimlerin desteklenmesinde farklı finansman modelleri bulunmaktadır. Bu finansmanı sağlayanların ortak noktası kâr elde etmek olmasına rağmen melek yatırımcılarda temel amacın kâr olmadığını söylemek mümkündür. Melek yatırımcılar finansman sağladıkları girişimlere aynı zaman bilgi ve tecrübelerini aktarmakta ve bu surette girişimin gelişimini de izlemekte ve desteklemektedirler. Ancak bu durumun melek yatırımcıların amacının kâr olmadığı şeklinde anlaşılması gerekmektedir. Melek yatırımcıların yatırım kararını etkileyen mali faktörler olabildiği gibi bu faktörler dışında başka faktörler de bulunmaktadır. Yatırım kararlarının alınmasında şahsi tecrübeler, geçmiş yatırım kararlarının başarısı gibi faktörlerin etkili olması melek yatırımcıların karar alma süreçlerinin de incelenmesini gerektirmektedir.

Dünyada melek yatırımcı finansman modeli artan bir biçimde kullanılmaktadır. Benzer biçimde Türkiye’de de melek yatırımcılığın arttığını görmek mümkündür. 2012 yılında hukuki olarak düzenlenen melek yatırımcılık “Bireysel Katılım Yatırımcısı” olarak Türk hukuk sisteminde yerini almış ve vergi teşvikleri de Gelir Vergisi Kanunu’nun geçici 82. maddesinde düzenlenmiştir.

Melek yatırımcılara sağlanan vergi indirim modeli dünya örneklerine benzemektedir. Belirlenmiş olan koşulları sağlayan melek yatırımcılar %75 ve %100 oranında vergi indirimi olanağından yararlanmaktadırlar. Sağlanan vergi indirimi olumlu olarak değerlendirilmesine rağmen bir yatırımcının “Bireysel Katılım Yatırımcısı” olarak kabul edilmesi bazı prosedürleri yerine getirmesine bağlanmıştır. Aynı zamanda devlet desteğinden yararlanması için de Hazine ve Maliye Bakanlığı’na başvurarak lisans alması gerekmektedir. Bu durum ise günümüzde teknolojik gelişmelerle birlikte farklı finansman modellerinin uygulamaya girmesi nedeniyle kısıtlayıcı bir etki yaratabilir. İnternet üzerinden kitle finansman platformları aracılığıyla bölgesel sınırlama olmaksızın yeni fikirlere finansman imkânı sağlanmasının melek yatırımcılık sisteminde de değişikliğe yol açması kaçınılmazdır.

Melek yatırımcılara sağlanan vergi teşvikleri kapsamında uygulanan vergi indirimi oranı yüksek bir oran olarak kabul edilebilir. Ancak bir yatırımcının üstlendiği riskleri esas alarak yeni bir model oluşturulması da söz konusu olabilir. Modelde kitle fonlaması ya da diğer finansman modelleri esas alınarak uygulamanın kolaylaştırıldığı, finansal teknolojilerin kullanımının yaygınlaştırıldığı bir yöntemin uygulanması toplumsal farkındalığın artırılması ve yeni fikirlerin desteklenmesi hususunda yararlı olabileceği söylenebilir. Yeni fikirlerin uygulamaya dönüştüğü ve toplumsal yararın sağlandığı bir modelin oluşturulması ülkenin

iktisadi büyüme ve kalkınması yönünde de katkı sağlayabilecektir. Ayrıca teknolojik gelişmelerin toplumsal yaşama etkilerinin daha da belirginleştiği bu dönemde melek yatırımcıların bu alana katkısını teşvik edici önlemlerin alınması önem taşımaktadır.

KAYNAKÇA

- Angel Investing in Japan. (2023). *2023 Guide*. <https://japan-dev.com/blog/angel-investors-tax-system-in-japan>
- Atay, H. (2017). Melek Yatırımcı Gelir Vergisi İndirimi Uygulaması ile Kitle Fonlaması Kanun Tasarısı Üzerine Bir Tartışma. *Vergi Raporu Dergisi*, 210, 9-19.
- EBAN. (2018). Angel Investing Explained. *EBAN Website*. <https://www.eban.org/angel-investing-explained/>
- Bingöl, G. ve Yılmaz Türkmen, S. (2016). Girişimciliğin Finansmanında Melek Sermaye ve Türkiye Uygulaması. *Marmara Üniversitesi Öneri Dergisi*, 12(45), 357-373. DOI: [10.14783/od.v12i45.1000020017](https://doi.org/10.14783/od.v12i45.1000020017)
- Gürol, Y. D. ve Ener, C. A. (2022). Melek Yatırımcıların Ortak Değerlendirme Kriterleri ve Girişimci Ekibin Yeterliliğinin Melek Yatırım Kararları Üzerindeki Hâkim Rolü. *Yıldız Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(2), 74-94. DOI: [10.14744/ysbed.2022.00020](https://doi.org/10.14744/ysbed.2022.00020)
- Günay, S. G. ve Başalp, A. (2011). Girişimciler, Melek Yatırımcılar ve Risk Sermayesi Firmaları Arasında Kurulacak Bir Ağ, Bu Ağın Yapısı ve Önemi. *Business Economics Research Journal*, 2(2), 153-164.
- Hellenic Republic Ministry of Development. (2021). Tax Incentives for Angel Investors. *General Secretariat For Research and Innovation*. <https://gsri.gov.gr/en/protovoulies-driseis/tax-incentives-for-angel-investors/>
- HM Revenue&Customs. (2016). Tax relief for investors using venture capital schemes (Guidance). *GOV.UK*. <https://www.gov.uk/guidance/venture-capital-schemes-tax-relief-for-investors>
- International Finance Corporation. (2019). *Creating impact: the promise of impact investing*. World Bank. <https://www.ifc.org/content/dam/ifc/doc/mgrt/the-promise-of-impact-investing.pdf>
- Karabayır, M. E., Gülşen, A. Z., Çifci, S. ve Muzaffar, H. (2012). Melek Yatırımcıların Yatırım Kararlarında Girişimci Odaklılığın Rolü: Türkiye'deki Melek Yatırımcılar Üzerine Bir Çalışma. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 67(2), 69-93. DOI: [10.1501/SBFder_0000002247](https://doi.org/10.1501/SBFder_0000002247)
- Kuğu, T. D. (2004). Finansman Yöntemi Olarak Risk Sermayesi. *Yönetim ve Ekonomi*, 11(2), 141-153.
- Kurnaz, G. ve Bedük, A. (2017). Türkiye'de ve Dünya'da Melek Yatırımcılık. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksek Okulu Dergisi*, 20(1), 27-40.
- Türk Dil Kurumu. (Tarih Yok). *Genel Türkçe Sözlük*. <http://sozluk.gov.tr>
- OECD. (2011). Financing High-Growth Firms: The Role of Angel Investors. *OECD Library*. DOI: [10.1787/9789264118782-en](https://doi.org/10.1787/9789264118782-en)
- Onur, M. N. ve Değirmenci, Ö. (2015). Crowdfunding- Kitle Fonlaması. *T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı Çalışma Raporları*, (7). <https://ms.hmb.gov.tr/uploads/2018/11/Crowdfunding-%E2%80%93Kitle-Fonlamas%C4%B1.pdf>
- Rose, D. (2014). *Melek Yatırımcılık*. Türk Ekonomi Bankası.
- Sermaye Piyasası Kurulu. (2002). *Girişim Sermayesi Yatırım Ortaklıkları*. Yatırımcı Bilgilendirme Kitapçıkları.
- Startupcentrum. (2023). 2023 Birinci Çeyrek Türkiye Startup Ekosistemi Yatırım Raporu. *Startupcentrum*. <https://startupcentrum.com/tr/rapor/23-1c-turkiye-startup-ekosistemi-yatirim-raporu>
- Şekerci, Y. E. ve Zicin, Y. (2020). Melek Yatırımcılığın Dünü ve Bugünü. *Oran Orta Anadolu Kalkınma Ajansı*. https://www.kalkinmakutuphanesi.gov.tr/assets/upload/dosyalar/20200327121325_0.pdf
- Şenyüz, D., Yüce, M. ve Gerçek, A. (2022). *Türk Vergi Sistemi*. Ekin Basım Yayın Dağıtım.
- T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı. (2023). *Finansal Piyasalar ve Kambiyo Genel Müdürlüğü Finansal Araçlar ve Analiz Dairesi 2023 Birinci Çeyrek BKS İlerleme Raporu*.
- Urhan, C. (2019). Yeni Yatırım Modeli "Etki Yatırımı." *TSKB Web Sitesi*. <https://www.tskb.com.tr/blog/kalkinma/yeni-yatirim-modeli-etki-yatirimi>
- Vergili, G. (2022). Kitle Fonlama: Dünü Bugünü ve Yarını. *Nigde Ömer Halisdemir University Journal of Social Science Intsitute*, 4(2), 106-121.

EVALUATING OCCUPATIONAL HEALTH AND SAFETY RISKS IN THE TEXTILE SECTOR: A TEXTILE WORKSHOP CASE STUDY IN İĞDIR

Okan ÖZBAKIRⁱ 

Abstract

The textile industry, known for its labor-intensive nature, often encounters occupational health and safety challenges, impacting both worker welfare and production efficiency. This study conducts a comprehensive risk assessment in a textile workshop in İğdır, employing the 5x5 matrix method to analyze health and safety risks. The assessment identified potential hazards within workplace operations that could endanger employee health and safety. Notably, small-scale subcontractors in the sector tend to overlook occupational health and safety regulations, leading to inadequate safety protocols. The results indicate high-risk levels (R:20-25) for electrical, emergency response, workplace hygiene, and ergonomic factors, posing significant health risks. However, immediate implementation of appropriate countermeasures can mitigate these risks to acceptable levels (R:2-8). Additionally, risks associated with the thermal comfort conditions in the work environment were assessed at R:15-20, which can also be reduced to tolerable levels through periodic maintenance and targeted investments. Given the sector's labor intensity, it is crucial for both workers and employers to cultivate a strong awareness and understanding of occupational health and safety. Enhancing sector-wide adherence to health and safety standards is essential for safeguarding employee well-being and maintaining workplace efficiency.

Keywords occupational risk assessment, 5x5 matrix method, textile industry, workplace hazards

JEL Codes J81, L67, I18, J28

Research and Publication Ethics Statement The study has been prepared in accordance with the rules required by research and publication ethics. It does not involve any situation that requires ethical committee approval.

Financial Support and Conflict of Interest Statement No support has been received from any institution or organization for this study.

INTRODUCTION

The textile industry plays an important role in the economy of our country. According to data from the Social Security Institution (SSI), as of November 2022, Turkey's garment sector employs 1,229,423 people and ranks 6th in the world in terms of garment exports. Moreover, its share in Turkey's total manufacturing sector is 27.4%. In terms of exports of ready-made garments to EU countries, Turkey ranks 3rd after China and Bangladesh (according to Ministry of Trade data). In addition to these achievements, various programs are being developed to support exports to the textile industry and investments are being made in new textile production facilities (Ağraş & Çetinkaya, 2023, p. 27).

The textile sector has become an important part of Turkey's growth and transformation strategies, especially with the growth of international brands. With the impact of globalization, automation and mechanization, as well as energy and labor efficiency, have become important variables in the sector (Koçak *et al.*, 2023, p. 51).

With technological and economic advances, occupational accidents and diseases are on the rise, negatively impacting the health of workers. Today, workers in the workplace are aware of the need for improvement in working conditions and are demanding that employers conduct risk assessment studies. The Occupational Health and Safety Law No. 6331, which came into effect in 2012, is based on the European Union's Directive 89/391 and makes risk assessment mandatory in all workplaces and places important responsibilities on employers in this regard (Eraslan, 2023, p. 134).

ⁱ Dr. Öğr. Üyesi Okan Özbakır. İğdır Üniversitesi, TBMYO, İğdır-TÜRKİYE. ORCID: 0000-0001-8997-9451. E-posta: okan.ozbakir@igdir.edu.tr

The textile industry includes various sub-sectors such as spinning, weaving, dyeing, wet processing, and knitting, and with the advancement of technology, safety and health risks have also increased (Shah *et al.*, 2015, p. 868). As in other sectors, the textile industry has serious hazards and accident risks to worker health. These risks can endanger worker health, cause accidents, and reduce economic productivity (Mohamadinejad *et al.*, 2019, p. 65).

Between 2008 and 2021, a total of 172,445 occupational accidents occurred in Turkey's textile manufacturing sector. Due to the high number of female workers in this sector, 25% of the workers affected by these accidents are women, a rate not seen in other sectors. Between these years, 5% of all occupational accidents in all sectors occurred in the textile products manufacturing sector (Sekmen & Zengin, 2023, p. 66). In addition, a total of 222 occupational diseases were recorded during the same period.

The textile industry poses several hazards, including health risks such as hearing loss, musculoskeletal disorders due to workplace conditions, and high industrial noise levels. These hazards include ergonomic risks such as postural disorders, repetitive movements, static work, carrying and pulling heavy loads, inadequate work areas, and working above shoulder height (Akyol, 2022, p.73).

In the category of chemical risks, factors such as solvents, paint thinners, fibers, dust, and vapors harm health. Regarding physical factors, factors such as high noise levels, vibrations, and lack of appropriate thermal comfort conditions are among the possible causes of accidents and occupational diseases (Rençber, 2022, p.752).

In addition, psychosocial problems are also significant. Stress-related problems can significantly negatively affect workers' health and performance (Demiral *et al.*, 2023, p.57). Therefore, identifying, assessing, and effectively managing risks is extremely important to improve workplace safety and productivity in the textile industry.

MATERIAL AND METHOD

The risk assessment methodology begins with identifying hazards present in the workplace or that may occur during activities. Once the hazards are identified, the risks posed by these hazards are assessed. Control measures to be taken to prevent risks are identified and implemented. The final stage is a monitoring and review phase in which the arrangements' accuracy and the practices' effectiveness are checked (Çavuş, 2015, p.7). Risk assessment is a continuous cycle and should be regularly checked and updated (Figure 1).

A risk assessment was conducted with the data obtained by evaluating the working environment, the machines used, and human and environmental conditions in a sample ready-to-wear textile workshop in Iğdır. In the workplace where the study was conducted, the workplace was examined in detail to determine the existing hazards in the workshop for risk assessment. The noise generated by the machines in the workplace during operation exceeds 85 dB. To reduce the damage caused to the employee by this noise level, the employer-provided each employee with hearing protection as personal protective equipment.

The L-type matrix method is commonly known as a 5x5 matrix and is also referred to as a "cause-and-effect matrix." This method is used to assess the likelihood of events occurring and the severity of damage if they do occur (Öztürk & Şimşek, 2020, p. 64). In Turkey, it is one of the most widely preferred methodologies for risk assessment. The L-type matrix method has a simple and understandable structure and stands out as a technique that an analyst can easily apply. It is an ideal method, especially for small workplaces (Aker & Özçelik, 2020, p. 68).



Figure 1. Risk Assessment Steps

However, more than the L-type matrix method is required in the case of complex structures with different workflows in larger companies. When using this method, the entire workplace workflow is risk assessed, and the organization is reviewed in detail (Selçuk & Selim, 2018, p.27). This process meticulously identifies all sources of hazards that could pose a risk and creates a hazard list, regardless of the significance or magnitude of those hazards.

To identify hazards, machine manufacturers' instructions, material safety data sheets, and all work accidents and near misses that have been recorded or not recorded in the past are examined. This way, overlooked hazards are also identified and added to the hazard list (Kabakulak, 2019, p.103).

A risk score is then calculated for each identified hazard. This score is obtained by multiplying the likelihood and severity values. The likelihood of the hazard occurring (Table 1.) takes into account the effectiveness of existing control measures, the number of workers exposed to the hazard, the duration and frequency of exposure to the hazard, the level of protection provided by personal protective equipment and the frequency of its use, and the unsafe behavior of workers (Güneysu, 2016).

Table 1. Likelihood Rating

Likelihood	Rating	
VERY SMALL	1	Once a Year
SMALL	2	Every Three Months
MIDDLE	3	Once a Month
HIGH	4	Once a Week
VERY HIGH	5	Every Day

An assessment is made according to Table 2 to determine a value for the severity of the consequences if the hazard occurs. The product of probability and severity calculated on the basis of these criteria yields the risk score. The severity of the risk is determined according to Table 3. The highest risk scores are evaluated according to Table 4 to determine which actions to take first, what actions to take, and when to take them.

Table 2. Severity Rating

Severity	Rating	
VERY LIGHT	1	No Lost Working Hours
LIGHT	2	No Lost Working Days
MIDDLE	3	Minor Injury
SERIOUS	4	Death, Limb Loss
VERY SERIOUS	5	Multiple Deaths

Table 3. Matrix Decision Grid

Severity	1	2	3	4	5
Likelihood					
1	Very Low Risk 1	Low Risk 2	Low Risk 3	Low Risk 4	Low Risk 5
2	Low Risk 2	Low Risk 4	Low Risk 6	Significant Risk 8	Significant Risk 10
3	Low Risk 3	Low Risk 6	Significant Risk 9	Significant Risk 12	High Risk 15
4	Low Risk 4	Significant Risk 8	Significant Risk 12	High Risk 16	High Risk 20
5	Low Risk 5	Significant Risk 10	High Risk 15	High Risk 20	Very High Risk 25

Table 4. Risk Score Evaluation Table

Risk Score	Decision
16, 20, 25	UNACCEPTABLE RISK Work must be done immediately on these risks
8, 9, 10, 12, 15	SIGNIFICANT RISK These risks should be addressed as quickly as possible
1, 2, 3, 4, 5, 6	ACCEPTABLE RISK May not require immediate action

RESULTS AND DISCUSSIONS

Risk assessment is a fundamental process for protecting the safety and health of workers in the workplace. The objective of this process is to identify the Company's exposure to risk and reduce it to an acceptable level by applying appropriate control methods. This study, conducted in the textile workshop, addressed all factors that could affect the safety and health of employees and determined the probability of possible risks and the severity of the risk if it occurred. In this framework, appropriate control methods have been determined to mitigate risks and these control methods can be used to reduce the likelihood of risks or minimize their impact (Ceylan & Başhelvacı, 2011, p. 28). Full implementation of these control methods required a new risk assessment and reevaluation of risk levels.

Control methods can be used to reduce the likelihood that risks will occur, as well as to help reduce the severity of any damage that may occur as a result. Therefore, implementing risk assessment and control methods in the workplace is critical to protecting the safety and health of employees (Karadaş & Çögenli, 2020, pp. 115-120).

It is essential to be prepared for a fire that may occur in the workplace for any reason, because a fire that may occur in the workplace for any reason will grow in dimensions that cannot be intervened in a very short time. In the current situation, the fact that the fire extinguishers in the workshop are in disrepair and not located at appropriate points indicates that the probability of fire occurrence is high (L: 4), and if it occurs, the severity will be high (S: 5) and the risk score

is unacceptable and requires immediate intervention (R:20). As control methods, it was suggested that a fire extinguisher of appropriate size and type should be kept in the workshop and that it should be checked every six months by the authorized company and the location of the fire extinguisher should be indicated with warning signs and fire training should be given to the employees (Kahraman, 2009). As a result of the application of control methods, it is stated that the severity will be one, the probability will be five, and the risk will be reduced to an acceptable level (S:5).

The presence of defective and inappropriate installation of electrical panels, especially broken switches and fuses in the open (L:5, S:3, R:15). It will increase the risk of fire in case of leakage current (Tosun, 2022). If the residual current relay is installed and controlled by persons in accordance with the legislation, the electrical lines are maintained annually and the panel is closed and opened only by the authorities, both the severity and the probability will decrease (L:1, S:2, R:2).

The occasional inappropriate behavior of employees, especially smoking while operating machinery, requires reorganizing the workplace order and working conditions. The risk of fire and pollution of the ambient air necessitates immediate intervention (L:5, S:3, R:15). Workers should be trained not to approach the sewing machine with fire or cigarettes, not to pay attention to electricity and static electricity, and warning signs should be placed. As a result of these measures, the possibility of the risk will be eliminated (L:1, S:3, R:3).

Emergency directions should be made, and emergency gathering areas should be determined so that it is easy to find the exit in the workplace in case of emergency. Emergency exit doors should open outwards. Doors on the escape route and in the assembly area should not be locked, and these routes should be illuminated so as not to be affected by power failures (Colak *et al.*, 2018). Emergency training and drills should be conducted regularly. Warning signs and signs should be used, emergency exit doors should be designed in accordance with legislation, and they should be fire resistant.

As can be seen in Table 5, emergency training for employees will significantly reduce the risk. Failure to use personal protective equipment (L:4, S:4, R:16) can lead to significant, life-threatening risks. Visors and protective goggles must be used when working with sewing machines. Employees should be informed about this issue and should be constantly supervised. Failure to establish work procedures will cause disruptions in the workplace. The procedures required before and after using the devices must be specific (Polat, 2019). In particular, electronic hand tools should not be left in the socket after use (L:4, S:5, R:20) and should be placed and stored afterward. Employees should be trained on this issue, and continuous (L:1, S:5, R:5) warnings should be provided.

According to the Regulation on Electrical Internal Facilities, the plugs and sockets to be used in workplaces must comply with Turkish Standards, and the sockets should not be used as distribution boxes (Figure 2). Connecting more than one plug to the sockets and stacking materials in front of them (L:4, S:5, R:20) will increase the fire risk. All sockets should be protected and covered, and employees should be trained and constantly monitored (L:1, S:5, R:5). Open-ended, damaged, and worn electrical cables should not be used and should be replaced immediately. Unused cables should not be in the working environment (L:1, S:5, R:5); the current should be cut, connected with insulators, and removed from the environment.

Unprotected water and natural gas connections made by unqualified persons may result in loss of life and property due to the risks they may cause in the workplace (L:4, S:4, R:16). Qualified persons can remedy this situation through maintenance and repairs (Figure 2). Materials or shelves should not be placed in front of water, natural gas, and electricity lines; they should be

easily accessible (Kaya, 2022). These sections should have covers and be opened and closed by authorized persons (L:4, S:1, R:4). Regular periodic checks of these lines should be carried out.

Table 5. Unacceptable Risks Assessment Table

Hazard Source	Hazard	Risk	Outcome	BEFORE			AFTER		
				Severity	Likelihood	Risk Score	Severity	Likelihood	Risk Score
Emergency Plans	Having fire extinguishers that are outdated and not periodically inspected	Failure to Respond to Fire	Stampede, Crush	4	5	20	1	5	5
Emergencies - Electricity	Deformed Switch	Electric Shock Due to Leakage Current - Fire	Death, Fire	3	5	15	2	1	2
Working Environment	Non-ergonomic Chairs and Tables, Manual Handling	Ergonomic Risks	Musculoskeletal Diseases	4	4	16	2	1	2
Sewing Machine Oil Tank	Approach with Fire, Electricity, Spark	Loss of Life and Property due to Fire	Death, Fire	3	5	15	3	1	3
Emergency Plan and Emergency Signage	Lack of Emergency Gathering Area, Lack of Signage	Loss of Time, Confusion in Emergency Situations as a Result of Undetermined Gathering Area in Emergency Situations, Exit Doors Not Opening to the Outside / Lack of Emergency Guidance, Lack of Emergency Exit Signs	Stampede, Death	4	5	20	4	1	4
Emergency Exit Door	Locked Escape Doors at the End of Emergency Exit	Inability to Exit the Environment Due to Locked Exit Route, Confusion, Injury, Death	Multiple Deaths	4	4	16	4	1	4
Emergency Exit Routes Blocked with Material	Objects on the Escape Route Blocking the Escape Route	Inability to Exit the Environment in Emergency Situations Tripping, Falling, Injury, Death	Death	4	4	25	2	1	2
Sewing Machine	Sewing Machine Needle Breakage	Injury as a result of a sewing machine needle breaking and flying into the eye or face	Injury, Loss of Limb	4	4	16	4	1	4

In terms of workplace organization, materials should not be stacked on ironing boards. When the work with the iron is finished, the electricity should be cut off and turned off. Attention should be paid to the steam pressure of irons and explosion should be prevented (L:1, S:5, R:5). Employees should be informed and continuously supervised in this regard.

Cabinets used in the working environment must be fixed to the walls (L:1, S:4, R:4). Unfixed cabinets should not be stacked and should be removed from the working environment. Doorways should not be stacked in a way to prevent entry and exit, should not cause confusion, their paths should be clear and exit doors should be indicated with warning signs (L:1, S:4, R:4). In emergencies, simple irregularities that seem like they will not be a problem beforehand can lead to serious problems.



Figure 2. Pictures Showing Risky Situations at the Work Environment

There is a noticeable lack of personal protective equipment in the workplace. Protective gloves should be used when working with the machines used, instructions for use should be placed in visible places and should be understandable (L:1, S:3, R:3). They should only be used by trained people and warning signs should be placed to prevent unauthorized access (Çelebi, 2017).

The window should be closed and warning signs should be hung. Handrails should be installed in accordance with the legislation. Employees should be frequently informed about the danger (L:1, S:2, R:2). The workplace should be cleaned daily or weekly with appropriate disinfectants and sprayed against pests.

Failure to include hygiene requirements in the procedures in accordance with the work can lead to many problems in the workplace (Figure 3). Toilets and sinks should be cleaned daily within the scope of biological risk, appropriate disinfectants should be used, cleaning cards should be created, hygiene instructions should be posted at appropriate points (L:1, S:3, R:3).

Kitchen and equipment must be cleaned with necessary cleaning materials. They should be cleaned periodically every day, a cleaning list should be made and the person who cleans them should sign the list (L:1, S:4, R:4).

Garbage should not be accumulated and should be separated according to waste type. Garbage should not be kept in the working environment (L:1, S:4, R:4). Garbage should be sealed and disposed of permanently.

In particular, pieces of cut or processed fabrics may cause health problems by inhalation due to their fibrous structure (Figure 3). For this purpose, a regular ventilation system should be installed in the workplace and cleaned at regular intervals to ensure proper hygiene conditions (L:1, S:3, R:3).

In artificial ventilation systems, the air flow should be such that it does not disturb the employees, and it should have technical features that can immediately expel residues and impurities that can harm the health of the employees by polluting the ambient air (Demirel & Neriman, 2018, p. 577).

As part of workplace organization, materials should not be stacked on the machine, should be checked before the operation, employees should be warned about this issue and should be constantly inspected. The materials to be stored should be separated according to their types and stacked regularly, and the shelves should have covered (Figure 3).

Materials that may break should not be placed on the top shelves. Hygiene materials should be stacked separately (L:1, S:2, R:2).

Table 6. High Risks Assessment Table

Hazard Source	Hazard	Risk	Outcome	BEFORE			AFTER		
				Severity	Likelihood	Risk Score	Severity	Likelihood	Risk Score
Hand Tools and Extension Cords	Extension Cables Not Fixed	Electric Shock, Tripping, Falling, Injury	Injury, Death	5	4	20	5	1	5
Sockets	Stacking in Front of Unprotected Socket, Broken Socket and Connecting Multiple Plugs	Fire, Electric Shock,	Injury, Death	5	4	20	5	1	5
Electricity	Using Open-Ended, Damaged, Frayed, Electrical Cable	Electric Shock	Injury - Death	5	4	20	5	1	5
Water Line	Water Line Difficult to Intervene in an Emergency	Increased Loss of Life and Property as a Result of Failure to Intervene in Water, Natural Gas, Electricity Lines in Emergency Situations	Injury, Loss of Limb	4	4	16	4	1	5
Iron	Material Stacking on the Ironing Board	Fire Due to Material Stacking on the Ironing Board	Injury, Death	5	4	20	5	1	5
Cabinets	Unfixed Cabinets	As a Result of Falling on the Employee	Injury - Death	4	4	16	4	1	4
Scattered Items	Blocking of Roads by Objects	Tripping, Falling	Injury	4	4	16	4	1	4
Overlock Machine	Overlock Machine Needle Puncturing the Hand	Needle breakage	Injury, Loss of Limb	5	4	20	5	1	5
Open Unshielded Window	Falling from a Height	As a result of a fall from height	Injury - Death	5	4	20	2	1	2
First Aid Training	Failure to take	Failure to Intervene in Emergency Situations, Wrong Intervention	Serious Damage, Death	4	5	20	4	1	4
Medicine Cabinet	Absence, Incompleteness	Failure to Intervene in Emergency Situations, Wrong Intervention	Serious Damage, Death	4	5	20	4	1	4
Personal Protective Equipment	Absence	Working without PPE	Poisoning, Death	4	4	16	3	1	3
All Employees	Failure to Take Covid 19 Precautions	Epidemic Disease	Illness, Contagion, Death	4	5	20	4	2	8

For both the quality of the work and the eye health of the workers, where there is insufficient lighting in the working environment, the lights should be repaired, new bulbs should be installed and until all these are done, adequate ambient lighting should be provided with portable lighting (L:1, S:3, R:3). Regular renewal of the ambient air should be ensured with ventilation systems such as opening windows, air conditioners, etc.

Table 7. Significant Risks Assessment Table

Hazard Source	Hazard	Risk	Outcome	BEFORE			AFTER		
				Severity	Likelihood	Risk Score	Severity	Likelihood	Risk Score
Sanitation	Unhygienic Environment	Infectious Diseases and Infection	Disease, Treatment	3	3	9	3	1	3
Toilet Use	Unhygienic Sinks and Toilets	Biological Risk	Infectious Disease	4	3	12	4	1	4
Ventilation	Lack of Ventilation	Loss of workforce due to inadequate ventilation and the risk of infections	Lost Working Days	4	3	12	4	1	4
Storage	Stacking on the Machine	Machine Failure and Material Loss as a Result of Stacking on the Machine	Workday and Material Loss	2	4	8	2	1	2
Kitchen	Inadequate Kitchen Cleaning	Unhygienic Kitchen and Equipment	Infection and Food Poisoning	4	3	12	4	1	5
Storage	Irregular Storage	Material Loss due to Storage Disorganization	Rollover, Fall, Injury	3	4	12	2	1	2
Lighting	Inadequate Lighting	Stuck due to insufficient lighting,	Fall, Injury	3	3	9	3	1	3
Air conditioning	Delayed or Non-performance of Air Conditioner Maintenance	Legionella Bacteria Formation	Lung Diseases	4	3	12	3	1	3
Dirty and unclean floor	Bacteria and Dirt on the Floor	Infection	Poisoning, Skin Diseases	4	2	8	4	1	4
Workflow	Disorganized Work Environment	Psychosocial Problems	Lost Working Days	3	3	9	3	1	3
Garbage	Hazard of Infection	Infections that may occur due to open-mouthed garbage and the distribution of garbage in the working environment	Illness, Lost Working Days	4	3	12	4	1	4
Ambient Air	Dust Exposure	Lung Disorders	Illness, Lost Working Days	4	3	12	4	1	4

CONCLUSION

The textile industry, which plays an important role in Turkey's economic development, requires more attention and effort in occupational health and safety issues. Protecting the physical health of employees and minimizing work-related injuries is critical to the sustainability of the industry. To this end, it is essential that industry stakeholders focus more on occupational health and safety issues and take appropriate action.

Many of the activities in this high-employment sector are labor-intensive. This situation brings along many risks. Especially during manual work, there are problems related to musculoskeletal disorders. In addition, contract manufacturing is carried out with an understanding that does not take occupational health and safety into account.



Figure 3. Illustrations Showing Moderate Risks at the Work Environment

In the study, a risk assessment was carried out in a textile workshop operating in Iğdır province, considering the activities performed and the working environment. 5x5 matrix method was used in risk assessment studies. Risks that may put the health and safety of employees at hazards have been identified. Recommendations were made to eliminate each risk, and the tables show how the risk situation changed after the action was taken.

The risk score, which expresses the deficiencies in the organization of the workplace, was expressed between 15 and 25, and it was stated that this situation would eliminate the possibility of accidents and diseases that may occur if this situation is actually implemented by binding it to a procedure. It is stated that the ventilation of the environment and the things that need to be done about electricity can draw the risk score to values such as 3-6 and that these are among the problems that need to be solved in the short term. In emergencies, the risk will be very high, and in the short term, it is possible to reduce the risk score from the highest levels such as 25 to levels such as 2-4 through training and necessary infrastructure investments.

In the 5x5 matrix method used in the study, the experience and attention of the safety professional performing the analysis is very important for the correct determination of the risk score. A small error in determining the probability or severity value can cause a less important hazard to be more prominent than a more important hazard and cause the necessary precautions not to be taken in a timely manner.

Identifying ergonomic risks in the work environment is the first step in preventing occupational diseases, absenteeism due to occupational diseases, and loss of manpower and productivity.

REFERENCES

- Ağraş, S., & Çetinkaya, F. (2023). Tekstil Sektöründe Çevresel Duyarlılık ve Sürdürülebilirlik Politikalarına Yönelik Bir İçerik Analizi. *Equinox Journal of Economics Business and Political Studies*, 10(1), 26-48.
- Aker, A., & Özçelik, T. Ö. (2020). Metal Sektöründe 5x5 Matris ve Fine-Kinney Yöntemi ile Risk Değerlendirmesi. *Karaelmas İş Sağlığı ve Güvenliği Dergisi*, 4 (1), 65-75, 2020.
- Akyol, Ş. D. (2022). Bir Tekstil İşletmesinde Ergonomik Risk Değerlendirme Uygulaması. *Ergonomi*, 5(2), 72-83.

- Ceylan, H., & Başhelvacı, V. S. (2011). Risk değerlendirme tablosu yöntemi ile risk analizi: Bir uygulama. *International Journal of Engineering Research and Development*, 3(2), 25-33.
- Colak, M., Sanli, O., & Cetin, T. (2018). İş Sağlığı ve İş Güvenliği Uygulamalarında Risk Analizi (Bir Kargo Firması Örneği). *PressAcademia Procedia*, 7(1), 295-299.
- Çavuş, Ö. H. (2015). 6331 sayılı iş sağlığı ve güvenliği kanunu kapsamında ofis işyerlerinde risk değerlendirmesi. *Çalışma İlişkileri Dergisi*, 6(2), 1-14.
- Çelebi, D. (2017). *Endüstriyel mutfaklarda iş güvenliği risk değerlendirmesi*, Master's thesis, Kocaeli Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Kocaeli, Türkiye.
- Demiral, G. A., Şahan, C., Ozgur, E. A., Vatansever, M., & Demiral, Y. (2023). Bir Tekstil Fabrikasında Psikososyal Riskler Ve Mental Sağlık Durumu. *Estüdam Halk Sağlığı Dergisi*, 8(1), 54-70.
- Demirel, S., & Neriman, S. E. R. T. (2018). Bir Plastik Geri Dönüşüm Tesisinde Ön Tehlike Analizi (PHA) ile Risk Değerlendirmesi. *Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Mühendislik Bilimleri Dergisi*, 7(2), 572-580.
- Eraslan, F. (2023). İş Sağlığı ve Güvenliğine İlişkin Hükümlere Aykırılık Nedeniyle İşin Durdurulması. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 27(2), 123-172.
- Güneysu, G. (2016). Bir kereste işletmesi üretim sürecinde iş sağlığı ve güvenliği risk değerlendirme çalışması. *Master's thesis*. Bartın Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Kabakulak, T. (2019). Bir tekstil işletmesinde risk değerlendirme uygulaması: 5x5 matris ve HAZOP. *Karaelmas Journal of Occupational Health and Safety*, 3(2), 97-111.
- Kahraman, Ö. (2009). Bir otomobil fabrikasında iş sağlığı ve güvenliği alanında HTEA (FMEA) yöntemiyle risk analizi. *Doctoral dissertation*. Sakarya Üniversitesi.
- Karadaş, Y., & Çögenli, M. Z. (2020). İtfaiye Çalışanlarının Çalışma Şartlarına Yönelik Risk Değerlendirmesi ve Güvenli Çalışma Önerileri. *International Journal of Social Science*, 3(1), 115-134.
- Kaya, E. (2022). Doğal gaz sektöründe iş sağlığı ve güvenliği risk analizi: Çorum ili örneği. *Master's thesis*. Hitit Üniversitesi, Çorum.
- Koçak, H., Kısakürek, M., & Babacan, A. (2023). Ekonomik Kriz Dönemlerinde İşletmelerin Performans Etkinlik İncelenmesi: Bist'te Bir Araştırma. *Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 5(1), 40-60.
- Mohamadinejad, A., Kakaei, P., Nikdel, T., Khalil Tahmasobi, M., Tamoradi Mongenan, N., & Janizadeh, R. (2019). Risk identification and risk assessment using failure mode and effect analysis in a textile industry. *Caspian Journal of Health Research*, 4(3), 60-65.
- Öztürk, E., & Şimşek, H. (2020). Çatı işlerinde işçi sağlığı ve güvenliği 5x5 matris yöntemiyle risk değerlendirmesi. *İSG Akademik*, 2(1), 59-71.
- Polat, T. G. (2019). Matbaa işletmelerinde 5x5 Matris Sistemi Uygulanarak Risk değerlendirmesi çalışması. *Doctoral dissertation*. Marmara Üniversitesi.
- Rençber, S., & Ceylan, A. (2022). Bir Tekstil Fabrikasında Çalışan İşçilerin Karşılaştıkları Riskler ve İş Kazası Geçirme Durumlarının Değerlendirilmesi. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 11(2), 748-759.
- Sekmen, M., & Zengin, M. A. (2023). Türkiye Tekstil Sektörü İş Kazalarının Eğilim ve Gelecek Perspektifleri, 2011-2020. *Tekstil ve Mühendis*, 30(129), 61-70.
- Selçuk, S., & Selim, H. H. (2018). Mücevherat Sektöründe Kullanılan İş Sağlığı Ve Güvenliği Risk Analiz Yöntemlerinden L Tipi Matris Yöntemi. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Teknoloji ve Uygulamalı Bilimler Dergisi*, 1(1), 21-27.
- Shah, N., Abbas, F., Abbas, Y., Haider, S. A., Khan, Q., Asghar, N., & Ali, A. (2015). Assessment of the workplace conditions and health and safety situation in chemical and textile industries of Pakistan. *Science*, 3(6), 862-869.
- Tosun, S. (2022). Elektrikle Çalışmalarda İş Sağlığı ve Güvenliği Üzerine Bir Değerlendirme. *Sürdürülebilir Mühendislik Uygulamaları ve Teknolojik Gelişmeler Dergisi*, 5(2), 232-246.

